

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ

Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ

Πρώτη έκδοση το 1904

A

*Κόκκινη κλωνά κλωσμένη
Στην ανέμη τυλιμένη,
Δώσ' της κλώτσο να γυρίσει
Παραμύθι ν' αρχινήσει.
Καλησπέρα σας.*

Μιαν αυγή - την Τετράδη ας πούμε - πέθανε ο Αντρέας ο Ευμορφόπουλος και πέθανε κάπως ευχαριστημένος. Λέω κάπως, γιατί σ' αυτόν και στη γενιά του δεν ήταν φυσικό να βλέπει με καλό μάτι το θάνατο. Α, όλα κι όλα ! Γάμους θες, παιγνίδια, μαλάματα, δουλειά - μάλιστα. Θάνατο με θάνατο μην τον μολογάς. Μα πού ρωτάει ο Χάρος! Αρπαξε το γέρο από τα μαλλιά και τον γκρέμισε κάτω. Στο γκρέμισμά του ούτε ήλιος σκοτείνιασε, ούτε χάθηκε το φεγγάρι. Τύφλα στο μεθύσι της η Πλάση, δεν πρόσεξε καθόλου το σβήσιμο τ' ακριβού της. Τ' ακριβού και του διαλεγμένου της. Τ' αστέρι π' άναψε κι έφεξε την άγρια νύχτα, χάθηκε στην άγρια, νύχτα και δε θα ξαναφανεί. Ωρα του καλή και βλογημένη. Μικρός ήταν και μεγάλη αρχή έκαμε.

- Η αρχή έγινε, ας τελειώσουν οι γιοι μου, σκέφτηκε.

Τους άφηνε σε ηλικία και με καλή κληρονομιά. Όχι πως δεν ήταν άλλοι με περισσότερο βιος μέσα στα χωριά. Μα ήταν και πολλοί που λιμάζανε το ψωμάκι. Είχανε χρέη, είχαν και παιδιά. Κακές πληγές και τα δύο. Ενώ οι γιοι του ήταν κι από τα δυο ελεύθεροι.

Αληθινά το σπίτι τους ήταν χαμηλό, μικρούτσικο. Δεν είχε παρά τρία δωμάτια και το μαγεριό. Μπορούσαν όμως, αν ήθελαν, να το ψηλώσουν και να το μεγαλώσουν με τον καιρό. Ο γέρος γεννήθηκε σε καλύβι και πέθανε σε σπιτάκι. Οι γιοι από σπιτάκι ας το κάμουν σπίταρο, παλάτι! Αν και ήξερε καλά πως δεν ήταν ακόμη καιρός για τέτοιες πολυτέλειες. Το σπιτάκι μπορούσε να τους θρέψει και να τους μεγαλώσει μια χαρά. Τα παλάτια δεν χτίζονται παρά για κείνους που έχουνε σκοπό την καλοπέραση και την ακαμωσιά. Χτίζουν ναό για να βάλουν μέσα τον εαυτό τους. Τα παιδιά του όμως δεν είχαν καιρό να κοιτάξουνε τον εαυτό τους. Είχαν μια δύσκολη εντολή να τελειώσουν πρώτα. Αν την τελείωναν, ήταν ελεύθερα να σκεφτούν όπως ήθελαν. Αν όχι, έπρεπε να περιμείνουν ώσπου να την τελειώσουν οι γιοι τους, τ' αγγόνια, τα διγγόνια τους. Κι όταν τα διγγόνια έφταναν στο σκοπό τους, θα χαιρόταν κι εκείνων η ψυχή από ψηλά όπως κι η δική του. Όταν οι απόγονοι ευτυχούν, οι πρόγονοι δοξάζονται.

Η γενιά του Ευμορφόπουλου ήταν μεγάλη και παμπάλαιη. Στα πλούτη και στη δόξα μοναδική στον καιρό της. Χίλιοι την τραγουδούσαν, μύριοι τη θαύμαζαν. Μα και περισσότεροι τη φτονούσαν. Γιατί στον τόπο της ο ήλιος έβγαινε μεγαλόδωρος

σαν κανίσκι (δώρο) βασιλικό. Η μέρα γέλαε κι η νύχτα μάγευε. Θάλασσα γεμάτη άρμενα, κάμποι μεστοί γεννήματακοπάδια στις πλαγιές, κορφές δασοντυμένες. Θεοί γεννιόνταν στις ακροποταμιές και στα ρυάκια λούζονταν νεράιδες. Ένα ποτήρι ξέχειλο από νέκταρ ήταν ο τόπος κι έπιναν οι άνθρωποι και γίνονταν Θεοί έπιναν οι Θεοί και γίνονταν θεότεροι.

Αλήθεια λέω ή παραμύθι; Όπως θέλτε πάρτε το. Φτάνει να μάθετε πως τη θεόκορμη βελανιδιά κακό δρολάπι τη γκρέμισε. Και το δρολάπι δεν ήταν άλλος παρά η κολασμένη γενιά του Άλταη του Χαγάνου. Το πατρικό της ήταν ψηλά στο Χρυσοβούνι, σε τόπο λογγωμένο και μισόξενο. Το άφησε με τον καιρό και ήρθε να φιλονικήσει με τους Ευμορφόπουλους για τα πρωτεία. Ήταν αμόρφωτη, άγρια και κακή γενιάμα σε τούτο κρεμότανε η δύναμή της. Οι αφεντάδες τον κατάλαβαν τον κίντυνο αντιστάθηκαν όσο μπόρεσαν και δε μπόρεσαν. Πάλεψαν, ματώθηκαν, στο τέλος όμως νικήθηκαν. Χάθηκε ο πρώτος και καλύτερός τους σε μια συμπλοκή. Οι άλλοι σκόρπισαν εδώ κι εκεί σε άλλα μακρινά χωριά. Μακριά και ξέμακρα να μην ακούνε τ' όνομά τους τσαλαπατημένο, να μη βλέπουν τ' αγαθά τους σε ξένα χέρια. Κι έτσι, αφού παράδειραν πέρα δώθε, χώνεψαν ένας με τον άλλον στους λαούς των χωριών και τα χώματα των κάμπων, ταπεινοί και αμνημόνευτοι.

Ένας απόμεινε στα πατρικά του χώματα προπάππος του Αντρέα. Μέσα στη συφοριασμένη του ψυχή φύτρωσε η ελπίδα, όπως στην καψάλα το αγριοβότανο. «Πάλε με τον καιρό στη

γενιά μας θα έρθουν» είπε. Δίπλα στο μαρμαρένιο παλάτι των γονιών του, ήταν ένα καλύβι ανήλιαγο και καπνισμένο. Καν για τους υπερέτες καν για τους χοίρους ήταν. Εκεί έκατσε ο Γιάννης ο Ευμορφόπουλος με το μεγάλο του στοχασμό. Έγινε κολίγας και με τους άλλους συντοπίτες του έσπερνε και θέριζε τα χωράφια τα δικά του, φέροντας στο καλύβι ό,τι άφηνε η ασπλαχνιά του αφέντη του. Έτσι έζησε αυτός, έτσι ο γιος του, τ' αγγόνη, το διγγόνη του. Πέρασαν χρόνια και χρόνια, γενεές και γενεές. Η κακοτυχιά όμως δεν άφηνε τους Ευμορφόπουλους. Μια γενεά έδιωχνε την άλλη δε μπο - ρούσε να διώξει και τη σκλαβιά από πάνω της. Κάθε γενεά του Ευμορφόπουλου έφερνε στη γενεά του Χαγάνου οξωμάχους για τη γη, δούλους για τα ζωντανά, κορίτσια και αγόρια για τις αισχρές επιθυμίες της. Λίγο λίγο έσβησε και τ' όνομά τους ακόμα μέσα στο χωριό. Έλεγαν «στου Ευμορφόπουλου το πηγάδι» «του Ευμορφόπουλου το πήδημα» «λιθάρι του Ευμορφόπουλου». Ονόμαζαν έτσι κατιτί σημαντικό των παλιών αφεντάδων. Κατιτί από κείνα τα δυνατά και χτυπητά έργα που δεν φοβούνται τον καιρό και τους ανθρώπους. Μα τα υποστατικά και τα ζώα, πήρανε με τον καιρό τ' όνομα του νέου αφέντη. Και το επίθετο τους ακόμα έπαθε στον ξεπεσμό. Έγιναν Μορφόπουλοι. Εκείνοι έσκυβαν το κεφάλι, δέχονταν τον κατατρεγμό σα θεϊκή κατάρα. Τι να κάμουν; Αν καμιά φορά βρέθηκε κανένας πιο αράθυμος και θέλησε να μιλήσει για την παλιά του κατάσταση, πήγε συφάμελος στο φάλαγγα και στην κρεμάλα. Σουτ! Και σ' έφαγα...

Μ' έφαγες σ' έφαγα έτσι πάει ο κόσμος. Μα κι απ' το πολύ φαγί αρρωσταίνει κανείς όπως κι από τη νηστεία. Η γενιά του Χαγάνου χάλασε με την καλοπέραση. Από τους δυνατούς πατεράδες βγήκανε κακά κι ανάποδα παιδιά. Ρίχτηκαν στο χαροκόπι, σπατάλησαν το βιος, χρεώθηκαν, χαντακώθηκαν. Έφτασαν τα έχει τους στο σφυρί. Και στο αναμεταξύ οι Μορφόπουλοι καλυτέρευαν. Η δυνατή και καλόχυμη ρίζα άρχισε πάλε να παίρνει απάνω της. Η σκλαβιά τους ατσάλωνε. Ήταν περήφανοι στη φτώχεια της μαντικοί ακόμα και στην ταπείνωση τους. Όταν το λοιπόν άρχισε το ανεμοσκόρπισμα, πρώτος ο Αντρέας ο Μορφόπουλος βρέθηκε σε θέση να πάρει ένα μοιράδι. Πήρε ίσα ίσα εκείνο που είχε τα χτίρια των προγόνων του. Τώρα ήταν σωροί λιθάριαια δεν τον πείραξε. Τα σύναξε με σεβασμό κι έχτισε, όπως όπως το σπιτάκι του. Το 'χτισε όχι για να καλοκαθίσει παρά για να σκεπαστεί προσωρινά. Στρατόπεδο έκαμε, όχι κατοικία. Η πρώτη πιτυχιά έκαμε ν' απλωθεί τ' όνειρό του πλατύ σαν θάλασσα. Ήταν περήφανος και αφύς και ακράτητος. Είχε την πεποίθηση πως από κείνον άρχιζε νέα ζωή στη γενιά του. Ζωή γεμάτη από τιμές και δόξες. Πολλές φορές σαν καθότανε στο παραθύρι κι αντίκριζε την πατρική κληρονομιά, έπεφτε σε δράματα. Φανταζότανε όλη εκείνη τη γη αποδομένη πάλε στο αίμα του. Τα χωράφια, τα βοσκοτόπια, τα βουνά και τα ποτάμια όλα ελεύθερα. Κι έναν Ευμορφόπουλο, θες τον ίδιο – αχ μακάρι! – θες το γιό του, ας είναι και τ' αγγόني του αφέντη απάνω σ' εκείνα. Αφέντη τρανόν και δοξασμένον, όπως οι

πάπποι του. Αλήθεια, τ' είναι μια ζωή για τέτοιο κατόρθωμα! Χίλιες να είχε και τις χίλιες τις έδινε.

Μ' αυτόν τον πόθο έκλεισε τα μάτια ο Αντρέας ο Ευμορφόπουλος. Ο πρωτότοκός του, ο Αριστόδημος, έδειξε από μιας αρχής πως έμοιαζε του πατέρα τωσα όνειρα. Ούτε θέληση ούτε ενθουσιασμός του έλειπε για να συνεχίσει το έργο εκείνου. Είχε βέβαια κρίση και μόρφωση αρκετή για να το βλέπει δύσκολο μα η ψυχή του δεν ήθελε να το παραδεχθεί και αδύνατο. Ο δεύτερος, ο Δημητράκης, ήταν ακόμη άγουρος και δεν τον ελογάριαζε· ~~καμιά~~ σκόπευε απύς και ανυπάκουος. Ο περιορισμός δεν τ' άρεσε και φυσικά δεν τ' άρεσε κι η μελέτη. Ο νους του ήταν μερόνυχτα πεσμένος στα τα τρεχάματα, στα παιγνίδια και στα ξεφαντώματα. Πανηγύρι ατέλειωτο η ζωή του. Για τούτο κι οι χωριάτες έλεγαν ξάστερα πως δεν ήταν προκοπή από δαύτον. Η κυρά Πανώρια η μάνα του έπεφτε σε απελπισία.

- Βρε παιδί μου, του έλεγε συχνά ~~δεν~~ πιάνεις και συ να διαβάσεις λιγάκι τι προκοπή θα κάμεις με τα παιγνίδια σου;...

- Ας το, μάνα, το διάβασμα να χαθεί! Της απαντούσε βαριεστημένος. Βιβλία είναι τούτα ή ψυχοβγάλτες! Γράμματα σκοντάμματα δεν τ' έχεις ακουστά;

Εκείνη στεκότανε συλλογισμένη και δίβουλη. Δεν ήξερε από τέτοια. Στο πατρικό της μόνον την κυβέρνηια του σπιτιού έμαθε. Να τιμάει τον άντρα, ν' ανασταίνει, τα παιδιά, να φέγγει λαμπάδα στο νοικοκυριό της. Γράμματα ούτε γρι. Είχε

όμως ακουστά πως εκείνα φτιάνουνε τον άνθρωπο. Μάλιστα για τα σερνικά είναι απαραίτητα. Άνθρωπος αγράμματος ξύλον απελέκητο, Την έμαθε και την πίστευε σα θρησκευτική εντολή τη δασκαλική παροιμία. Μα και στα λόγια του Δημητράκη της δεν ημπορούσε να μένει αδιάφορη. Μέσα στους Ευμορφόπουλους από γενεές γενεών εβασίλευε κάποια αμφιβολία για την ωφέλεια που φέρουν τα γράμματα στον άνθρωπο. Οι δάσκαλοι έλεγαν την παροιμιά τους και την υποστήριζαν με φανατισμό, όπως οι μοναχοί τα θάματα που κάνει το κόνισμά τους. Ο πολός λαός όμως τους σεβότανε για τη σοφία τους μα δύσκολα επίστευε στα επιχειρήματά τους. Στο λόγιο τους απαντούσε με άλλο λόγιο γεμάτο ειρωνεία, όπως τώρα ο Δημητράκης. Για τούτο η μάνα του έμενε πάντα δίβουλη. Κατιτί βαθύτερο από το μητρικό αίστημα την έκανε να τον δικαιώνει. Δεν τολμούσε όμως να συμφωνήσει μαζί του. Τρόμος την έπιανε και να το συλλογιστεί.

- Δεν ξέρω, παιδί μου, έλεγε μα ο αδερφός σου δεν έχει την ίδια γνώμη. Ο αδερφός σου θέλει να κοιτάς τα μαθήματα σου. Και καλά λέει. Πως θα ζήσεις χωρίς γράμματα;

- Θα ζήσω με τη ζωή που μου χάρις' ο θεός, μάνα. Άκου που στο λέω! Όχι ο αδερφός μου με τις μελέτες του. Εγώ, να, εγώ με τα μπράτσα μου θα διώξω από τον τόπο μας το Χαγάνο. Εγώ, να το ξέρεις.

Η κυρά Πανώρια τον άρπαζε στην αγκαλιά της και τον καταφιλούσε. Αυτό ήθελε κι εκείνη. Δεν την έμελλε για τα

μέσα. Αν με την ψυχή των βιβλίων ή, με τη δική τους ψυχή θα έδιωχναν τον καταχτητή. Φτάνει να τον διώξουνε. Το είχε κι εκείνη μεγάλο μαράζι. Τόσα χρόνια μέσα στην οικογένεια ρούφηξε στο αίμα της όλους τους πόθους και τα όνειρά της. Εστέναξε και δάκρυσε με τον άντρα της στα χρόνια της σκλαβιάς. Μαζί του αγωνίστηκε το μεγάλο αγώνα του λυτρωμού, και μαζί του απόλαψε τη χαρά και τη δόξα που φέρνει πάντα η νίκη. Φυσικά όμως δεν έμενε κι ευχαριστημένη από το αποτέλεσμα. Θες από τον άντρα, θες από τα παιδιά της επερίμενε τον τελειωτικό θρίαμβο. Και τον περίμενε ανυπόμονα. Πάντα όμως δεν έδινε τόση βάση στα λόγια του μικρού. Η παιδιάτικη υπόσχεσή του την συγκινούσε, άλλα δεν την έπειθε. Περισσότερη πεποίθηση είχε στο μεγάλο. Εκείνος ήταν αληθινά σοφός και η σοφία στην απλή ψυχή της εφάνταζε για δύναμη φοβερή και ανίκητη.

Την ίδια γνώμη είχε κι ο μακαρίτης ο άντρας της. Κι εκείνος γράμματα πολλά δεν έμαθε. Τη δόξα των προγόνων του ακουστά μόνον τη γνώριζε. Έτρεφε όμως μέσα του παραδομένη από γενεά σε γενεά την ψυχή τους. Ή για να μιλήσω ξάστερα, η δική του ψυχή κατάντησε λάου λάου να μοιάσει με την ψυχή εκείνων. Όχι αποκλειστικά εκείνων έμοιασε του καθενός που νιώθει μέσα του μια υπεράνθρωπη δύναμη και θέλει να την φανερώσει με θυσία του εαυτού του. Κι έτσι κατόρθωσε να ελευθερώσει εκείνη τη γωνιά. Βρέθηκαν όμως πολλοί που είπαν πως το κατόρθωμα δεν ήταν δικό του. Όχι για πληρωμή του κόπου του αλλά για χάρη των προγόνων

του απόχτησε ό,τι απόχτησε. Το είπαν κι ξένοι κι απ' τους δικούς του πολλοί. Εκείνος το πίστεψε και δεν το πίστεψε. Ήξερε καλά τον εαυτό του. Είχε αρκετή αντίληψη για να εκτιμήσει τους αγώνες του και να μην πιστέψει πως όλα τα χρώσταγε στην ελεημοσύνη. Μα δεν εφιλονίκησε. Το σκοπό του ήθελε να κάμει κι ας έλεγαν οι άλλοι ό,τι ήθελαν. Για να τους ευχαριστήσει μάλιστα εκόλλησε το Ευ στο επίθετό του. Και για να τους θαμπώσει περισσότερο έδωκε στον πρωτότοκό του εν από τα ονόματα που συνήθιζαν οι πρόγονοί του. Αφού το ρούχο κάνει τον άνθρωπο, ορίστε και το ρούχο· σκέφτηκε. Πήρε και μια κάσσα γεμάτη με βιβλία και την άδειασε απάνω του. Ήταν τα βιβλία που έτρεφαν συχνά το νου και το αίσθημα των παλαιών Ευμορφόπουλων. Στον καιρό του κατατρογμού τα πήραν μαζί τους οι κατατρογμένοι, και πήγαιναν από πατέρα σε παιδί παρηγοριά κι ελπίδα τους. Το βρέφος καθώς τα 'νιωσε απάνω του έβαλε τα κλάματα. Ο γέρος το λυπήθηκε.

- Μην κάνης έτσι, παιδί μουτου είπε μισοκλαίοντας κι ο ίδιος. Είναι βαριά, το ξέρω, μα είναι ανάγκη, να τα βαστάξεις. Τούτα είναι η αληθινή κληρονομιά των προγόνων μας. Εδώ μέσα κρύβεται η μεγαλοδύναμη ψυχή τους. Μη λυπηθείς ούτε κόπους, ούτε βάσανα για να τη γνωρίσεις. Φρόντισε να μπολιάσεις μ' εκείνη το αίμα σου. Έτσι, ακούς, θα φτάσεις γρηγορότερα στο σκοπό μας.

Ο Αριστόδημος τα 'δωσε στο μαντήλι τα λόγια του πατέρα του. Μόλις μεγάλωσε, ρίχτηκε με τα μούτρα στα βιβλία. Μερόνυχτα κλεισμένος στο δωμάτιό του ξεφύλλιζε τα

προγονικά κειμήλια και άναβε σαν το σίδηρο στη φωτιά. Οι άνθρωποι που μνημονεύονταν εκεί μέσα, οι άθλοι που τραγουδιόνταν, του θάμπωσαν λίγο λίγο το νου. Τον έκαμαν να ξεχάσει τα νωπά κατορθώματα του πατέρα του και τον ίδιο τον πατέρα του.

Μόλις που τολμούσε να μολογήσει πως ήτανε γιος του. Τους Μορφόπουλους που ζήσανε στη σκλαβιά κι εκείνους που πάλεψαν χίλια τόσα χρόνια για να ξεφύγουν των βαρβάρων την καταδρομή, τους αρνήθηκε για πάντα. Δεν ήθελε να ξέρει παρά τους πρώτους πρώτους προγόνους του. Επίστεψε στ' αληθινά πως το χιλιόκαλο κάμμα του πατέρα του το χρώσταγε σ' εκείνους. Σ' εκείνους που έγγραφαν τα βιβλία και μιλούσαν τη γλώσσα τους. Γλώσσα δυνατή, αρμονική, γεμάτη νόημα και πάθος. Η παράδοση έλεγε πως αν ήταν μεγάλοι εκείνοι ήταν από τη γλώσσα τους. Σκέφτηκε λοιπόν, αφού επήρε τ' όνομα, να πάρει κι εκείνη. Να την πάρει όχι μόνον αυτός άλλα και ο αδελφός του κι οι κολίγοι του ακόμα. Άμα το κατόρθωνε αυτό, πίστευε τη δουλειά του τελειωμένη. Και αμ' έπος, αμ' έργον, άρχισε στα σοβαρά το σκοπό του. Έπαιρνε από τα βιβλία λέξεις και φράσεις βροντηχτές και τις έγγραφε σε τετράδια. Τις έλεγε δυνατά για να τις μάθει απόξω. Ήθελε με κάθε τρόπο να τις χώσει στη ζωή του. Μα φαίνεται πως δεν ήταν καμωμένος για τέτοιο κατόρθωμα. Όταν ήθελε να μιλήσει βιαστικά, να προστάξει κατιτί, να μαλώσει κανένα ή να γλυκομιλήσει σε καμιά, οι λέξεις του καιρού του πηδούσανε στα χείλη του, ξάστερες και ζωντανές σαν την ανάβρα (πηγή).

Έτσι κι εκείνη πετιέται μές' απ' το τσιμεντολίθαιο που ρίχνει να την θάψει ο αναισθητος χτίστης. Ο Αριστόδημος επείσμωνε περισσότερο. Εσώριαζε απάνω στη μνήμη του βαριά και κοφτερά τ' αγκωνάρια της αρχαίασώσου εκείνη πληγωμένη και άρρωστη έπεφτε κάτω σαν το βαρυφορτωμένο ζω. Τότε πιο άρρωστος εκείνος από τη μνήμη του ξαπλωνότανε στον καναπέ με το κεφάλι στα χέρια, ένας σωρός από κρέας και κόκαλα.

Στην ίδια κατάσταση βρίσκεται και σήμερα. Μα τώρα δεν είναι μόνος. Μαζί του κάθονται τριγύρω στο τραπέζι και τρεις άλλοι κύριοι. Τρεις σοφοί με ματογυάλια και μολυβοκόντυλα στο χέρι. Είναι ο Γρηγόρης Αλαμάνος ένας, ο Ηρακλής Γκενεβέζος και ο Θουκυδίδης Περαχώρας. Και οι τρεις τους είναι ξενομερίτες. Μα οι δύο τελευταίοι από το θαυμασμό που έχουν στους προγόνους του Ευμορφόπουλου, άλλαξαν τα ονόματά τους με χτυπητά ονόματα εκείνων. Είχαν δουλειά τους να μελετούν τα βιβλία και τα χειρόγραφα κάθε καιρού και τόπου. Ήταν στον τόπο τους καθηγητές κι ήρθαν εδώ για να πλουτίσουν τις γνώσεις τους. Ήθελαν να ποτισθούν από της σοφίας την πηγή όπως έλεγαν. Τέτοιοι έρχονταν συχνά στο σπίτι του νέου Ευμορφόπουλου και η ζωή του ως σήμερα πέρασε μαζί τους. Ζωή άχαρη αληθινάια σημαντική κι αλη - σμόνητη σ' εκείνον και στη γενιά του.

Οι τρεις καθηγητές, σκυμμένοι τώρα στα χειρόγρατά τους, διαβάζουν αχόρταγα σαν να ρουφούν τ' αθάνατο νερό. Με το μολυβάκι τους σημειώνουν στο χαρτί καθετί που τους

φαίνεται αξιοθύμητο. Πίσω τους στέκουν οι βιβλιοθήκες ορθές σαν κατάδικοι πιστάγκωνα δεμένοι στους τοίχους. Απάνω στη μεσανή κάθεται σα Σφίγγα η γάτα του σπιτιού, βυθισμένη στο άγνωστο όνειρό της. Τα βιβλία και τα χερόγραφα στριμωμένα στα ράφια μοιάζουν με γριές γλωσσοκοπάνες. Και τι δε λεν με την άλαλη γλωσσά τους! Πολέμους περιγράφουν, άθλους μολογούν, Θεούς γκρεμίζουν, ηθικές αναστηλώνουν. Ο Ρυθμός βροντά και παιγνιδίζει σαν αντάρτης κεραυνός η Αρμονία ξεχύνεται αφρόδροση σαν άμπουλας (μικρή πηγή): ο Πόνος ουρλιάζει κι ο Πόθος φαρομανά (πηδά). Το ανθρώπινο πνεύμα απλώνεται σα θάλασσα μυριολαλούσα ανήσυχη κι ανυπότακτη. Ό,τι θέλει τολμά κι ό,τι τολμά το υποτάσσει. Δεν είναι σιδερόπορτα να μην την ανοίξει, δεν είναι πυργογόρισμα να μην το πηδήσει· δεν είναι φως στον ουρανό να μην τ' αδράξει, δεν είναι σκοτάδι στη γη να μην το ξεδιαλύνει. Ξομπλιάζει τα περασμένα, ανασκευάζει τα τωρινά, δρόμους ανοίγει για τα μέλλοντα. Μα είναι τα ξόμπλια του γερά, είναι οι δρόμοι του αλάθευτοι; Οι άνθρωποι που πέρασαν κι οι άνθρωποι που θα 'ρθουν είναι τάχα βέβαιο πως έτσι σκέφτηκαν, έδρασαν, έζησαν, κι έτσι θα ζήσουν, θα δράσουν, θα σκεφτούν; Ποιος το ξέρει; Το ζηλευτό δεντρί που φύτρωσε αυτόβουλο στην παρθένα γη κι ομόρφυνε τον κόσμο με τη δροσιά και τη χάρη του, θα ξαναφυτρώσει με τη φροντίδα του κηπουρού; Οι σοφοί το πιστεύουν και για τούτο δουλεύουν ακούραστα. Μοιάζουνε σκαφτιάδες που θέλουν να δείξουν το δρόμο του στον Ασπροπόταμο. Αν το καταφέρουν, χαλάλι τους οι κόποι και τα βάσανα.

- Α, να! Είπε ξαφνικά με χαρούμενη φωνή ο Περαχώρας ακούστε κι αν μπορείτε μη θαυμάζετε.

- Τ' είναι ; τον ρώτησε ο Αλαμάνος.

- Διαβάστε, παρακαλώ, διαβάστε! Του είπε κι ο Γκενεβέζος ανυπόμονα.

Σηκώθηκαν μονόγνωμοι και πήγαν κοντά στον καθηγητή να ιδούνε στο χερόγραφο. Ο Αριστόδημος δεν κινήθηκε από τη θέση του. Είχε μια ευαισθησία παράξενη. Όταν άκουε τους σοφούς να θαυμάζουνε τα βιβλία των προγόνων του, γινότανε σαν ζύμη. Κάθε λόγος τους, λες και ήτανε μορφίνη, του σκότιζε το λογικό, του σκλάβωνε τη θέληση. Ήθελε κι εκείνος να παρακαλέσει ήταν ανυπόμονος ν' ακούσει το νέο θησαυρό που ανακάλυψε ο καθηγητής. Μα δεν είχε δύναμη να βγάλει άχνα. Μόνον η κιτρινάδα που έβαφε το πρόσωπο του και το χάλπωμα των ματιών του φανέρωναν τη μεγάλη του συγκίνηση.

- Ακούστε, είπε ο Περαχώρας, διαβάζοντας δυνατά και ρυθμικά: Μητρός τε και πατρός και των άλλων προγόνων απάντων τιμιότερον έστιν η Πατρία σεμνότερον και αγιότερον και εν μείζονι, μοίρα και παρά θεοίς και παρ' ανθρώποις τοις νουν έχουσι...

- Ωραία! Εξαίσια! Εφώναξαν ένας με τον άλλον οι σοφοί.

- Αυτά, φίλε μου, δεν είναι λόγια ανθρώπινα είναι θεία! Είπε ο Περαχώρας κοιτάζοντας κατάματα τον Αριστόδημο! Είσαι

ευτυχής που συγγενεύεις με αυτούς τους θεούς. Έχεις κληρονομιά σου τον πνευματικό κόσμο. Δε σε φτάνει; Α, έχεις άδικο! Μεγάλο άδικο, σε βεβαιώνω. Εδώ είναι η αθανασία. Τ' άλλα μωρία και πρόληψη!

Οι καθηγητές άρχισαν να συζητούν τα γλωσσικά, χαρίσματα του ρητού. Εζητούσαν το υποκείμενο, το αντικείμενο, το ρήμα. Έλεγαν για τη σύνταξη του, ονόμαζαν το γραμματικό σχήμα του. Σε πολλά ήταν σύμφωνομα στα περισσότερα όχι. Και συζητούσαν ξαναμμένοι, χερνομούσαν με πείσμα, βρίζουνταν άπρεπα, σα ν' άρπαξε τα χρήματα ένας τ' αλλουνού. Τα φερσίματά τους δεν ήταν σύμφωνα με τη θέση και την επιστήμη τους. Εκείνοι όμως αδιαφορούσαν. Καθένας έλεγε τη γνώμη του θεμελιωμένη στην αλήθειας τ' ασάλευτα θεμέλια και πάσχιζε να τη φορτώσει στον άλλον με όλα τα μέσα του λόγου. Τ' αδύνατα κορμιά τους μέστωναν και ψήλωναν, λες και νέο αίμα επότιζε τις φλέβες τους. Τα μάτια τους σπιθοβολούσαν και τα πρόσωπα τους άνθιζαν από το χρώμα της υγείας και της νιότης. Το χερόγραφο πετούσε από τον έναν στον άλλον, έπεφτε κάτω από τα ματογυάλια του, σαν πτώμα στη μελέτη του ανατόμου. Και όλοι έκαναν τις υποθέσεις τους, έλεγαν τα επιχειρήματά τους, κοιτάζοντας πάντα τον Αριστόδημο, σα να ήθελαν μόνον εκείνον να πείσουν και να δασκαλέψουν. Εκείνος όμως άβουλος και ανίδεος παρακολουθούσε τα κινήματα τους, άκουε τα λόγια τους μ' ένα και μοναχό αίσθημα στην ψυχή. Το θαυμασμό στους προγόνους του. Τι ήταν λοιπόν εκείνοι που δεν έπαυε να

τους δοξάζει ο κόσμος! Χιλιάδες χρόνια επέρασαν, τόσες χιλιάδες χρόνια που ήταν αρκετά για να θαμπωθεί και το μεγαλύτερο αστέρι τ' ουρανού. Και όμως τ' όνομά τους μένει ακόμα φωτεινό και ζειδωρο σαν τον ήλιο. Όσο περνούν οι αιώνες τόσο φαίνεται λαμπρότερο. Πώς λοιπόν θα κάμει να γίνει κι αυτός μεγάλος, να τους μοιάσει στο νου και στα έργα; Ο πνευματικός κόσμος είναι δικός του. Ε, καλάμα δεν φτάνει. Πρέπει να γίνει δικός του κι ο υλικός. Πώς θα γίνει αυτό το θαύμα; Πήρε τ' όνομά τους, κληρονόμησε την ψυχή τους, έμαθε τη γλώσσα τους. Κι έπειτα.

- Δεν ξέρω εψιθύρισε με παραπονεμένη ελικρίνεια θαρρώ πως χάνω άδικα τους κόπους μου.

Ήταν έξυπνος άνθρωπος ο Αριστόδημος. Τύχαινε καμιά φορά να σηκώνει το παραπέτασμα και να βλέπει με αθόλωτο μάτι τον κόσμο. Και τον έβλεπε ολωσδιόλου αντίθετον απ' ό,τι τον είχαν ζωγραφίσει η πρόληψη κι η παράδοση της γενιάς του. Ο εαυτός του δεν ήταν εκεί μέσα παρά ένα σκύβαλένα χάτσαλο τόσο δα, που το παίρνουν οι ανέμοι στο διάβα τους, χωρίς να λογαριάζουν πούθε κράτα η σκούφια του. Οι στιγμές όμως εκείνες ήταν πολύ σπάνιες. Ένας λόγος έφτανε ν' ακουστεί κάπου για τους προγόνους του και αμέσως πέταε στον Όλυμπο κι έτρωγε με τους θεούς αμβροσία.

Οι σοφοί καθώς άκουσαν το δισταγμό του παραξενεύτηκαν. Έπαψαν τη φιλονικία τους και τον κοίταξαν με ψυχοπόνια.

- Δεν το ξέρετε; Τον ρώτησε ο Περαχώρας μαντεύοντας την αγωνία του πώς δεν το ξέρετε;

- Θάρρος φίλε μου, θάρρος! Του φώναξε ο Γκενεβέζος. Είναι για σας ζήτημα ζωής. Για σας και για τους απογόνους σας.

- Συλλογισθείτε, είπε αργά και σοβαρά ο Περαχώρας, πως είναι ο μοναδικός κρικός που σας δένει με τους προγόνους σας. Δίχως τη γλώσσα δεν είστε τίποτα· είστε ένα άτομο όπως και κάθε άλλο.

- Μα αφού έχω το όνομά τους! Είπε ο Αριστόδημος με θλίψη. Αφού ζω στο χώμα τους!

- Ζείτε στο χώμα τους; Έχετε τ' όνομά τους; Τον ρώτησε ο Περαχώρας με χαμόγελο και πόσοι δεν πέρασαν απ' αυτό το χώμα; Να ο Χαγάνοζι αιώνες εδώ πέρα είναι λοιπόν κι εκείνος Ευμορφόπουλος; Α, να ήμουν στη θέση σας! Να ήμουν στη θέση σας!...

- Τι θα κάνατε; Τον ρώτησε ανυπόμονα ο Αριστόδημος.

- Τι θα 'κανα; Και με ρωτάτε ακόμα; Θα γενόμουν Ευμορφόπουλος αληθινός Ευμορφόπουλος. Δεν θα περιοριζόμουν στη γλώσσα θα 'σκαβα τη γη και θα σύναζα κάθε λιθάρι της εποχής τους. Θα 'νοιγα μουσεία και σχολεία τίποτ' άλλο.

- Κι έπειτα;

- Έπειτα; Ο θαυμασμός του κόσμου θα 'φερνε σε μένα τους τόπους μου.

- Θα το κάμω εγώ είπε αποφασιστικά ο Αριστόδημος.

Σηκώθηκε ξαναμμένος, έκαμε δυο τρία βήματα γύρω στο τραπέζι κι έπειτα κοιτάζοντας τους σοφούς επρόσθεσε με σοβαρή φωνή.

- Θα το κάμω να είστε βέβαιοι.

- Εύγε σου εφώναξε μ' ενθουσιασμό ο Περαχώρας, σφίγγοντας το χέρι του.

- Σε συγχαίρω είπε ο Αλαμάνος κάνοντας το ίδιο. Σε βεβαιώνω πως και τα δύο ημισφαίρια θα χειροκροτήσουν την απόφασή σου.

- Από τώρα λοιπόν, είπεν ο Γκενεβέζος, μπορούμε να πούμε πως η γενιά του Ευμορφόπουλου αναστήθηκε.

Εκείνη τη στιγμή ακούστηκε βιαστικό ανέβασμα στη σκάλα. Η πόρτα άνοιξε με πάταγο και φάνηκε στο κατώφλι αχνός ο Δημητράκης.

- Ουφ ! είπε με δυσάρεστο μορφασμώρέ τι μούχλα! Δεν αφήνεις, αδερφέ, και λίγο αυτά τα παλιόχαρτα να ιδείς τι γίνεται γύρω σου. Μα το σταυρό άμα μπαίνω εδώ μέσα μου φαίνεται πως μπαίνω σε τάφο.

- Κι εμείς βέβαια, σας φαινόμεθα τυμβωρύχοι είπαμε με ειρωνικό χαμόγελο ο Περαχώρας, κοιτάζοντας τους συντρόφους του.

- Όχι, κύριοι, να με συμπαθάτε τα λόγια μου δεν είναι για σας αποκρίθηκε ο Δημητράκης, βγάζοντας το καπέλο και σφίγγοντας το χέρι τους φιλικά. Τυμβωρύχοι ναμα τυμβωρύχοι καλόβουλοι. Δε θέλετε να κλέψετε παρά να σώσετε ό,τι απόμεινε μέσα στα βιβλία μας. Φροντίζετε για την επιστήμη σας κι είστε αξιέπαινοι. Θαυμάζω την προσπάθειάν σας με όλη μου τη ψυχή.

Οι σοφοί ανταπέδωκαν το φιλοφρόνημα μ' ένα τους χαμόγελο και προσηλώθηκαν πάλε στη μελέτη τους.

- Κι αν ο τάφος ήταν των προγόνων μας; Ερώτησε ο Αριστόδημος τον αδερφό του κάπως θυμωμένα.

- Και των προγόνων μας να ήταν πάλε μούχλα θα μύριζε απάντησε εκείνος αμέσως. Τι τα θες, ο τάφος τάφος είναι κι ασ έκλεισε μέσα του τον Μέγαν Αλέξανδρο. Είναι καλός για τούτους τους σοφούς. Για μένα και για σένα δεν είναι.

- Είναι, είπε πεισματικά ο Αριστόδημος θά γίνουμε κι εμείς σοφοί.

- Σοφοί; Όχι, δεν πρέπει σοφία μπορεί να βγαίνει από τη ζωή μα ζωή δεν είναι. Να γίνουμε σοφοί; Στο μέλλον ίσως τώρα όμως όχι.

- Γιατί;

- Γιατί; Δεν το κατάλαβες; Η ζωή τρέχει και πρέπει να την προφτάσουμε. Δύναμη τώρα χρειαζόμαστε, όχι σοφία. Μπράτσα δυνατά και κοφτερά νύχια. Να κολλήσουμε απάνω της σαν τον αγριόγατο σ' άλογο που πηλαλεί. Να τρέξουμε μαζί της, να πηλαλήσουμε για να φτάσουμε στον προορισμό μας· κατάλαβες;

- Κατάλαβα πως δεν σκαμπάζεις ντιπ!

- Σκαμπάζεις! Ω... έκαμεν ο Περαχώρας, αφήνοντας το μολυβοκόντυλό του και κοιτάζοντας τον Αριστόδημο παράξενα.

- Τι λέξη βάρβαρη είναι αυτή; Τον ρώτησε ο Γκενεβέζος.

- Ντιπ! Ντιπ!... εψιθύρισε κι ο Αλαμάνος αργά, ζητώντας να εύρει τη ρίζα και τη σημασία της.

- Ναι... με συγχωρείτε εψιθύρισε σαστισμένος ο Αριστόδημος είναι λέξη βάρβαρη ξέρετε... άμα κανείς θυμώσει δε φροντίζει για τη γλώσσα του.

Έπειτα γύρισε στον αδερφό του και του είπε με παράπονο.

- Βλέπεις τι μου 'καμες μπροστά στους ξένους; Μ' έφερες σε θέση να μεταχειριστώ λέξη πρόστυχη.

- Με συμπαθάς απήντησε ο Δημητράκης ατάραχος· η λέξη δεν ήταν πρόστυχη, ήταν το νόημά σου. Με μαλώνεις πως δεν τιμώ τους προγόνους μας. Τους τιμώ και τους δοξάζω. Ήταν

μεγάλοι άνθρωποι, ναι μα πρέπει να ζήσουμε κι εμείς. Και να ζήσουμε τη σημερινή ζωή, όπως έζησαν κι εκείνοι τη δική τους. Ξέρεις ένα πράμα;

- Τι;

- Δεν είναι, βέβαια, γραμμένο στα χειρόγραφα, μα είναι σημαντικότερο για μας γι' αυτό ήρθα τρεχάτος.

- Σημαντικότερο από τα βιβλία μας; Είπε με χαμόγελο ο Αριστόδημος.

- Κι από τα βιβλία κι από τους προγόνους μας τους ίδιους.

- Ω!... Ξαφνίστηκαν οι σοφοί, σηκώνοντας τα μάτια καταπάνω του.

- Όχι!... όχι!... εφώναξεν ο Περαχώρας, κινώντας το κεφάλι του αρνητικά μην το λέτε αυτό δεν κάνει να το λέτε.

- Είναι ασέβεια, εψιθύρισε ο Γκενεβέζος. Ο Αριστόδημος έμεινε ακίνητος με μάτια γουρλωμένα σα να είχε πάθει αποπληξία. Η αγανάκτηση που έβραζε στα στήθη του έκανε κατακόκκινο το σύζαρο πρόσωπό του. Ήθελε να βρῖσει ν' αναθεματίσει τον αδερφό του για τον άπρεπο λόγο που ξεστόμισε. Εκρατιόταν όμως από φόβο μήπως ειπεί και άλλη πρόστυχη λέξη.

Οι ξένοι σου δίνουν την απάντηση· του είπε μόνον με ψυχρή σοβαρότητα.

Ο Δημητράκης στεκότανε ορθός κοντά στο τραπέζι, αδιάφορος και στις ματιές του αδερφού του και στα λόγια των σοφών.

- Οι κύριοι ό,τι και να πουν έχουν δίκιο είπε τέλος κοιτάζοντας τον Αριστόδημο είναι σοφοί, είναι και ξένοι δύο πράγματα που τους δίνουν δικαίωμα να σκέφτονται πολύ διαφορετικά από μας. Αν αύριο έρθει πάλι ο Χαγάνος ή οποίος άλλος και μας πάρει το χτήμα και το σπίτι, τι θα χάσουν οι κύριοι;

- Τα βιβλία μας!

- Τα βιβλία μας! Γιατί; Είναι τόσο δικά μας, όσο και δικά τους ανήκουν σ' όλον τον κόσμο.

- Όμως τα 'γραψαν οι πάπποι μας.

- Και νομίζεις εσύ πως για τις μωρίες που γράφει σήμερα ο δείνας και ο τάδες θα είναι υπεύθυνα μεθαύριο τ' αγγόνια τους... Μην τα καταριέσαι για το θεό.

- Αστειεύεσαι; Τον ρώτησε ο Περαχώρας.

- Δεν αστειεύομαι καθόλου λέω τα πράγματα όπως είναι. Αν πάθουμε αυτό το κακό που λέω – και σας βεβαιώνω πως θα προσπαθήσουμε να μην το πάθουμε – τι θα κάμετε παρακαλώ; Θα ραντίσετε με λίγα δάκρυα τους τάφους των Ευμορφόπουλων και θα γυρίσετε στο άλλο πλευρό.

- Αχάριστε! Του φώναξε με αγανάκτηση ο Αριστόδημος σφίγγοντας τα δόντια του. Σ' αυτούς τα λες που μας αγαπούνε τόσο;

- Κακομοίρη! Τι αγαθός που είσαι! Είπε ο Δημητράκης με λύπη. Μας αγαπούν έχεις δίκιο δε ρωτάς ποιανούς αγαπούν. Εμέ και σένα; Όχι μην το πιστεύεις. Κάτω από μένα κι από σένα βλέπουν αυτοί κι ένα χλαμυδοντυμένο Ευμορφόπουλο. Κι όλες τις αγάπες και τις γλυκοκουβέντες τις κάνουν σε κείνους· όχι σε μας. Μα εγώ δεν την θέλω τέτοια αγάπη όχι! επρόσθεσε δυνατά, δε μ' ωφελεί, με ντροπιάζει. Είμ' εγώ και θέλω να είμ' εγώ!...

- Εύγε σου!

Οι δύο καθηγητές κι ο Αριστόδημος γύρισαν κι είδαν τον Αλαμάνο. Είχε αφημένη τη μελέτη του και κοίταζε το Δημητράκη με περιέργεια. Από την ώρα που φάνηκε στο κατώφλι ο νέος του έκανε εντύπωση. Είχε γερή κορμοστασιά και ολανθισμένα νιάτα. Τα μαύρα του μαλλιά έπεφταν άταχτα στο τράχηλό του σαν φλέβες στο μάραθα μάτια του ήταν γεμάτα τόλμη και απόφαση. Το πλατύ του μέτωπο έλαμπε από ειλικρίνεια. Τα κινήματά του ήταν φυσικά και απλά σαν το σείσιμο της ανεμώνης. Όσον τον πρόσεχε ο Αλαμάνος, τόσο του άρεσε. Έπειτα ήρθαν τα λόγια και δυνάμωσαν την εντύπωσή του. Άκουε τους δύο αδερφούς κι εύρισκε καταπληχτική διαφορά μεταξύ τους. Ο Αριστόδημος του φαινόταν παρά πολύ βουτημένος στη πρόληψη. Στο νου

του εγύριζε πεισματικά ο φριχτός θάνατος ενός συντοπίτη του. Για να τον τιμωρήσει ο σκληρός αφέντης τον έραψε ζωντανόν στην κοιλιά ενός ψοφιμιού. Τώρα του φαινόταν ο Αριστόδημος θεληματικά κλεισμένος στο ψοφίμι με την ελπίδα πως έτσι θα φανεί καλύτερος. Ενώ ο Δημητράκης ολωσδιόλου το αντίθετο έκανε. Άφηνε ελεύθερη τη σκέψη του και τη ζωή του σ' ένα μονάχα προσέχοντας κι ελπίζοντας: Στη φλόγα τη θαυματουργή που έκλεισε μέσα του η φύση.

- Τα λόγια σου είναι μεγάλα και σύμφωνα με τη καταγωγή σου του είπε. Βέβαια το παρελθόν όσο και αν είναι ένδοξο δεν ωφελεί τίποτα σε κείνον που περιφρονεί το παρόν και λησμονεί το μέλλον.

- Εγώ δεν περιφρονώ τίποτε διεμαρτυρήθηκε κάπως πειστωμένα ο Αριστόδημος.

- Και όμως δεν προσέχεις το τι γίνεται γύρω σου απήντησε ο Δημητράκης. Εγώ ήρθα να σου μιλήσω για σπουδαία υπόθεση και συ μου μιλάς ξύλα κούτσουρα. Θες ν' ακούσεις;

- Λέγε είπε υπομονετικός ο Αριστόδημος.

- Τι συμβαίνει λοιπόν; Τον ρώτησε κάπως ανήσυχα ο Περαχώρας.

- Τίποτα για σας, τίποτα είπε ο Δημητράκης ησυχάζοντάς τον. Το κακό είναι για μαςγια μας και το έχει μας. Θυμάσαι τον Πέτρο το Θεομίσητο;

- Τον ψυχογιό μας; είπε με περιφρονητικό μορφασμό ο Αριστόδημος.

- Όχι τον ψυχογιό μας τον ψυχογιό του πατέρα μας να λες.

- Το ίδιο κάνει.

- Με συμπαθάς έχει μεγ' αλη διαφορά τον έλεγαν τότε Πέτρο του Μορφόπουλου και το καμάρωνε. Μα τώρα δε θέλει να μας ξέρει. Κι αν τον ονομάσει κανείς με το παλιό του όνομα το παίρνει για βρισιά γίνεται σκυλί.

- Γιατί με ζαλίζεις μ' αυτόν τον παλιάνθρωπο; Είπε βαριεστημένος ο Αριστόδημος.

- Παλιάνθρωπος ναι, δεν το κρύβω. Μα ξέρεις τι κατάφερε; Πήγε και καλλιέργησε το χτήμα του Χαγάνου – το χτήμα μας.

- Και τι με μέλει μένα; Ας φροντίσει εκείνος.

- Ο Χαγάνος δεν το ξέρει μα και να το μάθει λίγο τον μέλλει. Αυτός για σήμερα φροντίζει να καλοζεί. Αύριο φούρνος μην καπνίσει.

- Κι αν το καλλιεργεί, μήπως θα το κάμει δικό του;

- Σήμερα όχι δεν μπορεί να το κάμει δικό του... Αύριο όμως ποιος ξέρει; Σήμερα το δουλεύει αύριο σηκώνει έναν τράφο μεθαύριο αν του 'ρθει βολικό το σμίγει με το χτήμα του.

- Αυτό είναι δικό μας, κληρονομιά μας! Με τι δικαίωμα θ' απλώσει χέρι;

- Καλά άμα το πάρει σύρε να ρωτάς.

Ο Αριστόδημος καλοξαπλώθηκε στο κάθισμά του σαν ουζοθρεμένος αγάς κι έσκασε τα γέλια. Γελούσε τόσο δυνατά που έκανε τους τοίχους του σπιτιού να ταράζονται συθέμελοι και τα τζάμια των παραθυριών να τρίζουν, σαν από κάποια υπόγεια βροντή. Το σκυθρωπό και αναιμικό πρόσωπό του έλαμπε κι εκοκκίνιζε σα βερνικωμένη τομάτα. Το μικρό και αρρωστιάρικο σώμα του, τάραζε σπασμωδικά και στα μάτια του τα καστανά έτρεμαν δυο δάκρυα. Τώρα δεν είχε τίποτα από τη σοβαρή αξιοπρέπεια που φορούσε για τήβεννο σοφίας απάνω του από μικρός. Ήταν ένα τσαχπίνικο παιδί που δε δίνει μια πεντάρα έξω από τη ζωούλα του. Τόσο αστείοι του φαίνονταν οι φόβοι τ' αδερφού του.

- Βρε μπούφο του είπε τέλος σφουγγώντας τα μάτια του· τετρακόσια χρόνια σκλαβιά και δε μας έκαμε τίποτα και θα μας κάμουν τώρα οι αρκουδιάρηδες. Κοίτα τη δουλειά σου και μη φοβάσαι.

- Τι να μη φοβάμαι, χριστιανέ; Είπε ο Δημητράκης με θυμό πάτησε σου λέω τον τόπο και τον καλλιερφάτεύει, σπέρνει...

- Και δεν το χαίρεσαι; Τον έκοψε ο Αριστόδημος με παιδιάτικη χαρά· αύριο θα το εύρουμε καλλιεργημένο· θα θερίσουμε έτοιμα.

Και για να πάψει κάθε τέτοια κουβέντα σηκώθηκε από το κάθισμά του, έκαμε λίγα βήματα μέσα στο δωμάτιο, δυνατά και χτυπητά, λες κι ήθελε να δοκιμάσει τη δύναμη του. Έπειτα γύρισε στη βιβλιοθήκη και στύλωσε τα μάτια του στα βιβλία. Η όψη του άλλαξε για μιας έγινε γλαρή και παθητική σα να κοίταζε ερωμένη. Έπειτα μάλαξε το μέτωπο του, έσυρε το χέρι στα μαλλιά του, στύλωσε τα μάτια του στα κούφια και με δυνατή φωνή και παράδοξες χειρονομίες άρχισε ν' απαγγέλλει:

- Μητρός τε και πατρός και των άλλων προγόνων απάντων τιμιότερον και...

Του ήρθε δυνατός λυγμός κι έκοψε την απαγγελία του. Η πατριωτική αισθηματολογία που πλημμύριζε την καρδιά του του στούμπωσε τον λάρυγγα. Τα δάκρυα άρχισαν να πέφτουν ακράτητα και το σώμα του να ταράζεται λες κι έπαθε από σεληνιασμό.

- Κουρδίστηκε τ' οργανέτο και παίζεεσκεφέστηκε ο Αλαμάνος με θλίψη.

- Τ' ακούς; Είπε σε λίγο με ασθματική φωνή ο Αριστόδημος. Τούτα να κοιτάς εσύ και ν' αφήνεις το γουρνάρη στα χάλια του.

Ο Δημητράκης τον κοίταξε με απελπισία.

- Λόγια σοφά και καλοβαλμένα, το ξέρωίπε κου νώντας το κεφάλι μα δε μας ωφελούν τίποτα.

- Με τούτα έγιναν μεγάλοι εκείνοι.

- Εγώ πιστεύω το αντίθετόηταν μεγάλοι και γι' αυτό είπαν τέτοια λόγια.

- Όχι δα, όχι δα! Τον έκοψε ο Περαχώρας.

- Δεν είν' έτσι, κύριε καθηγητά; Είπε ο Δημητράκης γυρίζοντας σ' εκείνον· παράδοξο! Να μην το βλέπετε και σεις! Ίσα ίσα που αυτά τα λόγια ειπώθηκαν στην αρχή του ξεπεσμού τους. Φαίνεται πως το 'χει η φύση μας άμα αρχίζουν τα μεγάλα λόγια να παύουν τα μεγάλα έργα.

- Σωστά είπεν ο Αλαμάνος.

- Άλλωστε, επρόσθεσε ο νέος κοιτάζοντας τον αδερφό του, εγώ δε θέλω να κατηγορήσω τους προγόνους μας. Μα πιστεύω πως τα λόγια έχουν αξία κατά τους ανθρώπους που τα λένε. Εκείνοι ήταν εκείνοι και είπαν τέτοια λόγια. Εμείς είμαστ' εμείς και πρέπει να μιλήσουμε αλλιώςτικα.

- Πως; Τον ρώτησε με αναμπαιχτικό χαμόγελο ο Αριστόδημος.

- Όπως μιλάει ο Πέτρος ο Θεομίσητος.

- Ουφ! Έκαμε βαριανασαίνοντας σα να είχε τη Μόρα στο στήθος του.

- Το ξέρω δε σ' αρέσει τέτοια κουβέντα γιατί θέλει κόπους. Τα βιβλία δεν έκαμαν άλλο παρά να δυναμώσουν τη φυσική οκνάδα σου. Για τούτο κι εγώ τους γύρισα τις πλάτες. Να το βιβλίο το δικό μου. Το παναιώνιο βιβλίο που 'ναι γραμμένο σ' όλες τις γλώσσες και για όλες τις καρδιές. Να το...

Και λέγοντας έτρεξε σ' ένα παράθυρο και τ' άνοιξε με το γρόθο του.

- Αχ την έπαθα σαν τη νυχτερίδα! Είπε γυρίζοντας θαμπωμένος μέσα. Το ίδιο θα πάθατε κι εσείς.

- Αλήθεια είπε ο Περαχώρας βγάζοντας τα γυαλιά και σφουγγώντας με το μαντήλι τα μάτια του.

Αέρας ζεστός και μοσκοβολισμένος χύθηκε μέσα στο δωμάτιο. Πλατύ φωτεινό σεντόνι απλώθηκε απάνω στο τραπέζι, αγκάλιασε φιλόστοργα τις γέρικες βιβλιοθήκες, έκαμε τα χερόγραφα να τρίξουν και ν' αναδεφτούν σαν το ναρκωμένο φίδι στο ανοιξιάτικο λιοπύρι. Η γάτα πήδησε χαρούμενη στο πάτωμα, ψήλωσε το κορμί της σαν να λούζονταν στο φωτεινό κύμα που κύλισε απόξω κι άρχισε να παίζει μ' ένα φύλλο χαρτιού που βρέθηκε στα νύχια της.

- Κι οι λέξεις ζωντανεύουν και ξαναγιώνουν ~~είπα~~ σκεφτικός ο Αλαμάνος.

- Θαύμα εφιθύρισε κι ο Αριστόδημος ανασηκώνοντας το κεφάλι του.
- Αυτό το θαύμα είναι καθημερινά ο Δημητράκης. Τυφλίτες! Δε μπαίνετε καλύτερα στις τρύπες σας.
- Έτσι το γράφει η μοίρα εφιθύρισε υπομονητικά στενάζοντας ο Γκενεβέζονα φεύγουμε το φως όπως οι πρώτοι χριστιανοί. Στις κατακόμβες θα κάνομε τις λειτουργίες μας.
- Εσείς μάλιστα εγώ όμως όχι! διαμαρτυρήθηκε ο Δημητράκης.

Κι εστύλωσε ορθάνοιχτα έξω τα μάτια του, λες κι ήθελε να λούσει με το θαυμαστό πανόραμα την ψυχή του. Πέρα ο κάμπος πρασίνιζε. Έπαιζαν οι δροσοσταλίδες σαν φωτεινές ψυχές πέρα δώθε γοργοκίνητες. Τα ποτάμια έλαμπαν και χύνονταν σαν λεπίδες μπηγμένες στις μάνας γης τους κόρφους για να την δροσίσουν και σύγκαιρα να την αναγκάσουν να χύσει τους θησαυρούς της. Τα δασωμένα βουνά φαίνονταν κοιμισμένα κάτω από τη διάφανη γάζα της ομίχλης. Εδώ κι εκεί κοκκίνιζαν τα όψιμα οργώματα λαμποκοπούσαν ανάμεσά τους τα πρόστυχα γυαλιά λαλούσανε πουλιά στα δέντρα. Από πέρα ερχόταν βουή ανάκατη από κυπριά και βελάσματα, φλογέρες και λαλήματα. Και ψηλά έριχνε το γαλάζιο του μάτι ο ουρανός σαν πατέρας των παιδιών του τη χαρά.

- Ναέ αχάλαστε! Δέξου με λειτουργό σου είπε ολόψυχα ο Δημητράκης, έτοιμος να γονατίσει.

B

Σύγκαιρα το Δημητράκη τον κυρίεψε παράδοξη ανησυχία. Τα νεύρα του έτρεμαν, σαν το βελόνι που το πλησιάζει ο μαγνήτης. Ένα κεφάλι κόρης εφάνηκε στην αντικρινή μάντρα, μισοκρυμμένο στα φύλλα μιας καστανιάς. Μαύρα μαλλιά πέφτανε ζερβόδεξα κυματιστά και λαμπερά. Το σταράτο πρόσωπο, στολισμένο με μαύρα φρύδια σμιχτά και ισκιερά ματόκλαδα καθρέφτιζε γαληνεμένη θάλασσα. Δυο μεγάλα μάτια πέταγαν λάμπες μυστικές και βαθιές σαν ποθοπλάνταχτα χάρδια. Και δυο χείλη κόκκινα και λίγο φουσκωτά ανάδευαν διψασμένα για άγνωστή τους απόλαψη. Όπως στεκόταν εκεί στον πράσινο πλοκό το κεφάλι της κόρης, έλεγε πως ήταν κανίσκι μάγισσας, βαλμένο για να ξελογιάσει το νιό.

- Ελπίδα, πού βρέθηκες εδώ; Την ρώτησε με τρεμουλιαστή φωνή.

Κόλλησε η κόρη τα μάτια της απάνω του και χαμογέλασε.

- Ήρθα να σ' εύρω είπε· δεν το περίμενες;

- Αλήθεια! Τι κουτός που είμαι!... Να κοιτάζω την ανατολή και να μη σκεφτώ πως θα πρωτοϊδώ εσένα.

Και πάραυτα με παιδιάτικη αφέλεια, άρχισε να κόβει ρόδα από τις σκαλωμένες στον τοίχο τριανταφυλλιές

και να τα ρίχνει βιαστικά, ένα με τ' άλλο απάνω της.

- Ελπίδα! Ελπίτσα! Θα σε θάψω με τα ρόδα μου.

- Απ' το χέρι σου και με ρόδα; Τι καλύτερο θάψιπρω είπε ασημογελώντας εκείνη.

- Θα σε θάψω για να σ' αναστήσω ομορφότερη.

- Σου είπα για τέτοιο νεκροθάφτη ήθελα να πέθαινα χίλιες φορές... Δε μου λες επρόσθεσε αμέσως στα σοβαρά· οι σοφοί αυτού είναι;

- Εδώ· ριγμένοι στα βιβλία τους.

- Κι ο Αριστόδημος;

- Κι ο Αριστόδημος. Γιατί ρωτάς;

- Δεν ήθελα να με ιδούν, καημένε το ξέρω πως δεν είναι κακοί· μα τους φοβούμαι. Πού μπορώ, η φτωχή,

να ζήσω κάτω από τα ματογυάλια τους!...

Δεν πρόφτασε να τελειώσει τη φράση της κι έβγαλε ένα «α!» τρομασμένο. Σύνωρα βούλιαξε πίσω από τη μάντρα το κεφαλάκι μ' ένα γέλιο σκαστό και συγκρατητό, σαν φτεροκόπημα μικρού πουλιού.

Ο Δημητράκης γύρισε πειστωμένος μέσα και βρέθηκε κατάμπροστα στον Αριστόδημο.

- Η ελπίς είναι; Τον ρώτησε ξερά εκείνος.

- Ποια Ελπίς, βρε αθεόφοβε; Και τούτη θέλεις να μου την αλλάξεις! Η φάτσα σου την έδιωξε από τη μάντρα κι η λέξη σου από την καρδιά μου. Όχι Ελπίς. Ελπίδα τη λέει και πάω να τη βρω!

Και χωρίς να πάρει το κύπελλο του έτρεξε στη σκάλα, την κατέβηκε γοργά και χάθηκε μέσα στον κ~~ατο~~ πέρασε στιγμή και φάνηκε κάτω από μια καρποφορτωμένη μηλιά. Κρατούσε στα χέρια του την κόρη και την σήκωνε ψηλά για να του φτάσει μήλα. Εκείνη έβαζε μικρά ξεφωνητά και γέλια, πότε από χαρά και πότε από φόβο και σήκωνε τα χέρια με φανερή προσπάθεια, να φτάσει το πιο καλόχυμο πωρικό. Ο ήλιος διαβαίνοντας τα φυλλώματα, χάδευε τα μαλλιά της κι έκανε καθρέφτη γύρω στο κεφαλάκι της.

Τα ξεφωνητά και τα γέλια της κόρης έφταναν στο γραφείο, σαν ήχοι χαδιάρικης μουσικής. Οι σοφοί εταράχτηκαν. Κατιτί σαν κύμα χλιαρό ήρθε κι εξέστανε τη ζωή τους. Συγκίνηση βαθιά και πρωτόγνωρη θρονιάστηκε στην καρδιά τους. Γύρισε αυτόματα ένας στον άλλον και κοιτάχτηκαν ντροπαλά. Έπειτα απίθωσαν τα γυαλιά τους απάνω στα χερσόγραφα, λες κι ήθελαν να δείξουν πως για τέτοια μελέτη τους ήταν άχρηστα. Ο Αλαμάνος σηκώθηκε από τη θέση του κι έτρεξε στο παράθυρο.

-Α! είπε, μόλις αντίκρισε κάτβλέπω τη Δή μητρα, ίδια τη Δήμητρα να χύνει τους καρπούς άφθονους στον εκλεκτό της.

Φτάσανε κι οι άλλοι κι εστριμώνονταν ποιος να ιδεί καλύτερα στον κήπο.

- Ωραίο σύμπλεγμα! Είπε ο Γκενεβέζος προβάλλοντας το κεφάλι του.

- Νομίζω πως βλέπω εικόνα μηκυναϊκού αγγείου· είπε κι ο Περαχώρας, παίζοντας τα πονεμένα μάτια του.

Ο Αριστόδημος έμεινε πίσω κατάχλομος από θυμό. Το θέαμα του φαινόταν ανήθικο και πρόστυχο μαζί. Ένας γιος του Ευμορφόπουλου, να στέκει τόσην ώρα φορτωμένος μια κόρη ταπεινή! Το 'λεγε ατιμία που πασάλειφε όλη του τη γενιά. Άκουε τους θαυμασμούς των σοφών και πίστευε πως δεν είχαν άλλο σκοπό παρά να αναμπαίξουν τον ξεπεσμό τους.

- Τι γλυκιά, τι χαριτωμένη, τι συμπαθητική κόρη! Εψιθύριζε ο Αλαμάνος, μη θέλοντας να σηκώσει τα μάτια του από τον κήπο.

-Και ποια είναι; Ποια είναι, κύριε Αριστόδημε; Γύρισε και τον ρώτησε ο Γκενεβέζος.

- Μια του χωριού απάντησε με περιφρόνηση· τη λέν' Ελπίδα.

- Η συγγενής σας; Εφώναξε ο Περαχώρας, κοιτάζοντας προσεχτικότερα την κόρη.

- Όχι δηλαδή ναι, συγγενής μας; εμάσησε ο Αριστόδημος μα δεν έχουμε καμιά σχέση μαζί της.

- Πώς, αφού είναι συγγενής σας; Τον ρώτησε ο Αλαμάνος.

- Μακρινή συγγένεια είναι αίμα μας αλλά νοθεμένο.

- Ξέρω, ξέρω τον έκοψε ο Περαχώρας τη μητέρα της την ατίμασε κάποιος Χαγάνος.

- Δηλαδή, αναγκάστηκε να μολογήσει ο Αριστόδημος, η Αρχόντω ήταν μακρινή συγγενής του πάππου μου. Μια νύχτα ο Χαγάνος πήγε με τους ανθρώπους του, σκότωσε τους γονιούς της κι εκείνη την ατίμασε. Με τον καιρό γεννήθηκε η Ελπίδα. Οι δικοί μας δεν ηθέλησαν να τη γνωρίσουν για αίμα τους. Ο Χαγάνος την έδωσε σ' ένα φτωχό αντρώγυνο – στους Μαλαματένιους – να την αναθρέψουν. Μα όπως σας είπα, εμείς δεν έχουμε καμιά σχέση μαζί της. Για τούτο τα 'χω με τον αδερφό μου, που θέλει σώνει και καλά να την κουβαλήσει στο σπίτι μας. Δε θα το καταφέρει όμως, να είστε βέβαιοι. Όσο ζω εγώ, δε θα το καταφέρει...

Ο Αριστόδημος συντρόφευε τα λόγια του με φοβερές χειρονομίες και με μορφασμούς σιχασιάς. Μα έλεγε μισή την αλήθεια. Όχι μονάχα ο αδερφός του αλλά και η μάνα του πολλές φορές προσπάθησε να τους αγαπήσει. Ήξερε πως η Αρχόντω δεν εσύντρεξε και λίγο τον Αντρέα τον Ευμορφόπουλο στον αγώνα του. Αληθινά εκείνος εκόπιασε. Μα κι εκείνη με την αντρικία της ψυχή του έδωσε την

κυριότερη ορμή. Ήταν τ' ακόνι που ακόνισε το λεπίδι του. Γ' ακόνι και το χέρι και το λεπίδι μαζί. Για τούτο δεν έπαυε να λέει κάθε τόσο στα παιδιά, πως ο πατέρας τους εφάνηκε αχάριστος. Αμα έπαψε να έχει την ανάγκη της, έπαψε και να τη συλλογιέται. Μα τα παιδιά, έλεγε, δεν πρέπει ν' ακολουθήσουν το σφάλμα του πατέρα τους. Αίμα τους είναι η Ελπίδα και το αίμα νερό δε γένεται. Ας το βάλουν καλά στο νου τους. Αν τύχει ν' αγωνισθούν και στο μέλλον για το σκοπό τους, πάλε θα λάβουν την ανάγκη της. Έχει εκείνη θάρρος κι επιμονή και δύναμη που δεν κάνουν καλά να την περιφρονούνε.

Ο Αριστόδημος ακούοντας τέτοια λόγια γινόταν έξω φρενών.

- Αίμα μας λέει; Αίμα μας; Μη σ' ακούσω ναν το ξαναειπείς! Όσο αίμα τους είν' ο κούκος των περιστεριών γιατί έτυχε ν' αναστηθούν στην ίδια φωλιά,, τόσο είμαστε και μεις μ' εκείνη. Τα χρωστάμε λέει σ' εκείνη; Και τι μπορεί να μας δώσει μια κουρελού. Τα πήραμε γιατ' είμαστ' Ευμορφόπουλοι!...

Η κυρά Πανώρια, βλέποντας τον έτσι εσώπαινε δεν ήθελε να τον δυσαρεστήσει. Μα δεν παραδεχότανε και τα λόγια του. Πήγαινε συχνά στο σπίτι της Ελπίδας. Έπαιρνε μάλιστα και το Δημητράκη μαζί της, όσο ήταν μικρός και παίζανε τα δυο παιδιά. Μα εκείνος όσο μεγάλωνε μπολιαζότανε από τα λόγια τ' αδερφού του. Δεν ξαναπήγε μαζί ~~της~~ ήθελε να την ξέρει. Η τύχη όμως έκαμε το θαύμα της. Μια μέρα, παρατρέχοντας με άλλους συντρόφους να πιάσει κάποιο τρυποκάρυδο,

έφτασε στις Ελπίδας τον κήπο. Έφτασε μόνος του, το τρυποκάρουδο τον έφερε, δεν ήταν σε θέση να μολογήσει κι ο ίδιος. Οπωσδήποτε πήδησε τη φράχτη, μπήκε μέσα, χώθηκε στον καλαμιώνα που συνηθίζουν να χώνονται τα τρυποκάρουδα. Την ίδια στιγμή είδε να βγαίνει με το πουλί στο χέρι η Ελπίδα.

- Δικό μου ! της φώναξε χωρίς καλά καλά να σκεφτεί.

- Σαν είναι δικό σου πως δεν το 'πιανες τόσον καιρό; Τον ρώτησε με χαμόγελο εκείνη.

Στάθηκε άφων' άλαλος ο Δημητράκης. Αλήθεια πως δεν το 'πιανε τόσον καιρό; Η κόρη, βλέποντας την ταραχή του, γέλασε καλόκαρδα, κι απίθωσε στο χέρι του το τρυποκάρουδο

- Πάρ' το, είπε. Και να ξέρεις καλά από δω κι ομπρός. Άμα σου φεύγει κανένα πουλάκι, εδώ να 'ρχεσαι να το ζητάς. Μικρά μεγάλα στον κήπο μου έρχονται και φωλιάζουν.

Ο Δημητράκης κατακόκκινος το πήρε κι έφυγε τρεχάτος. Έπειτα όμως σκέφτηκε την καλοσύνη της, το χαμογέλιο, την ομορφάδα της και θύμωσε για το φέρεσιμό του. Αυτός εφάνηκε πρόστυχος όχι εκείνη. Δίχως άλλο ο αδερφός του δεν ήξερε τι έλεγε. Πώς μπορούσε να είναι πρόστυχη και τιποτένια τέτοια λυγερή; Πήγε και ξαναπήγε στο σπίτι της. Την άκουσε να τραγουδεί και μαγεύτηκε. Την είδε να υφαίνει, να μασουρίζει, να κεντά και τη θαύμασε. Λίγο λίγο άφησε τα παιγνίδια, παράτησε και τους συντρόφους του. Έκαμε συντροφιά την

Ελπίδα. Έπειτ' από τη μάνα του πρώτη του έγνοια ήταν εκείνη. Μια και τη συνναστροάφηκε, ξαναζωντάνεψαν μέσα του όλες οι χαρές που απόλαψε μαζί της στα παιδιάτικα χρόνια του. Το αλυσωμένο λάφι ξαναγύρισε στη φυσική ποτίστρα και πίνει αχόρταγα τ' άδολο νερό. Σα δεν πήγαινε στο σπίτι ο Δημητράκης κατέβαινε εκείνη και τον έσμιγε. Κι οι δυο τους νιώθανε τον ίδιο πόθο. Τρέχανε στα βουνά και τους λόγγους σαν αγρίμια. Ευπόλυτοι βουτούσανε στα κρούσταλλα νερά, ανέβαιναν στα δέντρα, πηδούσαν φράχτες και χαντάκια, σκαλώνανε στους γκρεμούς σαν ασβοί. Έβγαιναν πέρα στα βοσκοτόπια κι έκαναν συντροφιά με τους πιστικούς. Έριχναν το λιθάρι μαζί τους, λαλούσαν τη φλογέρα, σαλάχαγαν τα γιδοπρόβατα «χάι!... χάι!...» Από κει κατέβαιναν στους κάμπους με τους ζευγάδες· έπειτα πήδαγαν στις αργατιές, στο θερό και στον τρύγο έπαιρναν κι έδιναν σκοπούς στις λυγερές και στα παλικάρια. Πολλές φορές έμπαιναν και στο χωριό, ανακατώνονταν στα σπίτια, σε χαρά και σε λύπη, σε γάμους και τραπέζια, σε πανηγύρια, ακόμα και στα μαλώματα. Όλοι την ήξεραν την Ελπίδα κι όλοι την καλοδέχονταν. Μικροί μεγάλοι την αγαπούσαν φτωχοί και πλούσιοι την είχαν πάσα ημέρα στα χείλη τους.

Μια τέτοια ζωή άλλαξε σημαντικά το Δημητράκη. Η κόρη με τ' απλά λόγια της, ξύπνησε μέσα του κάποια νέα σκέψη. Δεν έβλεπε τον κόσμο όπως και πριν. Ούτε τον κόσμο, ούτε τους ανθρώπους. Αν τώρα θυμότανε την υπόσχεση που έδινε στη μάνα του, κοκκίνιζε σαν παπαρούνα. Η ξιπασία που είχε για

την καταγωγή του, έπεσε από πάνω του σαν αποφόρι. Στην αρχή μάλιστα ξαφνίστηκε για τούτο. Πίστεψε πως ήταν θεόγυμνος. Ντράπηκε να παρουσιαστεί έτσι στο χωριό. Μα τα λόγια της Ελπίδας τον έντυσαν με την υπομονή και την αυτοπεποίθηση. Μάλιστα ντράπηκε που ντράπηκε. «Κάλλιο γυμνός παρά με ξένα ρούχα κι ας είν' και του πατέρα μου» σκέφτηκε. Γυμνός ως που να υφάνει με τα χέρια του καινούριο πανί. Έβλεπε ξάστερα πως για να το υφάνει αυτό το πανί έπρεπε να καθίσει σε άλλον αργαλειό κι όχι σε κείνον που καθόταν ο αδερφός του. Εκείνος ήταν παλιός. Αντίς για ντύμα έβγαινε σάβανο. Δεν μπορούσε όμως να κάμει διαφορετικά. Τη θέση του ανυφαντή την είχε ο Αριστόδημος. Περιορίστηκε λοιπόν να συναναστρέφεται την κόρη και να προσπαθεί μαζί με την κυρά Πανώρια να την αναγνωρίσει ο αδερφός του. Μα εκείνος άγριος, σαν τσοπανόσκυλο άφριζε και γαύγιζε μόλις άκουε τέτοια κουβέντα. Πολλές φορές ήρθαν στα χέρια. Μια δυο φορές μάλιστα πήγανε να σφαγούν με τα μαχαίρια του τραπεζιού, αν δεν τύχαινε η μάνα τους να τους χωρίσει.

- Το σπίτι μου είναι ναός και δεν θ' αφήσω να το πατήσει το γουρνοτσάρουχο! Επρόσθεσε τώρα, κοιτάζοντας περήφανα τους σοφούς συντρόφους του.

- Μα μου φαίνεται πως το γουρνοτσάρουχο το 'χτισε το σπίτι σας· είπε ο Αλαμάνος αστόχαστα... Με συγχωρείτε· επρόσθεσε αμέσως για να μη τον δυσαρεστήσει· δεν θέλω να συνέμπω στα οικιακά σας. Μα θα τολμήσω να ειπώ πως ο αδερφός σας δεν έχει άδικο. Μπορεί να είναι πρόστυχα τα

ρούχα της Ελπίδας μα κάτω από τα ρούχα τήρα τι γερό και καλογραμμένο φαίνεται το σώμα της. Σε τέτοιο σώμα, βέβαια κατοικεί αθάνατη ψυχή.

- Κοιτάξτε, φεύγουν είπε ο Γκενεβέζος με θλίψη.

Η Ελπίδα ήταν κατεβασμένη από τον ώμο του Δημητράκη και βάδιζε μπροστά κρατώντας ένα κλαρί ολανθισμένης λεμονιάς. Εβάδιζε γελαστή και ζωηρή, σα να είχε κυριέψει τον κόσμο. Η καλοδέματη κορμостаσιά της εφούμιζε το διάστημα, σαν τόνος απαραίτητος στη ζωγραφιά. Τα δέντρα ζερβόδεξα, λες κι ένιωθαν μια μυστική πνοή να τα δροσίζει, τίνιζαν απάνω της τ' άνθια και τα φύλλα τους. Κάτου το πράσινο χορτάρι με το χιονάτο χαμομήλι χάδευαν τα αρμονικά ποδάρια της. Γιατί το πάτημα τους ήταν τόσο καλόβουλο που τα 'κανε να μοσκοβολούν. Εν αηδόνι από πέρα έστειλε το παιγνιδιάρικο λάλημά του, σαν εμβατήριο στην έξοδο θεϊκής συντροφιάς. Και βάδιζε η κόρη μπροστά με το κλαρί της ανθισμένης λεμονιάς στο χέρι, γελαστή κι ολόχαρη σα νύφη στα πιστρόφια της. Πίσω της πήγαινε ο Δημητράκης, παραδομένος στ' όνειρο και στο έργο, σαν παλαιστής βέβαιος για τη νίκη του.

- Εξαίσια! Εφώναξε ο Γκενεβέζος στυλώνοντας πέρα τα μάτια του, λες κι έβλεπε καθρεφτισμένο εκεί το διάβα τους.

- Τώρα μπορεί κανείς να συμπληρώσει άσφαλτα τη μετόπη του Παρθενώνα. Μου φαίνεται πως ένα κομμάτι από τη

πομπή των Παναθηναίων πέρασε μπροστά μας αργοψιθύρισε ο Περαχώρας.

- Τι άχαρος που είναι τώρα ο κήπος! Είπε με θλίψη του ο Αλαμάνος. Πάω να την ιδώ από κοντά ερχόστε;

- Βέβαια είπαν οι σοφοί, παίρνοντας τα καπέλα τους. Δεν ερχόστε και σεις κ. Αριστόδημε; Αρκετά εργασθήκαμε σήμερα. Πάμε να πάρουμε λίγον αέρα;

- Με συγχωρείτε, είπ' εκείνος, συντροφεύοντάς τους ως την πόρτα θα μείνω να εργασθώ ακόμα.

Δεν καλόκατσε στη δουλειά του κι ακούστηκαν έξω οι φωνές των δύο νέων να τραγουδάν δυνατά:

Εγώ γεννήθηκα για σε, γεννήθηκες για μένα,

Θα 'ρθει καιρός ν' αδερφωθεί η γλώσσα, με τη πέννα...

Οι φωνές σαν λιανά λιανά κρούσταλλα έπεφταν και θρυμματίζονταν στην πόρτα του γραφείου. Θρυμματίζονταν θαρρείς από θλίψη και καημό που δεν τους άνοιγε. Μα ο Αριστόδημος έκαμε αηδίας και δυσπιστίας μορφασμό. Αυτό μας έλειπε! Ας τον χαιρέτε τώρα η μανούλα του.

Πήγε βιαστικά και σφάλισε το παράθυρο του κήπου. Δεν ήθελε ν' ακούει φωνές. Τα γέλια τον δυσαρεστούσαν η χαρά τον επείραζε. Πίστευε πως ο έξω κόσμος δεν κάνει άλλο παρά να ξελογιάζει τον άνθρωπο. Όταν είχε ανοιχτά τα παράθυρα

του ορμούσεν η ζωή απέξω σαν Σατανάς κι εσκόρπιζε το εγώ του μαζί με τη σκόνη του τραπεζιού πέρα δώθε. Και τότε ένιωθε τον εαυτόν του τιποτένιον, άδειον, όπως ένα γυαλί που έχασε το μύρο του. Για τούτο σαν ήθελεν να εργασθεί σφιχτοσφαλούσε τα παράθυρά του για να κρατήσει αναγκαστικά την ψυχή μέσα του. Μόλις όμως έκλεισε κι ενώ ακόμα εμουρμούριζε για το τραγούδι των νέων, έτριξε η πόρτα του διπλανού δωματίου κι εφάνηκε η μάνα του. Ψηλόκορμη κι απλά ντυμένη, με στάση και βάδισμα περήφανο, θύμιζε τις παλιές αρχόντισσες ή της άτυχες βασίλισσες των παραμυθιών. Όλα της έδειχναν πως κρατούσε από αρχοντόσπιτο και πως ήταν παράμορφη στα νιάτα της. Έδειχναν ακόμα πως πέρασε πολλές συμφορές κι ήπιε πολλά φαρμάκια.

- Πάλε θυμωμένος είσαι; Ερώτησε συμπαθητικά το γιο της.

- Όχι μητέρα δεν είμαι θυμωμένος· είπε ο Αριστόδημος, βιάζοντας τον εαυτό του να χαμογελάσει. Να για το γιόκα σου έλεγα δεν μπορεί να ησυχάσει καθόλου. Όλο παιχνίδια και τρεχάματα.

- Ε, παιδί είναι ακόμα είπε η κυρά Πανώρια θα 'ρθ' η ώρα του να κάτσει να συλλογιστεί κι αυτός.

- Παιδί; Τώρα πίσω πίσω παιδί; Αντρας είκοσι δυο χρονών και θα μου τον πεις παιδί!

- Όχι δα και συ είκοσι δυο χρονών! Κοντεύεις να τον κάνεις γέρο από τώρα! Το σαραντάημερο θα κλείσει τα είκοσι.

- Ας είναι και είκοσι. Τώρα τα παιδιά στα δεκαπέντε παύουν να είναι παιδιά τρέφουν φαμελιές. Και αυτός δεν ξέρει ακόμα τα τρία κακά της Μοίρας του.

- Όχι, μην το λες, είπε η γριά. Μην το λες, δεν ξέρει. Και πώς σπέρνουν έμαθε και πώς φυτεύουν και πώς τρυγάνε και πώς θερίζουν, ναι. Όλες τις δουλειές του κόσμου τις ξέρει.

- Αυτά δε χρειάζονται δεν είναι για τη θέση του. Να, εδώ είναι η δουλειά του. Να πάρει να διαβάσει να φωτισθεί να μάθει πώς ήταν μια φορά οι δικοί μας.

- Καλύτερα λέω, να μάθει πώς είμαστε σήμερα. Τι θα βγει με τα περασμένα. Αν έκαν' έτσι ο πατέρας σου, δε θα είχαμε σήμερα τούτη την τρυπούλα. Κι έπειτα να σου ειπώ επρόσθεσε μαλακότερα καλά είσαι στα βιβλία. Ας το παιδί να πάρει το δρόμο του. Δε μπορεί να γίνουμε όλοι σοφοί!

- Καλά, μητέρα, καλά είπε ο Αριστόδημος σηκώνοντας με αδιαφορία τους ώμους τουας γίνει ό,τι θες. Κάμε τον ζευγά, κάμε τον βαλμά, κάμε τον τσαγκάρη ακόμα. Όμορφο πράμα αλήθεια ένας Ευμορφόπουλος να μπαλώνει παπούτσια.

Η κυρά Πανώρια εσούφρωσε αυστηρά τα φρύδια της και τον κοίταξε κατάματα. Το χασκόγελό του της φαινόταν ανυπόφορο.

- Κι ένας καλός μπαλωματής παιδί μου, είπε αργά και σοβαρά, μπορεί να τιμήσει τ' όνομά του όπως κι ένας σοφός. Ατιμία δεν είναι η ταπεινή τέχνη είναι να μην ξέρεις να δουλέψεις την

τέχνη σου... Μα τι τα θες αυτά, επρόσθεσε με δυσάρεστο μορφασμό. Εσύ τώρα είσαι στο πόδι του πατέρα σου κι ό,τι θέλεις θα γένει. Εγώ άλλη κουβέντα ήρθα να σου κάμω κι αλλού πέσαμε.

- Λέγε, μητέρα σ' ακούω. Μα στην ψυχή του πατέρα μου σ' ορκίζω πρώτα. Μη μου ειπείς για κείνον τον τιποτένιο το Θεομίσητο. Ήρθε πριν ο Δημητράκης και μου 'καμε το κεφάλι μου κουδούνι. Είπε είπε, κόντεψε να τον κάμει ήρωα το χοιροβοσκό. Δε θέλω ν' ακούσω άλλο.

- Καλά δε θα σου μιλήσω γι' αυτόν είπε υπομονητικά η γριά. Ήλθαν οι κολίγοι μας και θέλουν να μιλήσετε για τα χωράφια. Άλλες χρονιές σαν τώρα τα 'χε μοιρασμένα ο γέρος και δούλευαν μέσα. Ο Κουτρομπής λέει πως πέσανε βροχές και θα 'χουμε καλά γεννήματα εφέτο.

- Ουφ! Κι εκείνος είπε ο Αριστόδημος· δε θα μ' αφήσει ήσυχο επιτέλους! Τι με μέλλει εμένα για χωράφια και γεννήματα. Εγώ δε θέλω να ξέρω άλλο από τα βιβλία μου. Τ' ακούς; Τίποτ' άλλο από τα βιβλία μου.

Η κυρά Πανώρια εκούνησε το κεφάλι απελπισμένα. Χωρίς να το θέλει, άρχιζε κι εκείνη ν' ανησυχεί για το δρόμο που ακολουθούσε ο πρωτότοκός της. Από την ημέρα που πέθανε ο γέρος καμιά προκοπή δεν είδε στην υπόθεση τους. Μάλιστα στο χειρότερο πήγαινε. Ο Αριστόδημος περιοριζόταν στα λόγια: θα κάμει τούτο, θα κάμει εκείνο. Στις βρισές: τον αχρείο το Χαγάνο τον κακούργο· τον αιμοβόρο· θα τον διώξει με τις

κλοτσές· θα τον στείλει πίσω στην Κόκκινη Μηλιά· θα του πει το αίμα! Μα να δουλέψει για το σκοπό του, να ιδρώσει, να ετοιμαστεί τίποτα. Η κυρά Πανώρια σηκώθηκε να φύγει.

- Στάσου μητέρα γιατί φεύγεις; Τη ρώτησε ανήσυχος.

- Τι να κάμω, παιδί μου αποκρίθηκε μελαγχολικά εκείνη. Εγώ ήρθα να σου μιλήσω για τη δουλειά μας και συ μου λες για βιβλία. Δε σε μέλλει, λες, για τα χωράφια. Καλά το λοιπόν άς' τα χέρσα! Μη θαν τα πάρω μαζί μου; Δικά σας είναι. Μα θλίβουμε που ιδρώσε ο μακαρίτης να τα βγάλει από του λύκου το στόμα, και να τα ημερέψει. Τώρα θα πέσουνε πάλε στη χερσάδα. Αντί ν' ανοίξουμε κι άλλα, θα χάσουμε κι εκείνα...

Δυο δάκρυα έτρεμαν στα μάτια της κυράς Πανώριας. Ο Αριστόδημος είδε τη κακή εντύπωση που έκαμαν τα λόγια του κι ηθέλησε να τα μετριάσει.

- Καλέ, μητέρα, μην κάνεις έτσι. Δεν είπα εγώ να τ' αφήσουμε χέρσα, θαν τα δουλέψουμε. Τον ίδιο σκοπό έχω κι εγώ τις ίδιες ελπίδες. Μη δεν είμαι παιδί του πατέρα μου; Θαν τα δουλέψουμε τα χωράφια μα θαν τα δουλέψουμε αλλιώς. Άλλος καιρός τότε άλλος τώρα. Για τούτο κι εγώ θα πάρω άλλο δρόμο. Δεν θαν τα οργώσω τα χωράφια εφέτος θα τα σκάψω.

- Θα φυτέψεις αμπέλι; Τον έκοψε η κυρά Πανώρια.

- Όχι θα ξεριζώσω κι εκείνο το λίγο. Τον κήπο το περιβόλι, τα χωράφια, όλα θα βάλλω ναν τα σκάψουν.

- Τι λες, παιδί μου!

- Μη φοβάσαι, μητέρα, και μη λυπάσαι. Μην κάνεις κι εσύ σαν τους ανίδεους και σαν τον αδερφό μου. Τ' αγαθά τα δικά μας δεν είν' απάν' από τη γιγέρε το είναι μέσα της. Τα φύλαξε καιρούς και χρόνους για να τα βρούμε μεις. Και τι χαρά μητέρα τι δόξα μας άμα βγούνε πάλε στου ήλιου το φως! Οι ξένοι τόσο θα θαμπωθούν, που μόνοι τους θα μας δώσουν την πατρογονικήν κληρονομιάν μας...

- Ω! δυστυχία μας! Έβγαλε δυνατή φωνή η κυρα-Πανώρια.

Και πιάνοντας το κεφάλι με τα δυο της χέρια, έτρεξε στην πόρτα, βγήκε από το δωμάτιο, κράζοντας με όλη της τη δύναμη, σα να ζητούσε βοήθεια

- Δημητράκη, Δημητράκη! Χαθήκαμε!

Γ

Ο Άλταης ο Χαγάνος ξύπνησε τ' απομεσήμερο με πολλή κακή διάθεση. Θα ειπείς και τις άλλες μέρες δεν ήταν καλύτερα. Από την ώρα που το δολφόνιο ψαλίδι άνοιξε τις φλέβες του θείου του και οι παλαβές πράξεις του αδελφού του τον έβαλαν κορώνα στη γενιά του, γλυκιά στιγμή δε γνώρισε ως σήμερα. Η ζηλεμένη του θέση έγινε βάσανό του. Τις αμαρτίες των προγόνων του τις σύναζε, λες, η τύχη στο σακούλι της και τώρα τις έριχνε σα μυλόπετρες στο κεφάλι του. Δεν ήταν μέρα χωρίς συμφορά και νύχτα χωρίς εφιάλτη. Μα σαν τ' όνειρο το σημερινό να πάει και να μην έρθει. Είδε, λέει, τον εαυτό του στη θέση του προπάππου του, του Οσμάν. Είχε τα νιάτα και την κορμостаσιά του, την αδάμαστη τόλμη και το πλατύ όνειρό του. Κι ήταν ερωτεμένος, δυνατά ερωτεμένος με τη γλυκιά τη Μαλχατούν. Κοιμότανε πλάι στον Εδεβαλή, τον πατέρα της ποθητής του. Άξαφνα βλέπει το φεγγάρι να βγαίνει σα δρεπάνι ολοκαίνουργο από τα στήθια του Σέχη και να χώνεται μ' ορμή στα δικά του. Ο πόθος του δροσίστηκε πάραυτα. Και μ' εκείνη τη δροσιά ένα δέντρο εφύτρωσε. Έβγαλε φύλλα, έβγαλε κλαδιά και παρακλάδια, σκέπασε σαν ουρανός κάμπους και θάλασσες, χώρες και χωριά, βουνά και ποτάμια. Λαοί διάφοροι στα ήθη και στη γλώσσα ισκιάζονταν από κάτω

του, σαν φοβισμένα πρόβατα στο λιόκαυτο δειλινό. Ο Χαγάνος χαιρότανε διπλή χαρά. Είχε στην αγκαλιά του την κόρη, είχε και τη δόξα της γενιάς του ασφαλισμένη. Δεν εβάσταξε όμως και πολύ η χαρά του. Ένας σίφουνας εφύσηξε ξαφνικά κι έδειρε το θεόρατο δέντρο απ' όλες τις μεριές. Ένα με τ' άλλο τσακίζονταν τα κλωνιά του ένα με τ' άλλο έπεφταν μαραμένα τα φύλλα του κι ο ίδιος ο κορμός του κόντευε να ξεριζωθεί. Σήκωσε τα χέρια ψηλά για να τον κρατήσει. Μα την ίδια στιγμή πρόβαλε από κάπου ένας χοντροκαμωμένος χωριάτης με φοβερό πριόνι στο χέρι του. Τον χαιρέτησε χαμογελώντας κι άρχισε να πριονίζει έριζα το δέντρο. Πριόνιζε δυνατά, γοργά κι ακούραστα. Πριόνιζε και χωράτευε, πριόνιζε και χασκογελούσε, πριόνιζε και τραγούδαε βάρβαρα μα νικητήρια τραγούδια. Ο Χαγάνος πονούσε μάτωναν τα φυλλοκάρδια του κρύος ιδρώτας έλουζε το κορμί του. Θέλησε να τιναχτεί ολόρθος και να χυθεί απάνω στο χωριάτη για να του στρίψει το καρύδι. Μα δεν είχε δύναμη. Τα νιάτα, η κορμοστασιά κι η δυνατή ψυχή του προπάππου του πέσανε χόβολη. Ήταν ατός του σαραβαλιασμένος κι ανήμπορος. Κι έτσι όμως κατόρθωσε να σηκωθεί κι ετοιμάστηκε να τιμωρήσει τον αδικητή του. Μα την ίδια στιγμή χύμησε μιαν αρκούδα στη μέση. Γούρλωσε τα μάτια της, άνοιξε το αιματοστάλαχτο στόμα της κι έβγαλε τρανταχτό ούρλιασμα.

Από κείνο το ούρλιασμα ξύπνησε ο Χαγάνος χλομός και παγωμένος. Ωρα πέρασε και δεν μπορεί να συνέρθει ακόμα. Ξέρει καλά πως τ' όνειρο δεν είναι πολύ μακριά απ' την

αλήθεια. Τα πράματα της γενιάς του πάνε και πάνε απ' το κακό στο χειρότερο. Εδώ κι ένα μήνα σκοτώθηκε ο πρωτότοκός του απάνω στο φαγοπότι. Τ' άλλα του παιδιά σερνικοθήλυκα, βγήκαν του σκοινιού και του παλουκιού. Δεν ήταν και λίγα κάπου δεκαφτά. Κανένα όμως δεν άξιζε. Χαροκόποι, σπάταλοι, μεθυστάδες, αφιλότιμοι τα σερνικά. Διαστρεμμένα, ερωτάρικα, ξετσιπίωτα τα κορίτσια. Το αίμα το παλιό που μιαν εποχή έσπρωχνε στη νίκη και στη δόξα τα σιδερένια σώματα, με τον καιρό κατάντησε να τα ρίχνει στην καταστροφή. Έτσι και το δυνατό κρασί άλλους μεθά και αποκαρώνει κι άλλων ξυπνά τους πόθους και τη δράση. Η δύναμή τους κατάντησε αρρώστια τους.

Αφού τα παιδιά του βγήκαν τόσο κακά, ήταν φυσικό τα οικονομικά του να πηγαίνουν χειρότερα. Εκεί που ένα καιρό άνθιζε και καρποβολούσε το απέραντο μετόχι του Ευμορφόπουλου, σήμερα δεν απλώνεται παρά μια Σαχάρα. Η γη χρόνον το χρόνο γκαστρώνεται κι απορρίχνει, απορρίχνει και γκαστρώνεται δε βγάζει πια στο φως παρά ζιζάνια. Έλειψε πάει ο ερωτόθυμος γαμπρός που θ' αναδείξει τροφαντά μ ένα σφιχταγκάλιασμα τα σπλάχνα της. Ούτε ζευγάς, ούτε βουκόλος, ούτε αμπελουργός φαίνεται πουθενά. Τα δάση κήκαν είτε ξεράθηκαν. Τα ποτάμια γίνηκαν νεροσυρμές και τα ρυάκια στράτες. Αγρίεψαν τα ήμερα δεντρά και οι καρποί τους γίνηκαν στυφοί και λιγοστοί. Τ' αμπέλια κατάντησαν αδιάβατα ρίχνει το κλήμα πέρα δώθε τις βέργες του με θυμό, σα να οχτρεύεται τον εαυτό του. Ούτε

κουδουνολάσι, ούτε φλογέρα λαλεί στα βοσκοτόπιαύγος τραγούδι όχι στ' αμπέλια θεοί νεράιδες ούτε στα νερά. Περνάς τον κάμπο, σα να περνάς το θάλαμο νεκρού. Και κάτω στ' αγριόχορτα, στις πατουλιές και στους βάλτους οχιές κι αστρίτες βατεύονται, δεντρογαλιές γεννοβολούν, γήταυροι βογκούν, στοιχειά μαλώνουν. Κι είναι μια θλίψη και μια κατάρα ολούθε.

Το σπίτι του Χαγάνου ήταν σε μίαν όμορφη ακροποταμιά. Τα χαλάσματα που ξεχρέωνε ο Αντρέας ο Ευμορφόπουλος δεν ήταν παρά το πρώτο πρώτο σπίτι των προγόνων του. Αργότερα σαν η φαμελιά του δυνάμωσε και βασίλεψαν πλατύτερα και πιο συνθετικά ιδανικά στο νου της, πήγε κι έχτισε στην ακροποταμιά. Τρία ποτάμια έσμιγαν εδώ τα νερά τους. Έφερναν και τα τρία στους ευτυχισμένους κατοίκους της τα πλούτη των παραμυθιών. Σαν πιστοί και καλόβουλοι δουλευτάδες, μάλωναν και τα τρία ποιο να πρωτοθησαυρίσει τον αφέντη του. Κυλούσανε τροφή για το τραπέζι του, πολύτιμα πετράδια για το ρουχισμό του, χρυσάφι και ασήμι για το νοικοκυριό ξυλεία για τις χρείες του. Μα με τον καιρό σκνέψανε κι εκείνα. Βαρέθηκαν να δουλεύουν άμυαλο και άδουλον αφέντη. Στράγγιξαν τα νερά τους, σέρεψαν τα πλούτη τους. Οπωσδήποτε το σπίτι έγινε. Είπα σπίτι ενώ μπορούσα να το ειπώ παλάτι. Τόσο είναι μεγάλο και πλατύ και καλοχτισμένο! Κάθε Ευμορφόπουλος πριν και κάθε Χαγάνος κατόπιν, επρόσθετε κι ένα χτίριο για τις ανάγκες της φαμελιάς ή και για ιδιοτροπία του. Κι έκανε το χτίριο κατά το

γούστο το δικό του και της εποχής του. Για τούτο σμίγουνε και μπερδεύονται απάνω του όλα τα σχέδια. Βλέπεις στοές αλλού κι αλλού κολώνες, τρίγλυφα, μετόπες, αετώματα. Εδώ ρυθμό Δωρικό, Ιωνικό παρέκει, παραπέρα μιξοβάρβαρο. Αγάλματα θεών, αντριάντες ηρώων, προτομές σοφών, κάθονται βαριά εμπρός στα σκαλοπάτια του παλατιού ή λάμπουν σαν αχτίνες κάτω από τις πρασινάδες του κήπου. Όταν το πρωτόχτισαν οι Ευμορφόπουλοι σύναξαν από το παλιό κάθε μαρμαρένιο και χρυσό και μπρούτζινο στολίδι ικανοποιούσε την καλαισθησία και την ξιπασιά τους. Αργότερα που ήρθαν οι Χαγάνοι, επρόσθεσαν σ' εκείνα τις αδυναμίες τις δικές τους. Σκόρπισαν ολούθε με ανοιχτή καρδιά την πολυτέλεια, την επίδειξη, τα φανταχτερά και χτυπητά χρώματα. Πήραν να ειπούμε μιαν απλή ελληνοπούλα και της φόρτωσαν τ' ασημοχρύσαφα και τα γουναρικά μιανής ανατολίτισσας. Το βαρυφορτωμένο κορμί ασχήμηνε βέβαια. Μα το καλογραμμένο πρόσωπο κι η χάρη της ψυχής δείχνονται στη στάση και σε κάθε κίνημά της. Έτσι και κάτω από των Χαγάνων τα στολίδια πετιέται ακόμα ίσα στην ψυχή, όπως το άρωμα αόρατου λουλουδιού, η ασύγκριτη τέχνη της παλιάς οικοδομής. Αν θέλτε κι ο καιρός που πέρασε – πολύς, πάρα πολύς ωιμένα! – κι η ερμιά που το καταδίκασαν, περνά απάνω του χωρίς να τ' ασχημίσει. Του δίνει μάλιστα κάποια μελαγχολική χάρη που κάνει σεβαστό κι αγαπημένο όπως το λιβάνι κι η καταστροφή τα εικονίσματα. Καθένας που διαβαίνει από κοντά του, δεν πιστεύει πως πλησιάζει σε σπίτι παρά σε ναό. Και για τούτο σαν ακούσει τ' άσεμνα ξεφωνητά, τα πρόστυχα τραγούδια και τα κρασόβολα

γέλια, φεύγει γοργά και με σταυροκοπήματα. Δε μπορεί να νιώσει πως γίνεται σ' ένα πανώριο σώμα να κατοικεί τόσο ξετσίπωτη ψυχή. Και όμως γίνεται, γέροντα μου, γίνεται. Και θα γίνεται όσο βαστάει ο κόσμος...

Σ' αυτό λοιπόν το σπίτι βρίσκεται σήμερα ο Άλταης ο Χαγάνος και βρίσκεται σε κακή διάθεση. Όχι σ' όλο το σπίτι παρά σ' ένα δωμάτιο. Απόξω φαίνεται γερό μέσα όμως είναι χάλασμα το περισσότερο. Τα καλύτερα χωρίσματά του είναι ακατοίκητα. Μεγάλοι ποντικοί αφεντεύουν ολούθε. Βαρβάτοι ποντικοί κι αράχνες μεγάλες και υπομονητικά σαράκια στήσανε το λημέρι τους ανόχλητα. Οι ανυφαντήδες δουλεύουν δουλεύουνε αργά και ταπεινά, με τον κακό σκοπό να πιάσουνε τη μύγα που θα περάσει ανυποψίαστη. Ο σάρακας τρυπάει τρυπά το πατερό, με την αλόγιστη μυτίτσα του και δεν έχει άλλη φροντίδα παρά την παλιοκοιλιά του. Οι ποντικοί σκάβουν σκάβουνε τα γέρικα θεμέλια, γεννοβολούν και σκάβουνε τους τοίχους, χωρίς να σκεφτούν πως αύριο θα πέσει απάνω τους το χτίριο. Κι η τροξαλίδα κρυμμένη κάπου, λαλεί το τραγούδι της νυχτόμερα, το μονότονο τραγούδι της, τρι τρι τρι τρι, στο χαλασμό και το θάνατο χαιράμενη: - Φάτε φάτε το ρημάδι, κουτοπόνηροι! σαν αύριο χαθεί πού θα πάτε να ζήστε πού θα πάτε; - Σ' άλλο ρημάδι! Σ' άλλο ρημάδι!...

Ίδια στο απέραντο χτήμα, ίδια στο πλατόχωρο παλάτι του ο Χαγάνος. Περιορίστηκε και στα δυο σε μιαν άκρη, από στενοκεφαλιά κι από κακογνωμιά της γενιάς του. Το καταλαβαίνει και το παραδεχάται μόνος του.

Μα τι ωφελεί: Τώρα ξαπλωμένος στο ταπητοστρωμένο ντιβάνι του, ρουφά το ναργιλέ του, σα να ρουφά το αίμα των εχτρών του. Έτσι δείχνει το μελαχρινό και στρίγκλικο πρόσωπο του. Μα το πλατύ του μέτωπο το δέρνουν από μέσα χίλιοι μύριοι στοχασμοί. Μαύρες σκέψες φωλιάζουν στο κρανίο του, σαν καρακάξες στην κουφάλα του ξέρακα. Έχει και τούτος μεγάλη εντολή στον κόσμο. Ίσος είναι στην τύχη με τον Αριστόδημο, αν και δεν είναι στη θέση του. Εκείνος θέλει να πάρει το πατρικό του τούτος να κρατήσει το πατρικοδοσμένο. Μα λίγο λίγο φεύγει από τα χέρια του. Και όμως θέλει και πρέπει να το κρατήσει. Είναι μεγάλο κατόρθωμα. Ένας πρόγονος του Ευμορφόπουλου το είπε τόσο δυνατά και τόσο μεγαλόπρεπα σ' ένα του λόγο Επιτάφιο. «Εκείνο που μας άφησαν οι παππούδες μας», είπε, «δεν το χάσαμε παρά το μεγαλώσαμε κιόλας». Τι ευτυχισμένοι ανθρώποι αληθινά! Εκείνος που είναι σε θέση να το ειπεί κι εκείνοι που μπορούνε να τ' ακούσουνε χωρίς απιστιά. Τι δε θα 'δινε να μπορούσε να το ειπεί και τούτος! Τα πλούτη του, τη θέση του, τη ζωή του, την ψυχή που θα παραδώσει στο Γιαραμπή. Όλα τα δίνμα δεν ωφελούν τίποτα. Πάει τ' ασλάνι πόδενε μια φορά με την ουρά του γη και θάλασσα. Τώρα ημέρευε και δεν το ψηφά κανείς. Χίλιοι το πολεμούν μύριοι το μάχονται. Κρυφά και φανερά το πολεμούν. Με ξύλα, με λιθάρια, με σπαθιά και με βράχια. Το σπρώχνουν αποδώ, αποκεί το πληγώνουν. Είναι ξένο στο χωριό. Ξένο στη ζωή και στο ξεφάντωμα. Φεύγα! Του φωνάζουν κι οι πέτρες.

- Όχι δε φεύγω! Βρυχήθηκε άξαφνα ο Χαγάνος.

Έριξε πέρα το μαρκούτσι και πήδησε ολόρθον έπνιξε το δίκιο κι η αδυναμία του. Άρχισε βιαστικά να δρασκελάει απ' άκρη σ' άκρη το δωμάτιο. Πάταε κι έτριζε το πάτωμα, βούλιαζαν τα σανίδια. Του 'ρχεται σαν τρέλα. Το στήθος του βαραίνει και του δυσκολεύει τον ανασασμό. Πλησίασε σ' ένα παράθυρο, τ' άνοιξε κι έριξε τις ματιές του έξω, στο δικό του και στα γειτονικά χτήματα.

- Τι κάνει εκεί κάτω αυτός ο παλαβός! Εμουρμούρισε άξαφνα.

Χαμόγελο λυπητερό φάνηκε στα χείλη του, σα να ξέχασε τη στενοχώρια του. Ακούμπησε στο παράθυρο και προσηλώθηκε όξω. Κοίταξε αντίκρυ του το μικρούτσικο μετόχι του Ευμορφόπουλου. Δεν ήταν βέβαια ποτέ καλοδουλεμένο και πλούσιο σ' αποδοσίδια. Η γη του δώσε δώσε τον παλιόν καιρό, φαινόταν κουρασμένη. Οπωσδήποτε στην ορμητική θέληση του Αντρέα του Ευμορφόπουλου άρχισε πάλε να υπόσχεται πολλά. Τα φύτρα και τα φύλλα έδειχναν νέα ζωή. Μα τώρα φαινόταν κουρνιαχτός. Πολλοί αργάτες πηγαυορχόνταν εκεί μέσα. Άλλοι με αξίνες, άλλοι με τσεκούρια, με δρεπάνια, με λοστούς, με δυναμίτη, θέριζαν τα γεννήματα, ξερίζωναν τα δεντρικά, χάλαγαν τους ποτισώνες άνοιγαν χαντάκια και κοσκίνιζαν χώματα. Όπου ριζιμιά πέτρα φουρνάτου χτίριο γκρέμισμα. Ένα μίσος άσπονδο έφερνε γύρω το χτήμα, ξεχώνιαζε τη γη κι αφάνιζε τα βλαστάρια της.

- Τι οργή Θεού ! είπε ο Χαγάνος μ' απορία. Μην είν' ο Θεομίσητος κι άρχισε πάλε τα συνηθισμένα του.

Ήξερε την αμάχη που χώριζε παλαιούθε τους Θεομίσητους με τους Μορφόπουλους. Πριν ακόμα κατεβούν οι δικοί του σε τούτα τα χώματα, οι Θεομίσητοι σαν όρνια λιμασμένα είχαν αφανίσει τον τόπο. Μεγάλη τους ήταν η απονιά και μεγαλύτερη η αχορταγιά τους. Έκαιγαν για να κάψουν, σκότωναν για να σκοτώσουν κι απάνω στη στάχτη της πυρκαγιάς και στα θύματα του φονικού, χώρεσαν τραγουδώντας μαγικούς σκοπούς σαν δαιμόνια. Αλήθεια ήρθε καιρός που πλήρωσαν την απονιά τους από τα χέρια των Ευμορφόπουλων. Όχι όμως όσο τους έπρεπε. Οι πάπποι του Αριστόδημου εφάνηκαν πολλές φορές παλικάρια δεν είχαν φυσικό τους και την εκδίκηση. Οι Θεομίσητοι λούφαξαν από τότε δεν ξέχασαν όμως τις κακίες τους. Μέσα στη ψυχή τους ήταν άσβηστα ζωγραφισμένη η έρμη κι ασβολωμένη πατρίδα τους και για να ευχαριστηθούν έπρεπε να κάμουν απαράλλαχτο μ' εκείνη τον κόσμο.

Ο Χαγάνος χτύπησε τα παλαμάκια δυνατά. Δεν τους αγαπούσε τους Ευμορφόπουλους τους μισούσε μά λιστα. Τον λύπησε όμως το θέαμα. Τέτοιος ήτο από φυσικό του ο Χαγάνος. Τη ζωή του ανθρώπου δεν την είχε για τίποτα. Χάλαε και χάλαε καθημερινά και ποτέ δεν μετάνιωνε. Μα η καταστροφή μιας φυτιάς τον έριχνε σε μελαγχολία. Είναι αλήθεια πως ο ίδιος έκαψε και αφάνισε λόγγους και δάση από την ώρα που τον έστειλεν η Μοίρα, κακή πληγή, στους

Ευμορφόπουλους. Δεν το έκανε όμως χωρίς ανάγκη. Το έκανε για να πολεμήσει τον άνθρωπο. Τη ζωή την αληθινή και άδολη ζωή, την εύρισκε, θαρρείς, μόνο στη φύση και ποτέ στον άνθρωπο. Κι εκεί τη σεβότανε. Ποιος ξέρει αν είχε άδικο; Λυπότανε τώρα τα στάχυα που θερίζονταν άπλευρα, τα δέντρα που πέθαιναν απάνω στο θυμό τους, τα πωρικά που κόβονταν πριν ωριμάσουν. Πονούσε καθετί που είχε ζωή και σκοπό και χανότανε άσκοπα μ' ένα χτύπημα της αξίνας. Κι ηθέλησε να στείλει γρήγορα στον Αριστόδημο μήπως προφτάσει και αποδίδει την καταστροφή.

Ο δούλος στεκότανε πίσω από τον αφέντη του, έτοιμος να γκρεμοτσακίσει και να γκρεμοτσακιστεί στην προσταγή του.

- Φέρε μου πρώτα το κιάλι είπε ο Χαγ' άνος χωρίς να τον ιδεί.

Είπε ξείπε ήρθε το κιάλι στο χέρι του. Το άρμωσε στα μάτια, κοίταξε ζερβόδεξα το κατέβασε, θυμός ήταν ζωγραφισμένος στο πρόσωπό του.

- Τον έφαγαν οι καλαμαράδες! Είπε συλλογισμένος.

Είχε ιδεί τον Αριστόδημο, ίδιο τον Αριστόδημο να παραστέκει και να προστάζει όλη εκείνη την αργατιά. Φορούσε μια πλατύγυρη ψάθα στο κεφάλι και χρωματιστά ματογυάλια στη μύτη του. Ήταν ακούρευτος και αχτέφρασε πρόστυχα και μισοτριμμένα ρούχα κι ένα πουκάμισο αλατζένιο, μαύρο από τον ιδρώτα και τη σκόνη. Κοντά του είδε τους σοφούς τον Αλαμάνο, το Γκενεβέζο και τον Περαχώρα.

Τους γνώρισε αμέσως γιατί πολλές φορές επήγαν να ζητήσουν κι απ' αυτόν παλιά χερσόγραφα και βιβλία. Είχαν κι δικοί του πρόγονοι τέτοια. Βέβαια δεν ήταν όμοια με τα βιβλία του Ευμορφόπουλου σοφία δε μοίραζαν· μα είχαν τη γλύκα τη μελένια και τον ολόθερμο χυμό και το βαρύ άρωμα που τους έδωκε ο φοβερός ήλιος κι η αναμμένη αμμουδιά της πατρίδας τους. Γιατί εσπάρθησαν στην έρημο, εκεί γεννήθηκαν κι ανετράφηκαν εκεί, μέσα στα караβάνια των προσκυνητάδων, στους καφτερούς δρόμους της Μέκκας και της Μεδινάς, ανάμεσα στις καμήλας τον πίννο και στα βελάσματα των κοπαδιών. Έπειτα ταξίδευσαν με τους πολεμιστάδες καταδώθε μα δεν έχασαν διόλου από τη φωτιά και τη γλύκα τους, όπως οι σπόροι που μετατοπίζουν τα πουλάκια δε χάνουνε το είδος τους. Οι Χαγάνοι όμως δε σκέφτηκαν ποτέ να κερδίσουν από κείνα. Τα φύλαξαν για τα τραπέζια τους, για τους έρωτές τους και για τις λύπες τους. Όταν ερχόταν κίντυνος, άπλωναν ίσα στο σπαθί τους. Για τούτο ο Χαγάνος έδειξε στους σοφούς την πόρτα. Τώρα τους έβλεπε να παραστέκουν και να κεντούν με λόγια και ξεφωνητά την προθυμία του Αριστόδημου. Ο ιδρωτας έλουζε το στεγνό πρόσωπό του ο ήλιος έψενε και ξενεύριζε το αρρωστιάρικο σώμα του. Μα εκείνος εξακολουθούσε να τρέχει εδώ κι εκεί, να φωνάζει τους αργάτες, να ψαχουλεύει τα χώματα. Καμιά συγκίνηση δεν έδειχνε για τη ζωή που ξεψυχούσε γύρω του. Όταν όμως ηύρεσκε κανένα λιθαράκι, έφεγγε από χαρά. Το 'πιανε απαλά και τρυφερά, το πάστρευε από τα χώματα, το 'δειχνε στους σοφούς. Εκείνοι το καλοκοίταζαν, έδειχναν

θαυμασμό, χαρά, έκπληξη. Φαίνονταν πως του λέγανε πολύ κολακευτικά λόγια. Τούτος φούσκωνε από περηφάνια και με παιδιάτικη σαστιμάρα έριχνε το ηύρεμα στον κόρφο του. Ένα προς ένα τα είδε ο Χαγάνος.

- Πάρ' το είπε, γυρίζοντας το κιάλι στο δούλο του. Ο δούλος πήρε το κιάλι, προσκύνησε και γύρισε να φύγει.

- Στάσου τον διάταξε με κίνημα του χεριού. Ξέρεις να μου ειπείς τι γίνεται στο χτήμα του Μορφόπουλου;

- Ξέρω αποκρίθηκε ο δούλος, φέροντας το χέρι στο μέτωπό του.

- Λέγε.

- Ανασκαφές, αφέντη κάνει ανασκαφές. Είναι μια βδομάδα τώρα που δεν άφηκε φυτόρο εκεί μέσα.

- Γιατί;

- Γυρεύει, λέει, τα χτίρια των παππούδων του. Ξόδεψε ό,τι παρά είχε πούλησε την περσινή σοδειά· δα νείστηκε κι άλλα με τόκο από τον Κουρδουκέφαλο, το γείτονά μας. Και τα ρίχνει όλα κει μέσα. Άκουσα μάλιστα προχτές τον Κουρδουκέφαλο, πο' 'κλαιγε τα χρήματα του. «Μωρ' α δεν του πουλήσω σ' ένα μήνα το χτήμα, να τον έχω αντίδικο! Έλεγε.

- Μπρε! Έκαμε ο Χαγάνος με φανερή συγκίνηση.

- Το τι έγινε σήμερα το μεσημέρι εκεί κάτω δε μολογείται, αφέντη; εξακολούθησε ο δούλος. Το είδα και με πήρανε τα δάκρυα. – Και ξέρεις, αφέντη, πως δεν είμαι από κείνους που δακρύζουν εύκολα. Μα κι αφεντιά σου να ήταν εκεί, το ίδιο θα 'κανε.

- Εγώ; Ποτέ; Είπε ο Χαγάνος σουφρώνοντας τα φρύδια. Μα τι έγινε;

- Θυμάσαι το μεγάλο δέντρο που ήταν δίπλα στο καλυβάκι του γέρου;

- Τον πλάτανο λες;

- Ναι τον πλάτανο, που δεν έφταναν να τον αγκαλιάσουν οχτώ άνθρωποι. Θέλησε να τον ξεριζώσει κι εκείνον. Η μάνα του κι ο αδερφός του τ'όλεσαν «μη!». Η κυρα-Πανώρια τον παρακαλούσε με δάκρυα στα μάτια. – Τι σου κάνει; τ'όλεσε τι σου κάνει; λυπήσου τον. – Όχι! εκείνος ποιος ξέρει τι θησαυρούς κρύβει στις ρίζες του. Όχι τον πλάτανο μα και το σπίτι αν χρειαστεί θα το γκρεμίσω κι εκείνοέλεγε. – Άς' τότε, μωρέ παιδί μου, να 'χεις την ευχή του Θεού παρακαλούσε η γριά. Μας ρίχνει τον ίσκιο του το καλοκαίρι μας χαρίζει δροσιά. Εγώ στον ίσκιο του κάνω όλες μου τις δουλειές. Άς' τότε, τ'όλεσε κι ο αδερφός του έχει και τούτος την ιστορία του. Εδώ αναπαύτηκαν οι παππούδες μας σα γύριζαν απ' τη δουλειά του Χαγάνου στα κλαριά του κρεμάστηκαν πολλοί δικοί μας άλλοι τον πότισαν με το αίμα τους, άλλοι τον έθρεφαν με τα δάκρυά τους. Είναι και τούτος σεβαστός όπως είναι και

τα λιθάκια σου. Τίποτα εκείνος δεν έβλεπε τα δάκρυα της μάνας του, δεν άκουε τα λόγια τ' αδερφού του παρά κοιτάζε κατάματα τους σοφούς. Εκείνοι στέκονταν αμίλητοι παρέκει και του έγνεφαν: χάλα! Και σαν είδε πως κανένας από τους αργάτες δε σήκωνε χέρι, άρπαξε το τσεκούρι και ρίχτηκε λυσσασμένος στον πλάτανο. Γκαπ! Γκοπ! Γκουπ! Το τσεκούρι. Μα ο πλάτανος βαστούσε γερά. Τότε πλησιάζει ένας από τους σοφούς, και του λέει σιγά - Δε θα καταφέρεις τίποτα με το τσεκούρι ο πλάτανος θέλει δυναμίτη. Αμ' έπος αμ' έργον ο Αριστόδημος. Άρπαξε ένα μασούρι δυναμίτη, το 'ριξε στην κουφάλα του και τ' άναψε. Μάνα μου! Τι κακό ήταν εκείνο! Ο γερο-πλάτανος έβγαλε ένα βογκητό που πάγωσε το αίμα μου. Έπειτα έγειρε κι έπεσε καταγής μ' ένα βροντομάχημα, σα να γκρεμίστηκε βουνό. Την ίδια στιγμή είδα την κυρά Πανώρια, άσπρη σαν το χαρτί. Είπα πως θα πάει κι εκείνη με το γερο-πλάτανο. Μα βάσταξε. - Καταραμένε! Φώναξε μ' όλη της την ψυχή στο γιό τηςεσύ δεν είσαι άνθρωπος· είσαι θεριό! Κι ο Χαγάνος δε θα μας το 'κανε τέτοιο κακό!... Και μαζί με το Δημητράκη φύγανε από το χτήμ~~φ~~ύγανε κι από το σπίτι τους. Δε θέλουν να τον ξέρουνε τον Αριστόδημο.

Ο Χαγάνος άκουσε προσεχτικά τα λόγια του δούλου του. Έπειτα έβαλε τα γέλια.

- Δεν είναι για ζωή κι αυτόεσυμπέρανε, δεν είναι ι για ζωή. Κρίμα στον πατέρα του μα ένας ήταν κι αυτός. Οι άλλοι ξέπεσμα, ξέπεσμα! Δε θέλει λύπηση...

- Δε θέλει λύπηση το ξέρω αφέντηπως στρώσει κανείς έτσι θα κοιμηθεί είπε ο δούλος. Μα να βλέπω άλλους χειρότερους του και να προδεύουνε δεν το χωνεύω.

- Ποιοι προδεύουνε; Ξαφνίστηκε ο Χαγάνος, αγριοκοιτάζοντας το δούλο του.

- Να οι άλλοι, αφέντη. Ο Πέτρος ο Θεομίσητος, ο Μήτρος ο Γλάμης, ο Βασίλης ο Ζάρακας. Τι ήταν εκείνοι μπροστά στους Μορφόπουλους τον καιρό που έκαμε καταδώθε ο παππούς σου; Καν τίποτα τ' όνομά τους καλά καλά δεν ήξεραν. Πήρε ο παππούς τη γη τους με το φύσημα. Τώρα με ξένη βοήθεια πήρανε πάλε το δικό τους και ριχτήκανε στη δουλειά με τα μούτρα. Να αυτός ο Θεομίσητος κοίταξε αφέντη, πώς δουλεύει. Περβόλι το 'καμε το μετόχι του.

Ο Χαγάνος δεν πήρε, άρπαξε από τα χέρια του δούλου το κιάλι, το άρμωσε στα μάτια του και κοίταξε για πολλή ώρα τριγύρω. Είχε δίκιο ο δούλος του, Τα ξένα χτήματα έζωναν με πρασινάδα το δικό τους γαίναν να το πνίξουν με το θρασομάνημά τους. Ψηλά του Βασίλη του Ζάρακα το χτήμα περιμαντρωμένο με αθάνατους τον τρώμαξε. Λόγχεις του φάνηκαν τ' αγκάθια τους μυριάδες λόγχεις έτοιμες να ξεκοιλιάσουν τον κακόβουλο διαβάτη. Κι από μέσα ψήλωναν και θέριευαν οι φυτιές σαν αντρογυναίκες στην ώρα τους. Το ίδιο και στου Μήτρου του Γλάμη. Αληθινά εκεί είδε και κάποια αταξία. Τα πολλά δεντρικά ήταν αστόχαστα βαλμένα το 'να κοντά στο άλλο και μάλωναν μεταξύ τους, τρώγονταν,

θαρρείς, για τον αέρα και το φως. Μα εκείνο που του 'καμε μεγαλύτερη εντύπωση ήταν το χτήμα του Θεομίσητου. Τ' ήθελες και δεν είχε μέσα! Ήμερα δέντρα για καρπούζια για ξύλα, για σανίδια, για πατερά. Χώρια τα όψιμα χωράφια χώρια τα πρώιμα. Και όλα στοχαστικά μοιρασμένα. Άλλα για καλαμπόκι, άλλα γι' αραποσίτι, άλλα για βρόμη, για σίκαλη, για καπνό. Δέσες καλοχτισμένες για το νερόυλάκια και τράφοι για το στράγγισμααγγανοπήγαδα για πότισμα. Αλλού τα βοσκοτόπια με τα μαντριά αλλού τα βουκολιά με τα βόδια αλλού τα βαλμαδιά με τ' άλογα. Ασβεστοκάμινα στα ριζοβούνια προίονια στις χούνες· παραδώθε πουλερικά. Και ψηλά στην ομάλια μια θάλασσα ροδόλευκη που έστελνε μοσκοβολάδες στο παραθύρι του. Ο Χαγάνος εγνώρισε τη Ροδόπη και τον πήρανε τα δάκρυα. Τι σκοτωμός που έγινε όσο να το πάρουν αυτό το βουνό! Μα τώρα φέγγει από τις τριανταφυλλιές! Μην είναι τάχα το αίμα των δικών του και στολίζει ακόμα την έρημη πλαγιά;

- Διαολεμένος άνθρωπος, αλήθειαεψιθύρισε αναστε -
νάζοντας.

- Δεν φαντάζεσαι, αφέντη! Άμα βάλει κατιτί στο νου του δεν μπορεί τίποτα να τον μποδίσει. Από λόγια δεν ξέρει. Συζήτηση για τούτο και για κείνο δε θέλει. Και τ' όνομα των παππούδων του ακόμα δεν το πιάνει στο στόμα, παρά σαν είναι να τον συντρέξει στο σκοπό του.

- Αλήθεια εψιθύρισε ο Χαγάνος συλλογισμένος.

- Θαρρείς πως αν ήταν σπόρος στην κοιλιά της μάνας του, εξακολούθησε φουρκισμένος ο δούλος, έκαμε το σχέδιο του και τώρα που βγήκε στη ζωή, ρίχτηκε να το σαρκώσει με τη δύναμη και το πείσμα του ταύρου του. Δε λέει ποτέ: είναι δικό μου και δώσ' το μουπαρά: είναι δικό μου και το παίρνω. Και μέσα στην ψυχή του συμπληρώνει τη φράση του: και δικό μου να μην είναι θαν το πάρω. Κακό σκυλί που να μην έχει κλήρα! Είναι ίδιος στο κάμωμα όπως και στο ξεκάμωμα...

Ο Χαγάνος πήδησε από τη θέση του άξαφνα σα να πάτησε φίδι. Αγνάντεψε τον ίδιον το δουλευτή. Γύριζε καταμόναχος στο χτήμα. Στο ένα χέρι κρατούσε την αξίνα και στ' άλλο την ψαλίδα. Έσκαφτε τη γη, καθάριζε τα δέντρα, εξερίζωνε το γούλιερο, τις τσουκνίδες, το λύκο στοχαστικά και γνωστικά. Ένας ήταν κι έκανε χίλια στην ώρα. Συχνά σήκωνε το κεφάλι του μα δεν το σήκωνε παρά για να κοιτάξει από πέρα στο ξένο μετόχι. Τα μάτια του σαν ρούφουλας κοίταζαν να καταπιούνε τον τόπο.

- Μωρέ! Φώναξε ο Χαγάνος, ανατριχιάζοντας από κείνο το κοίταγμα.

Πίστεψε πως βρέθηκε πίσω, σε καιρούς που έμαθε από παιδιά να τους φοβάται. Ο Πέτρος ήταν εκείνος, ο φρόνιμος δουλευτής ή κανένας φοβερός προπάππος του; Αληθινά κρατούσε στο χέρι τα ειρηνικά ύπεργα ή το βράχο που έριχνε ο Λιβέρτης καβαλάρης κι έσερνε τον εχτρό κατόπιν του ώστε ν' αφήσει τα κρέατά του στ' αγκάθια; Κι εκείνα τα πουλιά που

πετούσαν τώρα από πάνου του, ήταν τάχα καλιακούδες ή τα κοράκια που συντρόφευαν λιμασμένα τους προπάτορές του στους κάμπους του Ευμορφόπουλου, ελπίζοντας άμετρη τροφή από τ' ακούραστο χέρι τους;

Υποψιάστηκε ήθελε να ιδεί τι γίνεται στο δικό του μετόχι. Σκέφτηκε να στείλει το δούλο μα δε βάσταγε. Ποιος ξέρει αν θα του 'λεγε την αλήθεια ο δούλος; Σηκώθηκε στα νύχια, άρμωσε καλά το κιάλι και κοίταξε προσεχτικά. Μπροστά έκανε μύτη το χτήμα. Όταν το παραχώρησε στο Θεομίσητο, δε μπόρεσε να καταλάβει γιατί με τόση επιμονή ζητούσανε τη μύτη εκείνη οι προστάτες του. Μα το νόμισε ασήμαντο πράμα και την έδωκε. Αμέσως ο Πέτρος φύτεψε σε κείνη τη μύτη όλο κυπαρίσσια. Κυπαρίσσια ψηλά και πυκνά σαν κάστρο. Όχι να περάσει μα ούτε να ιδεί μπορούσε τώρα ο Χαγάνος. Έδωκε πήρε με το κιάλι και τέλος το πέταξε στα μούτρα του δούλου του. Ο θυμός έβραζε στα στήθη του. Πίσω από τα κυπαρίσσια ο Θεομίσητος έκανε φοβερή δουλειά. Ισοτράφισε τα σύνορα φύτεψε αμπέλι, έσπειρε σιτάρι, έχτισε λινό κι επλακόστρωσε αλώνια σαν καλός νοικοκύρης. Σφήνα εμπήκε κι ήθελε να χωρίσει στα δυο τ' αρχοντικό. Τι σφήνα; Μαχαιριά ήταν μέσα στο κορμί του. Έκατσε στο σοφά ο Χαγάνος, έπιασε το κεφάλι με τα δυο του χέρια κι έπεσε σε φοβερούς στοχασμούς. Τέτοιο πράμα δεν το πάθανε ποτέ οι δικοί ~~πό~~ κι ο ίδιος το περιμένε. Δεν ήταν τόλμη, ήταν ξαδιαντροπιά. Αποδώ λοιπόν ερχόταν ο κίντυνος κι όχι από τους αρχαιολόγους!

- Σύρε να μου φέρεις το Θεομίσητο επρόσταξε άγρια το δούλο του.

Εκείνος προσκύνησε, σύναξε από χάμου το κιάλι και τα κομμάτια του και χάθηκε. Ο Χαγάνος έμεινε κατάμονος απάνου στο σοφά, βράζοντας από το κακό του. Το άγριο αίμα των προγόνων του άναψε και του έπηξε τη σκέψη και τη συνείδηση. Ήθελε να παιδέψει, τον Πέτρο το Θεομίσηται να τον παιδέψει αλύπητα. Θα τον βάλει στο φάλαγγα, θα τον καπνίσει με άχερα, θα τον γδάρει με στουρναρόπετραθα τον χτίσει ζωντανό στη μάντρα του. Δεν έμεινε απονιά που να μην ήρθε να χαροκοπήσει την ψυχή του. Τα προγονικά κειμήλια που κρέμονταν στους τοίχους, ήταν πολλά κι αξετίμωτα. Ντυμένα στο χρυσάφι, βουτημένα στο αίμα, βαμμένα στον αιθέρα της δόξας μοιάζανε με δράκους τυλιγμένους στ' άλυτα μάγια του καιρού. Ήταν άρματα κάθε λογής, φλάμπουρα κάθε τόπου, τούμπανα στρατιωτικά, εικόνες πολεμικές, προσωπογραφίες κάθε στρατάρχη και ήρωα. Τώρα σείστηκαν κι έτριξαν στις θέσεις τους, όπως των Ελλήνων οι σκιές, όταν ένιωθαν θυσία στον τάφο τους. Στους κακότροπους στοχασμούς του Χαγάνου αναγάλλιαζαν εκείνα γιατί εύρισκαν τον εαυτό τους στην ψυχή του απόγονου. Αναγάλλιαζαν κι ήθελαν να του φωνάξουνε –κάμε το-.

- Ναι, θαν το κάμω! Εβρυχήθηκε ανασηκώνοντας το κορμί του, σαν τον πάνθηρα που ετοιμάζεται να ριχτεί στο θύμα του.

Μα το λογικό ενίκησε πάραυτα την καρδιά του. Γύρισε κι είδε με μάτι παραπονιάρικο τα σωθέματα των τοίχων, σα να τους έλεγε: «Δε φταίω γω αν δε σας κάνω το χατίρι». Δεν ήταν ίδιοι οι καιροί. Αν τολμούσε τώρα να δείξει απονιά όχι στο Θεομίσητο μα και στο δούλο του ακόμα, θα του ρίχνονταν όλοι και θα τον τελείωναν. Με άλλους τρόπους έπρεπε να πολεμήσει την αυθάδεια του φταίστη του.

- Ήρθε είπε ο δούλος από την πόρτα.

- Ας έμπει!

Ο δούλος σήκωσε το μεταξωτό παραπέτασμα και φάνηκε στην πόρτα ο Θεομίσητος. Προσκύνησε από τη θέση του ταπεινά σαν φτωχοκακόμοιρος. Έκαμε δυο βήματα **μέπα**θηκε πάλε, ξαναπροσκύνησε ταπεινότερα. Έπειτα σα να τον έσπρωξε κανείς ήρθε γοργά, γονάτισε μπροστά στο σοφά και φίλησε το χέρι του Χαγάνου. Εκείνος ορθοκάθισε αμίλητος και φοβερός. Όλη η περηφάνια κι η ξιπασιά της φυλής του ζωγραφήθηκαν στο πρόσωπο του. Η ταπεινοσύνη του Θεομίσητου του άρεσε πολύ.

- Σήκω, Πέτρος του είπε με χαμόγελο.

Εκείνος σηκώθηκε μα έμεινε ορθός μπροστά του με το κεφάλι σκυμμένο. Ήθελε να δείξει πως δεν τολμούσε να κοιτάξει στα μάτια τον αφέντη του.

- Ελα, Πέτρος κάτσε! Του είπε δείχνοντας θέση κοντά του.

Εκείνος τίποτα. Ξαναπροσκύνησε μα δε σάλεψε από τη θέση του. Ο Χαγάνος καταφχαριστημένος τον έπιασε από το χέρι και τον έβαλε κάπως στανικά να καθίσει. Έπειτα τον κοίταξε από τα πόδια ως το κεφάλι με περιέργεια. Δεν τον είχε ιδεί πολλές φορές από κοντά. Μα κι όσες τον είδε ποτέ δεν τον πρόσεξε. Την περιφρόνησιν που έτρεφαν σ' αυτόν οι προγονοί του, την έτρεφε κι εκείνος από παράδοση. Τώρα όμως έβλεπε πως είχε άδικο. Ο Πέτρος δεν φαινότανε και τόσο αξιοκαταφρόνητος. Ήταν ένας χωριάτης άξιος και δυνατός. Είχε μέτριο ανάστημα, χοντροπελεκημένο κορμί, στρογγυλό κεφάλι, πλατιές πατούσες. Χοντρές και ξανθοκόκκινες οι παλάμες του, έλεγε πως ήταν βουτηγμένες στο ριζάρι. Το πρόσωπό του στρωτό με χείλη χοντρά και μύτη πλακουτσή θύμιζε πουρναρόριζα. Τα μάτια του τα μικρά και κρύα σα σαλιγκάρια. Καθώς ήταν στα μάλλινα φορέματά του έμοιαζε με σακί παραγεμισμένο από σάρκες και κόκαλα. Μα έβγαινε από κείνο το σακί κάποια ψυχή άπλαστη κι αράθυμη. Όσο τον πρόσεχε ο Χαγάνος τόσο ανησυχούσε. Ο Θεομίσητος ήταν απαράλλαχτος με το χωριάτη που είδε στ' όνειρό του. Μα τι περιέργο! Ανησυχούσε όχι όμως και πολύτου φαινόταν πως έβλεπε συγγενή του. Ήταν έτοιμος να του σφίξει το χέρι, να τον αγκαλιάσει σαν αδερφό, θυμήθηκε όμως την πράξη του και τον κυρίεψε ο θυμός.

- Δε μου λες, ορέ Πέτροσείπε κρατώντας τα λόγια στα δόντια του. Τι σου 'ρθε και πάτησες τον τόπο μου; Με πήρες για πεθαμένον, ορέ κι έτρεξες να με κληρονομήσεις ;

- Όχι, αφέντη μου αποκρίθηκε ο Πέτρος με ξεψυχισμένη φωνή, προσκυνώντας τον πάλε. Εγώ δεν πήγα να σου πατήσω τον τόπο. Δε μ' έφτανε ο δικός μου και πέρασα να σπείρω λιγάκι, να χορτάσουν τα παιδιά μου ψωμί. Ο αφέντης, είπα, έχει τόπο απέραντο· δε θα φτωχύνει με μια λουριδίτσα. Έπειτα αφέντη μ' και το χτήμα μου δικός σου τόπος δεν είναι; Η καλοσύνη σου μου το 'δωκε μπορείς και να το πάρεις πίσω σα θελήσεις.

Ναι, σα θελήσω, ορέ! Είπε φουσκώνοντας ο Χαγάνος. Και θα σ' το πάρω πίσω να το ξέρεις πως θα σ' το πάρω! Όχι δε θα σας αφήσω να μου σηκώσετε κεφάλι. Έτσι κι εκείνος ο αλαφρόμυαλος ο αρχαιολόγος μου σήκωσε κεφάλι τις προάλλες. Μα εγώ του 'σπασα την κούτρα. Του πήρα πίσω κι εκείνο που είχε. Και δεν του το 'δωκα παρά σα θέλησα εγώ... Ίδια θα σ' το κάνω ορέ και σένα, και ξέρε το...

- Εγώ, αφέντη μ', δε σου σήκωσα κεφάλι. Μπορεί το μερμήγκι να τα βάλει με τα λιοντάρια; Εκείνος ναι, και καλά του 'καμες. Κι έπρεπε να μην του το δώκεις πίσω να το πάρεις όλο· να τον ρίξεις στο γιαλό, να πάει να χαθεί· να λείψει μια λέρ' από τον κόσμο!... Ψε! Έφαγε τα μούτρα του και γνώση δεν έβαλε ακόμα φωνάζει για τα δίκια του. Μα εγώ, ο δόλιος, δε μίλησα. Ότι μου 'δωκε η μεγαλόδωρη ψυχή σου το πήρα κι είπα και σπολλάτη. Μα δικό σου είναι πάλε· δικό σου το χτήμα, δικό σου και το κεφάλι μου και τα παιδιά μου...

Ήταν φοβερός στην υπόκριση του ο Πέτρος ο Θεομίσητος. Ήταν ίδιος στα λόγια όπως και στα έργα. Εκείνα που έλεγε για τον αντίπαλο τα πίστευε και τα ποθούσε με όλη του την ψυχή. Οι Χαγάνοι –το είπαμε – ετυράννισαν τη γενιά του Θεομίσητου όπως και τη γενιά του Μορφόπουλου. Καταπάτησαν τον τόπο της, εσκόρπισαν τους ανθρώπους της, αφάνισαν τ' αγαθά της. Μα εκείνη δεν εμίσησε τόσο τον τύραννο της όσο το Μορφόπουλο. Εκείνος την προστάτεψε όσο μπόρεσε και δε μπόρεσε, την ημέρωσε, της έδωκε θρησκεία και νόμους, εκιντύνεψε πολλές φορές για χατίρι της μα τίποτα. Για πληρωμή απόχτησε το μίσος της. Ούτε οι τάφοι δεν ήταν ικανοί να στομώσουν την οργή της.

Για να φέρνετ' έτσι είχε, βέβαια, το σκοπό της. Του Χαγάνου η ζωή φαινότανε λιγότερη. Τα παιδιά του δεν ήταν ικανά για να κρατήσουν την κληρονομιά, θα έμενε φυσικά στον καλύτερο και το δυνατότερο. Καλύτερος ήταν ο Ευμορφόπουλος και το αναγνώριζε. Μα έλεγε πως ήταν δυνατότερος ο Πέτρος κι ήθελε να παλέψει στήθος με στήθος μαζί του. Αν κατόρθωνε να τον ξετοπίσει, το απέραντο χτήμα θα ήταν όλο δικό του. Και για να τα καταφέρει δεν πισωδρομούσε στο τίποτα. Ο Χαγάνος τα γνώριζε και δεν έδινε πίστη στα λόγια του. Μα δεν το φανέρωνε. Του άρεσε να βλέπει να μακελλοκόβονται μπροστά του κι έδινε μάλιστα συντρομή στον αδύνατο για ν' αδυνατίζει ο ισχυρός. Ήξευρε πως απ' αυτό κρεμότανε η δική του ζωή.

- Καλά, είπε τώρα καλά τα λόγια που λες· μα δε δείχνουν το ίδιο και τα καμώματά σου. Ο Μορφόπουλος ησύχασε τώρα και κοιτάει τη δουλειά του. Μα εσύ...

- Τη δουλειά του; Τον έκοψε ο Πέτρος τάχα φουρκισμένος. Τη δουλειά του κοιτάει; Τι λες αφέντη! Δε ρίχνεις μια ματιά στο χτήμα του να ιδείς;

Το ξέρω κάνει ανασκαφές.

- Ανασκαφές! Κάνει ανασκαφές; Και το λες τόσο ήσυχα! Δε ρωτάς λοιπόν να μάθεις γιατί τις κάνει τις ανασκαφές;

- Να ξεθάψει τα χτίρια των παππούδων του τι μ' αυτό;

- Και να θαμπώσει τον κόσμο επρόσθεσε βιαστικά ο χωριάτης. Να δείξει μ' εκείνα το σόι του. Κι έπειτα να ζητήσει το δικό του. Οι παλιοί του θέλησαν να διώξουν τους δικούς σου με τα κονίσματα. Όχι στα χέρια τους, στο θαύμα βασίζονταν. Τούτος θέλει να σε διώξει με τς' αρχαιότητες! – Αμάν, Χριστιανοί μου λυπηθείτε με. Να ποιοι ήταν οι Ευμορφόπουλοι κι εγώ το παιδί τους υποφέρω. Δεν έχω σπίτι να καθίσω, δεν έχω χωράφι μου τ' άρπαξε όλα ο Χαγάνος. Ο άγριος ο μοβόρος, ο φονιάς ο Χαγάνος! Κι αν τον ακούσουν οι Χριστιανοί, κι αν τον λυπηθούνε κι αν τον συντρέξουνε ποιος θα χάσει; Εγώ; Όχι βέβαια.

Εκείνος τον άκουε με προσοχή κι όλο άναβε. Κάπως σωστά του φαίνονταν τα επιχειρήματα του Θεομίσητου. Μήπως στον καιρό του πατέρα του δεν έγινε το ίδιο; Έτσι γι' αυτές τις

αρχαιότητες και για τους προγόνους συνάχτηκαν μερικοί θερμοκέφαλοι, φώναξαν, έκλαψαν κι έκαναν τον αγιοχώματο, θέλοντας και μη, να δώσει εκείνο το μοιράδι.

- Α, όχι ! δε θα ξαναγίνει αυτό! Εφώναξε πηδώντας ορθός. Όσο ζω εγώ, δε θα ξαναγίνει· τ' ορκίζομαι!

- Έκαμε λίγα βήματα στο δωμάτιονευρικά και γοργά βήματα σαν κάποιος από πίσω να του φώναζε: «Τρέχα!» Έπειτα στάθηκε απότομα, γύρισε κατάμπροστα στο Θεομίσητο και με φοβέρα του είπε :

- Τήραξε καλά σύρε αμέσως να σηκοτραφίσεις τον τόπο σου!...

- Μα... ηθέλησε ν' αντιμιλήσει εκείνος, κάνοντας το μισοκακόμοιρο.

- Τίποτα είπε ο Χαγάνος με σοβαρή χερονομία· πήγαινε γρήγορα για να μη μ' ιδείς άξαφνα μέσα στο δικό σου.

Και του γύρισε τις πλάτες. Εκείνος κατάλαβε. Όταν ο αφέντης θυμώνει, ο δούλος σκύβει και προσκυνά. Το είχε προπατορικό του αξίωμα. Έβγαλε βαθύ στεναγμό, σύρθηκε ως την πόρτα, σήκωσε το παραπέτασμα κι έφυγε.

Μα η ανησυχία δεν άφηνε ακόμα τον αφέντη. Πήγε πάλε στο παράθυρο και κοίταξε κάτω με πολλή θλίψη. Ο ήλιος βασίλευε στο αντικρινό διάσελο. Μαύρα σύγνεφα κρέμονταν μπροστά του κι έριχναν στο μετόχι μαύρους ίσκιους, σα μεγάλες νυχτερίδες. Ο βραδινός αέρας ερχόταν από τα

χιονισμένα βουνά κρύος. Ανατρίχιασε κι έκαμε να κλείσει το παράθυρο. Μα την ίδια στιγμή αγνάντεψε πέρα δυο ίσκιους. Τους γνώρισε αμέσως. Ήταν η κυρα-Πανώρια κι ο γιος της ο Δημητράκης. Ήταν ιδρωμένος κι είχε τα πόδια πληγωμένα. Στην ίδια κατάσταση βρισκόταν κι η μάνα του. Η φορεσιά της ήταν καθαρή μα ξεσκλιάρικη. Τα παπούτσια της μισά και τρύπια. Αίμα έτρεχε από τα πόδια της κι από τα μάτια της δάκρυα. Εβράδιζε όμως ορθά και μεγαλόπρεπα δίπλα στο γιο της, σα να ήθελε να δείξει και στη συφορά της την αρχοντιά και την περηφάνια της.

- Φεύγετε, ακούστηκε αναγελάστρα η φωνή του Θεομίσητου. Ο αρχαιολόγος, βλέπω, σας διόρθωσε.

Η κυρα-Πανώρια γύρισε άλλου το κεφάλι της. Αηδίαζε και να τον βλέπει. Όχι τόσο για την αμάχη που είχε στη φαμελιά της όσο για την ταπεινή σειριά του τον σιχαινότανε. Της άρεσε κι εκείνης να μεγαλοπιάνεται. Να σκλαβωθεί από έναν περήφανο πολεμιστή το είχε για παίνια της. Μα να κακοπάθει το ελάχιστο από έναν τιποτένιο, δεν το χώνευε. Ο Δημητράκης όμως δεν έκαμε το ίδιο. Στάθηκε και σταύρωσε τα μάτια του με τα μάτια του εχτρού του σα να ήθελε να τον βαλαντώσει.

- Ναι του είπε με σοβαρή και άτρεμη φωνή· φεύγουμε μα θα ξαναρθούμε θα ξαναρθούμε και τότε...»

Κι έδειξε το γρόθο του στο Θεομίσητο.

- Χα! Χα! Χα!... αποκρίθηκε με περιφρονητικό χασκογέλασμα εκείνος.

- Διαολοσπορές! Είπε ο Χαγάνος, σφαλώντας με θυμό το παραθύρι του.

Δ

Το σπιτάκι της Ελπίδας ήταν ψηλά στο κορφοβούνι. Καθώς ήταν μικρό και χορταριασμένο έμοιαζε με βυζαντινό ερημοκλήσι. Πότε τα σύγνεφα το τύλιγαν στις μελαψές τουλούπες τους, πότε ο ήλιος στα χρυσά του δίχτυα. Εκεί βροντοκυλούσανε τ' αστραποπέλεκα, ροβόλαγαν τα νερά, απολούνταν οι σιφούνιοι, έδεχναν και λάμπαζαν απ' άκρη σ' άκρη τον τόπο. Μα εκεί ψηλά λούζονταν και χόρευαν οι Νεράιδες κλώθανε οι Μοίρες τη ζωή του ανθρώπουμάντριζε ο Αράπης τα τάλαρά του με το σιδερένιο τοπούζι του. Εκεί λημέριαζαν οι αντρειωμένοι, ρίχνανε το λιθάρι, πάλευαν για την Πεντάμορφη και της Κάτω γης ο γιος ανέβαινε να χαροκοπήσει. Ότι πεις πράμα θάμα εκεί πάνω ήτανε.

Το σπιτάκι βρέθηκε χτισμένο στο σύνορο. Έσμιγε και χώριζε το μετόχι του Ευμορφόπουλου από το μετόχι του Χαγάνου. Η αυλή του έπαιρνε κι από τους δυο. Τα περισσότερια και τα ορνίθια, τα ζώα μικρά μεγάλα, πέρναγαν από το 'να στ' άλλο δίχως ξεσυνέριση πί νανε το νερό τους, σήκωναν το χώμα τους, έτρωγαν το χορτάρι και τους καρπούς ανεμπόδιστα. Οι μέλισσες τρυγούσαν τον ανθό πότε αποδώ και πότε αποκεί, με την ίδια ευχαρίστηση. Έτσι το ηύραν από μιας αρχής, πριν να γίνει ο Ευμορφόπουλος χτηματίας. Μα όπως τότε και τώρα

σήκωναν τα περισσότερα από το Χαγάνο. Γιατί ο Αριστόδημος όπως την Ελπίδα μάχονταν και τα ζωντανά της. Ενώ από φυσικό του ήταν ανοιχτοχέρης και δε χάλαε την καρδιά κανενός, για την Ελπίδα γινότανε καρμής. Οι ξένοι μπορούσαν ν' απολάνε τ' άλογά τους, να κόβουν ξύλα, να συνάζουν φυντάνια, να ξεριζώνουν δεντρικά, να κόβουν παωρικά ό,τι ώρα ήθελαν. Ξέφραγο ήταν το χτήμα κι αράδιαζαν οι στρατοκόποι μερόνυχτα. Εκείνος τους έβλεπε και δεν έδινε πεντάρα.

- Ας πάρει ο κοσμάκης, έλεγε στη μάνα του που του παραπονιόταν βρίσκει και παίρνει. Γιατί ο θεός έκαμε τους πλούσιους, παρά για να κυβερνιόνται οι φτωχοί;

Μα σαν έβλεπε κανένα ζωντανό της Ελπίδας φρένιαζε από το κακό του. Φώναζε τους αγροφυλάκους να πάρουνε τους γκράδες ήθελε να τα ξεκάμει για να γλιτώσει από δαύτα.

• Τι; Μισακό τον έχουμε τον τόπο! Συχνόλεγε με θυμό. Της το είπα χίλιες φορές όποιος θέλει θρεφτάρια ν' αγοράσει και κουμάσι δεν το 'χω σκοπό να αναθρέψω εγώ τα μπαστάρδικα.

Για να τα ξεκόψει σοφίστηκε χίλια δυο κακά. Το κεφαλάρι που έβγαινε έριζα στο σπιτάκι, έβαλε και το 'χτισαν με ξερολιθιά. Το νερό χυνότανε κάτω στο δικό του χτήμα, πότιζε τα δικά του δεντρικά και τώρα εκιντύνευαν να ξεραθούν. Μα δεν τον έμελλε. Προτιμούσε να τα χάσει, παρά να χαρίσει στάλα στα ζωντανά της Ελπίδας. Τις κουμαριές που σκέπαζαν την πλαγιά κι έκαναν οι μέλισσες το θαυμάσιο μέλι τους τις

έκαψε. Τις μυρτιές που γλύκαιναν τα περισσότερία έβαλε και τις ξερίζωσαν. Το ίδιο έκαμε και σε κάτι πεύκα που είχαν τα πουλάκια για κούρνια τους. Εκείνα πήρανε τόσο φόβο μαζί του που αρατίζονταν μόλις άκουαν τη φωνή του. Μα θες από πείσμα θες από αγάπη δεν μπορούσαν να ξεκόψουν κι ολότελα. Πήγαιναν να ζητήσουν τροφή και πόση στον τόπο του Χαγάνου τα λαλήματα όμως και τα παιγνίδια τους τα είχανε για τον Αριστόδημο. Ποτέ κότα δεν ξενόμισε ποτέ μελίσι δεν πήγε να στήσει αλλού το κουβέλι του. Ένας μάλιστα κόκορας προχωρούσε άφοβα ως το σπίτι. Ήταν ο μεγαλύτερος κι ο ομορφότερος κόκορας της γειτονιάς, με πούπουλα χρυσοκόκκινα σαν κουμαρίσα φωτιά. Πήγαινε και βάτευε τις κότες του, έμπαζε τα κλωσοπούλια στα φτερά της μάνας τους και βίγλιζε τον πετρίτη που τριγυρόφερνε ψηλά για ν' αρπάξει κανένα. Και το χάραμα ανέβαινε στη στέγη κι έκραζε Κουκουρίκου! Σα να 'λεγε στον Αριστόδημο το «φύλακες γρηγορείτε!...»

Το χαμόγειο ήταν χωρισμένο με καλάμι. Στο ένα χώρισμα καθόταν η Ελπίδα μονάχη σπης άλλο ζούσε ο Μαλαματένιος με τη γριά του. Απόξω ήταν το μαγεριδίπλα ένα κελάρι για τ' αποδοσίδα της γης και για τα ύπεργα. Τι αποδοσίδα και τι ύπεργα θα ειπείς; Ξινάρια και λισγάρια, ένα πατητήρι και μια κάδη ψηλή και στρογγυλή σαν καλοθρεμένος γούμενος. Πέντε βαρέλια στη γραμμή μεγάλα και δυνατά σίγουρα καθισμένα στα σκαριά σαν παντουβάνες κότες στ' αυγά τους. Εκείνες καρκαρίζουν για να βγάλουν τα

πουλιά τους. Τα βαρέλια της Ελπίδας σιγοβράζουνε το μούστο που εμπιστεύθηκε στους κόρφους τους. Μαθαίνουν στο κρασί τα λόγια και τους σκοπούς που θα βάλει αργά γλήγορα στο χείλη των γλεντζέδων. Εκεί ψηλά που την ξόρισε η απονιά του Χαγάνου κι η περιφρόνηση του Ευμορφόπουλου, τίποτ' άλλο δε φυτρώνει από το κλήμα. Φύτρωσε από μοναχό του κι η Ελπίδα με τους Μαλαματένιους το καλλιέργησαν. Ένα κλήμα ήταν και τώρα δασοφύτρωσε. Κάνει σταφύλι ραζακί και το κρασί μοσκάτο. Ποιος βλέπει το ρουμπίνι του και δεν θαμπώνεται; Ποιος το βάνει στα χείλη και δεν ανασταίνεται; Μα τήρα τι οργή Θεού! Το κρασί λίγοι το ξέρουν στο χωριό κι ακόμα λιγότεροι το πίνουν. Αν ήταν ξύδι θ' ανέβαιναν να το πιουν και ν' ακριβοπληρώσουν. Για τούτο, τίποτα. Η Ελπίδα το τρυγά το ρίχνει στα βαρέλια της και προσμένει ολοχρονικής τους γλεντζέδες. Μα δεν έρχεται κανείς. Και σαν πλακώσει ο άλλος τρύγος ανοίγει τα βαρέλια και ποτίζει τη γη με δαύτο.

- Χόρτασε γη μου της λέει λυπημένα από να το πιουν ανάξια στόματα, καλύτερα εσύ να το πάρεις στα σπλάχνα σου.

Ο γέρο-Μαλαματένιος μηχανεύεται χίλια δυο πράματα. Κόβει ξύλα και τα πουλεί στα σπικάβει έλατα και φτιάνει κλειδοπίνακα, βαρελάκια, τσότρες ξυλοκάνατα. Κόβει στο ρέμα λυγαριές και πλέκει κανίστρες και κοφίνια για τον τρύγο. Κεντά αγκλίτσες για τους τσελιγκάδες, μπαστούνια για τους προεστούς, δεκανίκια για τις γριές, φλογέρες για τους πιστικούς και για τα βοσκαρούδια σουραύλια. Άμα συνάξει αρκετά, φορτώνει το γαϊδουράκι του και πηγαίνει κάτω στο

χωριό να τα ξεκάμει. Έχει μια ορισμένη θέση στο παζάρι κι εκεί ξεφορτώνει. Τ' απλώνει απάνου στην πλάκα κι αρχίζει το διαλάλημα. Δε διαλαλεί με φωνές παρά με το σουραύλι του. Τ' αρμόζει καλά στα χείλη του κι αρχίζει να στέλνει περαδώθε τους ηχούς. Οι χωριάτες ξαφνίζονται αφήνουν αμέσως τα παζάρια τους και τον τριγυρίζουν, σαν πουλάκια στο κράξιμο της νοικοκυράς. Εκείνος λαλεί λαλεί και τους χύνει στα στήθη καημούς γνώριμους μα ξεχασμένους, φάνταστες, πόνους και τρόπους κοιμισμένους, ρυθμούς αμολόγητους. Άξαφνα η ψυχή τους ξυπνάει ποθοπλάνταχτη σαν την κοιμάμενη βασιλοπούλα. Τα ξυλένια εργόχερα γίνονται ζηλευτά στολίδια στα μάτια τους. Τα κεντίδια τους αναδεύουν, μιλούνε, δένουν σα μάγια την ψυχή τους. Και σε μια στιγμή αδειάζουν τις σακούλες τους στην πλάκα και παίρνουν από κείνα περήφανοι και κάπως λυπημένοι, που δεν μπορούν ν' αγοράσουν περισσότερα.

Έτσι πέρασαν τη ζωή τους ο γερο-Μαλαματένιος κι η γυναίκα του. Δούλευαν το κλήμα, δούλευαν και τα εργόχερα. Μα δούλευαν μονάχα ήταν τα χέρια τα καλά και τα χρήσιμα και τίποτ' άλλο. Η τέχνη που τα 'κανε τόσο ποθητά. Ήταν η ψυχή της Ελπίδας. Εκείνη τα σχεδίαζε, τα στάφνιζε, τους έδινε τη χάρη και το ρυθμό. Σε τίποτα δεν καταπιανόταν το γέρικο αντρόγυνο χωρίς το θέλημα της κόρης. Και όμως τώρα που τους πλάκωσαν τα χρόνια, αρχίσανε κι οι δυο τους τις αναποδιές. Βλέπουν την Ελπίδα που μεγαλώνει και ανησυχούν για το μέλλον της.

- Γούρμασε το κορίτσι, γριά! Γούρμασε το κορίτσι και δε μαζώνεται! Της λέει σήμερα ο γέρος εκεί που δούλευαν στον προσηλιακό.

- Σώπα, καημένη γερο! Πάψε πια τις μουρμούρες σου και δε βαστώ του είπε η γριά φουρκισμένη. Τι το θέλεις μαθές ολημέρα να κάθεται κοντά μας σαν τη γάτα στη γωνιά!

- Αλήθεια, μωρέ γυναίκα, γωνιά και τι γωνιά; Γύφτικη π' ανάθεμά τη! Είπε ο γέρος στενάζοντας. Μα για τούτο, διάολε, σου λέω και γω πως γούρμασε το κορίτσι επρόσθεσε αμέσως με μαλακό θυμό.

- Κι αν γούρμασε και τι; Καιρός του δεν είναι;

- Καιρός του ποιος λέει όχι. Εσύ στα χρόνια του τα 'τρωγες τα ξυνόμηλα με το καλάθι.

- Ουφ, ανάλατε! Δε μαζώνεις, λέω, τη βρομόγλωσσά σου.

- Τώρα, βέβαια, βρομόγλωσσα. Μα ήταν μια φορά νόστιμη και ξέρω ένα κορίτσι που τη λιμπίζονταν.

- Ου, πράμα που ήθελα λιμπιστώ! Πως με γέλασες μοναχά και μπερδεύτηκα μαζί σου χωρίς να το καταλάβω.

- Σε γέλασα ή με γέλασες; Έσύ. Μωρέ, φαρομανούσες από μικρή. Δεν ήσουν α δέκα χρονών και γύρευες άντρα.

- Καλά 'καμα! Έτς' ήθελα είπε πειστωμένη η γριά. Μην ήθελες να ήμουνα σαν εσένα τον αχμάκη;

- Αχμάκης ξαχμάκης, δούλεψα όσο μπόρεσα.

- Δούλεψες δε δούλεψες; Πού 'ναι το λοιπόν η σοδειά σου; Α δε μου 'στελνε ο Θεός το κορίτσι, θα καθόμουν ολομόναχη σαν κουρούνα να κλαίω την ερμιά μου!

- Έχεις άδικο, γριά μα τον Ύψιστο έχεις άδικο να με μαλώνεις. Τι φταίω 'γω σ' αυτό;

- Τι, εγώ φταίω;

- Όχι, δεν είπα τέτοιο πράμαίπε ο γέρος, χα μογελώντας με το θυμό της. Ούτε συ φταις ούτε γω. Έτσι θέλησε ο Θεός κι έτσι έγινε. Πώς μπορούμε μεις ν' αλλάξουμε τα θελήματά Του.

- Σωστά...

- Να ξέρεις, μωρέ γυναίκα, που ο θεός βλέπει μακρύτερ' από μας· είπε ο γέρος αφήνοντας κάτω το πελέκι του. Άφηκε τόπο εύκαιρο για την Ελπίδα. Αν είχαμε κι εμείς παιδιά, τι θα γινότανε το βρέφος. «Ε όχι, σου λέει, πολλά. Ένα και καλό».

- Καλό και χρυσό, μάτια μου, αλήθεια και χρυσό, προσκυνώ τη Χάρη του! Είπε η γριά κάνοντας το σταυρό της. Από την ώρα που μας το 'στειλε ο Χαγάνος, στην καρδιά μου το 'βαλα.

- Μα είναι να το ιδεί κανείς και να μην τ' αγαπήσει; Είπε κι ο γέρος με λαμποκόπημα των ματιών. Από μικρό γλυκά έσταζε

το σιχαμένο. Και τώρα που μεγάλωσε – ωχ θεούλη μου! – δεν έχει ταίρι στον κόσμο· δεν έχει!... Και να συλλογιέται κανείς πως θα μείνει απροστάτευτη! Έρμη κι απροστάτευτη! Πρόσθεσε κουνώντας με θλίψη το κεφάλι του.

- Σώπα, καημένε γέρο σώπα και δεν ήρθε ακόμα η ώρα μας.

- Δεν ήρθε; Τι λες μωρή γριά! Πλάκωσε δε λες. Να, έτσι μας φέρνει η γυροβολιά, σαν τον ψαρά με την απόχη του. Δε βλέπεις που δε μπορώ να σηκώσω την αξίνα.

- Έτσι το λες πάσα χρόνο μα το σκάψαμε και φέτο τ' αμπελάκι μας.

- Το σκάψαμε μα ποιος θαν το τρυγήσει; Σήμερα – γι' άκουσε να ιδείς – Κατά πως βάρεσα την αξίνα πιάστηκε για καλά. Ρίζα ήυρε, λιθάρι, δεν ξέφια πιά στηκε. Κάνω να την τραβήξω, δίνω δίνω ναι! «Έλα δω» με τράβαγε. Θυμώνεμα θυμώνει κι εκείνη. Τραβάω γω, τραβάει κι εκείνη. Τέλος μου δίνει μια και με ξαπλώνει τ' ανάσκελα στο κουτρούλι. Κι έκαμα ώρα για να σηκωθώ αποκεί!... Τι μου λες τώρα του λόγου σου;

- Ε! δε λέω πως είμαστε στα νιάτ'άπμας ε η γριά χασκογελώντας για το πάθημα του γέρου. Μα όχι πως μας πλάκωσε κι ο Χάρος.

- Μωρέ σαν έρθει, καλώς να 'ρθεθαρρείς πως τον φοβάμαι; Τι θ' απογίνει το κορίτσι συλλογιέμαι. Βλέπεις, ο Χαγάνος ούτε ρωτάει πια για δαύτη. Τις προάλλες που πήγα ναν του

μιλήσω, μου γύρισε τις πλάτες. – Να πας στο Μορφόπουλο, μου λέει αίμα δικό του είναι δεν είναι δικό μου...»

- Και καλά λέει. Τ' έχει να κάμει ο Χαγάνος στο κορίτσι μας ;

- Το ξέρω που δεν έχει να κάμει. Μα βλέπεις κι οι Μορφόπουλοι την αρνιούνται. Όχι την αρνιούνται, μα τη μισάνε κιόλα. Από τότε που πήρανε το χτήμα δε θέλουν να την ξέρουν.

- Πού να μην έσωνε να το πάρουν! Είπε πειστωμένη η γριά. Ψήλωσε, βλέπεις, η μύτη τους.

- Έλα ντε ! και να ξέρει κανείς πως δεν είναι κορακοζώητος.

- Μη ζαλίζεσαι, πατέρα, μη ζαλίζεσαι ακούστηκε από μέσα δροσερή φωνή.

Οι γέροι αναγάλλιασαν και σήκωσαν τα μάτια τους στην πόρτα, όπως το λιοτρόπι στον ήλιο. Η Ελπίδα κρατώντας ένα κέντημα στο χέρι, έστεκε στο κατώφλι και τους κοίταζε με χαμόγελο.

- Γιατί, πατέρα, κάθεσαι και ζαλίζεσαι για μένα; Είπε στο Μαλαματένιο. Άς' τους Μορφόπουλους να κάνουν τα κέφια τους.

- Λέει την αλήθεια του Θεού, κόρη μου! Είπε η γριά τους έκαμες και σε μάχονται τόσο; Τα μάτια τούς έβγαλες, μαθές!

- Καλά δε θέλουν να σε ξέρουν; Τρόσθεσε ο γέρος. Μα να σε βρίζουν κι όλα!

- Κι αν βρίζουν και τι; Οι βρισές απάνω τους γυρίζουν κι έγνοια σας. Δείχνεται η ξιπασιά κι η αμυαλιά τους. Εγώ δεν έχω την ανάγκη τους. Όχι οι Μορφόπουλοι, μα κι όλος ο κόσμος να μου ριχτεί, τίποτα δεν παθαίνω και μη φοβάστε.

- Τώρα καλά, κόρη μου είπε ο γέρος στενάζοντας. Μα αύριο που θα φύγουμε μεις, πώς θα ζήσεις μοναχή σου;

- Θα ζήσω κι έγνοια σας. Εγώ – να το ξέρετε – δε γεννήθηκα για να πεθάνω εύκολα... Μα τι κάθουμαι και σας ψέλνω επρόσθεσε σκάζοντας τα γέλια. Κι εσείς θα ζήστε θα ζήσουμε μαζί ακόμα για πολύ αρ γεί η ώρα σας.

Οι γέροι κούνησαν μονόγνωμοι το κεφάλι σα να έλεγαν: «από το στόμα σου και στου Θεού τ' αυτί». Εκείνη την ώρα ακούστηκαν έξω αλυχτήματα και βαριά πατήματα, σαν κάποιος να πλησίαζε στο σπιτάκι. Ο Μαλαματένιος έκαμε να σηκωθεί από τη θέση τοψα τον πρόλαβε η Ελπίδα. Μ' ένα αντροπήδημα τινάχτηκε όξω κι έβαλε ολόχαρες φωνές:

- Μπα, καλώς τους! Καλώς ήρθατε. Για τούτο λοιπόν σπάρναε σήμερα το μάτι μου;

- Καλώς κοπιάζετε στο φτωχικό μαζείπε κι ο Μαλ αματένιος, βγάζοντας το φέσι του καλορίζικο το κίνημά σας.

Και τρέχοντας σα ζάρκαδος στο μαγεριό φώναξε: Γριά έβγα να ιδείς το θάμα γριά! Η κυρα-Πανώρια έφτασε, ο Δημητράκης! Έβγα να ιδείς οι Μορφόπουλοι στο φτωχικό μας!...

- Θε μου και Κύργε μου! Αλήθεια! Είπε η γριά κάνοντας το σταυρό της.

- Αλήθεια! Και ρωτάς ακόμα μωρή κατοίκα; Δεν ανείς τα στραβά σου να ιδείς; Είπε δίνοντάς της μια τσιμπιά στο μηρί.

- Ωχ ! έκαμε κείνη σαλτάροντας από τον πόνο. Μπα που να σου κοπεί το χέρι! Είπε φουρκισμένηλωλάθηκε ς, λέω και δεν ξέρεις τι κάνεις.

- Λωλάθηκα, μουρλάθηκα, παλάβωσα, ό,τι θες· ~~πέπε~~ ο γέρος μακραίνοντας από κοντά της. Μα ψηλά τα χέρια σου! ψηλά τα χέρια σου κι είναι ντροπής!

- Για σένα δεν ήταν ντροπής! Είπε η γριά αρπάζοντας ξαφνικά το μπράτσο του.

- Ωχ! Έκαμε ο γέρος, πιάνοντας το μέλος του με μορφασμό. Ε! είμαστε πάτσι τώρα πάτσι και απαγái δε λέω καλά;

- Και να συλλογιστώ πως δύο λεφτά πριν τους κακογλωσσίζαμε.

- Σούτ! Σκασμός μη σ' ακούσουνε! Το κεφάλι μου βάνω πως κάτι καλό θα βγάλει το κίνημα τους. Ήμαρτον, Θε μου, μη μας συνεριστείς.

Κλαίγανε κι οι δυο τους από χαρά. Μα στην ίδια θέση βρισκότανε κι η Ελπίδα.

- Το ήξερα πως θα σας ιδώ μια μέρα στο φτωχικό μόνεγε φιλώντας το χέρι της κυρα-Πανώριας.

- Να καθίσω, κόρη μου είπε εκείνη ακουμπώντας απάνου της.

- Ναι, είπε ο Δημητράκης. Είμαστε πολύ κουρασμένοι κι οι δυο. Ο ανήφορος μας αφάνισε.

- Δεν είναι και λίγος! Δεν είναι και λίγος, ανάθεμά τονε! Είπε ο Μαλαματένιος, τριγυροφέροντας σα να τα 'χε χαμένα. Μα εδώ έγνοια σας, θα καλοπεράσετε. Και γυρίζοντας στη γριά. Κουνήσου ντε! Της φώναξε πριν μ'κανες τη νιά, δείξε μας το λοιπόν τα νιάτα σου. Γλήγορα φωτιά, στρώματα, ρούχα! Σφάξε και την κότα τη λαθουράτη και ρίχτηνε στην κατσαρόλα.

- Μα είσαι μούσκεμα. Κυρά! Είπε η Ελπίδα πιάνοντας τα ρούχα της κυρα-Πανώριας. Βραχήκατε στο δρόμο;

- Ναι, μας έπιασε βροχή δεν είναι τίποτα, είπε ο Δημητράκης τώρα που φτάσαμ' εδώ όλα θα περάσουν, δεν είν' αλήθεια, μάνα;

- Ναι, παιδί μου εψιθύρισε κείνη χαμογελώντας. Μπήκανε στο δωμάτιο κι η γερόντισσα παραδόθηκε στη φροντίδα της κόρης. Αλήθεια ήταν πολύ κουρασμένη. Η θλίψη με τη κούραση μάλωναν στο πρόσωπό της και το 'καναν αυστηρό και συμπαθητικό. Κάθισε στον καναπέ, ακούμπησε στο χέρι το κεφάλι της και κοίταξε γύρω τα σωθέματα μ' ευχάριστο ξάφνισμα. Αντίκρυ το κρεβάτι ασπροντυμένο έμοιαζε με αν-

θισμένο αγιόκλημα. Σε μιαν άκρη ήταν στημένος αργαλειός με μισοϋφασμένο πανί και δίπλα η ανέμη έτοιμη να μασουρίσει χρυσόγνεμα. Στον τοίχο κρεμόταν το δοξάρι και μια κιθάρα. Το δοξάρι για το βαμβάκι της – βαμβάκι για φορεσιές και η κιθάρα για το τραγούδι – τραγούδι για καημούς, για πόθους και για έρωτες. Τους άλλους τοίχους τους στολίζανε ζωγραφιές παλιές μα ολοζώντανες, σα να έφυγε τώρα το κοντύλι από πάνω τους. Η μια έδειχνε την Αρετούσα στη φυλακή να βρέχει με τα δάκρυα της το δαχτυλίδι του Ρωτόκριτου. Στην άλλη παράδερνε η Αροδαφνούσα στον πύρινο θυμό της Ρήγισσας και ο Ρήγας παραπέρα ξάμωνε το σπαθί του να πετσοκόψει τη ζηλιάρα. Η Βοσκοπούλα σ' άλλη ψυχομαχούσε μέσα στο ανθοσπαρμένο σπήλιο της, αναζητώντας τον άγνωστο βοσκό. Και σ' άλλες ζωγραφίζονταν άλλα μαρτύρια, τρυφερά ειδύλλια με θλιμμένο τέλος, σα να ήταν το δωμάτιο ναός κάποιου τρομερού Θεού. Ο άσβηστος Πόθος και η Ζήλια η ωχροπράσινη μαζί με την Απάτη και τη μαύρη Καταφρόνια, σκόρπισαν τα θύματά τους σαν κομμένα κρίνα εδώ κι εκεί. Κι ήταν τα θύματα γλυκές παρθένες και ζηλεμένοι νιοι, κι ήταν το πάθημά τους πεταλούδας πάθημα. Εκείνη κοίταζε τις ζωγραφιές και η λύπη πλάκωνε το μέτωπό της. Η Ελπίδα ορθή μπροστά της χτένιζε τ' αργυρά μαλλιά και τη χαμόβλεπε χωρίς να τολμάει να της χαλάσει τους στοχασμούς.

Έπειτα θέλησε ν' αλλάξει τα βρεμένα ρούχα της. Ανοιξε το τοιχαρμάρι κι έβγανε από μέσα χιονάτα ασπρόρουχα. Μια

δυνατή μυρουδιά λεβάντας σμιγμένης με αμάραντο αναδόθηκε και γέμισε το δωμάτιο σα ν' άναψε θυμιατήρι. Η κυρα-Πανώρια ένιωσε τη μυρουδιά και χαμογέλασε. Η Ελπίδα σάστισε νόμισε πως χαμογέλασε για τα φτωχικά τ' ασπρόρουχά της.

- Τι να κάμω, Κυρά μου; Είπε κατακόκκινη σαν τριαντάφυλλο. Το ξέρω πως δεν πρέπει στο κορμί σου τ' ασπρόρουχά μου μα δεν έχω άλλα. Να το 'ξερα πως θα τα φέρει ο Θεός τόσο γρήγορα να σε ντύσω 'γω, θα σου ύφαινα πανί απ' του ηλιού τη χάρη. Μα δεν το 'λπιζα και θα σε προστυχοντύσω.

- Δεν πειράζει, κόρη μου δεν πειράζει· είπε η γερόντισσα με καλοκάγαθη φωνή το ντύμα δεν τιμάει τον άνθρωπο.

- Ο άνθρωπος τιμάει το ντύμα το ξέρω. Και τα φτωχόρουχα τα δικά μου θα γίνουν στο κορμί σου πουκάμισο της Παναγιάς.

Βοηθούσε την κυρα-Πανώρια στο άλλαγμα και τα χέρια της έτρεμαν από τη συγκίνηση. Τα μάτια της έβλεπαν για πρώτη φορά το καλοπλασμένο κορμί με το αχνό σαν ελεφαντοκόκαλο δέρμα του. Ο κρυσταλλένιος λαιμός με τις γαλάζιες φλέβες του, τα μεστωμένα στήθη κι οι στρογγυλοί λαγόνες της, έφεραν στο νου της ίδια τη Φύση με τους πύρινους χυμούς της. Άθελα η Ελπίδα θυμήθηκε τον Αριστόδημο κι η μελαγχολία σαν κύμα νεκροθάλασσας πλάκωσε την ψυχή της. Τι κατάρα έπεσε ξαφνικά στο σπίτι της! Σκέφτηκε. Η μήτρα η καμωμένη από του Θεού το χέρι για

να γεννά θεόκορμα και δυνατά παιδιά, γιατί τάχα κατάντησε να γεννά ξεθεώματα;

- Αχ, Κυρά μου, τι κακό είναι τούτο! Τι κακό ! είπε αρχίζοντας τα δάκρυα.

- Τι είναι κόρη μου; Την ρώτησε η γερόντισσα ξαφνισμένη από το θρήνο της.

Η Ελπίδα συνήρθε αμέσως και μάσησε τα λόγια της. Δεν ήθελε να ειπεί το στοχασμό της και να την λυπήσει περισσότερο.

- Τα πόδια σου, Κυρά μου, τα πόδια σου είναι καταματωμένα! Είπε με αναφιλητό. Ποιος το 'λπιζε τέτοιο κακό στου Μορφόπουλου τη γυναίκα! Ποιος το 'λπιζε!

Έπεσε στα γόνατα, άρχισε να φιλεί και να λούζει με δάκρυα τα πόδια της, να βγάνει ένα ένα τ' αγκάθια. Σε κάθε στεναγμό της γριάς τρόμαζε και ήταν έτοιμη να λιγοθυμήσει.

- Κρυνώνω, κόρη μου είπε σιγά η κυρά Πανώρια, μαζώνοντας τις πλάτες της.

- Δεν πέφτεις, Κυρά μου, στο κρεβάτι; Είπε η Ελπίδα φοβισμένη και παρακαλεστική. Δε θα ήταν άσκημα να πέσεις λίγο να ζεστοκοπηθείς.

Εκείνη θέλησε ν' αρνηθεί. Α μπα! Δεν ήταν τίποτα ανατριχίλα ήταν, θα περάσει. Δεν ήταν δα και τόσο γριά να πέφτει με το

παραμικρό στο κρεβάτι! Μα το ρίγος σέρονταν σα φίδι παγωμένο στο κορμί της. Οι σαγονιές της χτυπούσανάναψαν τα μάγουλα της. Δέχτηκε τέλος να πέσει στο κρεβάτι. Η Ελπίδα πήρε μια μάλλινη αντρωμίδα και τη σκέπασε καλά.

- Έτσι θα ζεσταθείς, Κυράς είπε σα να μιλούσε σε χαδιάρικο παιδί. Ο ύπνος θα σου δώσει δύναμη.

- Έχε την ευκή μου, κόρη μου, εψιθύρισε η κυρα-Πανώρια.

Η Ελπίδα ίσαξε καλά το σκέπασμα πήρε το κέντημά της και βγήκε τραβώντας πίσω της την πόρτα.

- Που είναι ο Δημητράκης; Ρώτησε το γέρο Μαλαματένιο.

- Όξω γυρίζει. Πηδάει και χορεύει σα μικρό παιδί.

Αλήθεια ο Δημητράκης ήταν διαφορετικά από τη μάνα του ούτε θλίψη ένιωθε ούτε κούραση. Το να φύγει μακριά από τον Αριστόδημο του φαινόταν σωτηρία. Όχι πως δεν τον λύπησε η καταστροφή που έκαμε ο αδερφός του στο χτήμα. Την επρόβλεπε όμως και παρακαλούσε να 'ρθει μια ώρ' αρχύτερα. Όσο γρηγορότερα η καταστροφή, τόσο γρηγορότερα έλπιζε και την ανόρθωση. Τη νέα ζωή της γενιάς του τη χώριζε σε δυο εποχές κι έλεγε να φύγει η πρώτη για να 'ρθει η δεύτερη. Για τούτο μόλις τον είδε να βγαίνει από τα σύνορα της λογικής τον παραίτησε. Τυχερό που η κυρα-Πανώρια ήταν σύμφωνη. Κίνησαν κι οι δυο χωρίς να πει ο ένας στον άλλον κατά πού θα πάνε. Πήρανε τον ίδιο δρόμο σα να τον είχανε προμελετημένο. Φτάσανε στο σπίτι της Ελπίδας με αγώνα και κόπο, μα

φτάσανε. Γύριζε τώρα στ' αμπέλι της σα νοικοκύρης. Ήθελε κάτι να κάμει, από κάτι να καταπιαστεί για να δοκιμάσει τη δύναμή του. Άξαφνα είδε την αξίνα του Μαλαματένιου σ' ένα κουτρούλι και την άδραξε στα χέρια. Έδωκε μια κι αναποδογύρισε ένα κομμάτι χώμα ίσαμε δέκα πλίθες. Έπειτα άρχισε να σκάφτει βιαστικά, σηκώνοντας και κατεβάζοντας την αξίνα με πείσμα, λες κι ήταν εχτρός του η γη κι ήθελε να την τελέψει.

- Μπα μπα σε καλό σου! ακούστηκε πίσω του η φωνή της κόρης. Ακόμη δεν ήρθες κι έπιασες τη δουλειά!

- Δε μένει καιρός για καθισό, Ελπίδα, γμή δε μένει καιρός... Εκεί κάτου στο σπίτι μας μουχλιάζει κανείς είναι ναρκωμένος ο αέρας. Εδώ φυσάει δροσερός και ζωογόνος. Κεντάει τα νεύρα μου στη δουλειά, σαν το σπιρούνι το γερό τ' άλογο. Μην παραξενεύεσαι έπαιπε τρυφερά αφήνοντας την αξίνα και πιάνοντάς την από το χέρι. Μήπως εδώ σ' αυτή τη θέση δε μου είπες άλλοτες εκείνη τη συμβουλή.

- Ποια συμβουλή; Τον ρώτησε η κόρη ψάχνοντας το νου της.

- Εκείνη τη προγονική μας πώς την είπες ξέχα σα τα λόγια τώρα. Ξέχασα τα λόγια μα θυμάμαι καλά το νόημα τους. Το 'χω σφιχτοκλεισμένο στην ψυχή μου και θέλω να το κάμω αλήθεια. Στάσου να ιδείς πως αρχίζει: Στρατιώτες...

- Αγάπα τα στρατιωτικά;

- Ναι, ναι τώρα θυμήθηκα.

Αγάπα τα στρατιωτικά πάντοτε μάνθανέ τα.

Στρατιώται ήσαν οι όλοι σου και πάπποι και προπάπποι.

Και όλον το γενολόγι σου καλούς στρατιώτες είχε...

Μα επρόσθεσε συλλογισμένοστρατιώτες είχε τάχα ή σοφιστές.

- Και τα δυο είπε η κόρη. Στη γενιά μας μαλώνουν τα δυο τους όλον τον καιρό, σαν το Αγαθό με το Κακό στον κόσμο. Πότε τόνα νικάει και πότε τ' άλλο. Με την διαφορά πως όταν νικούν οι πρώτοι απλώνουν τα σύνορά μας ίσαμε το Γάγγη. Μα όταν νικούν οι δεύτεροι...

- Αφεντεύει ο ξένος μέσα το σπίτι μας, εσυμπλήρωσε ο Δημητράκης. Για κακή μας τύχη και τώρα νικάνε οι δεύτεροι. Το σπίτι του Μορφόπουλου γέμισε από σοφιστείες.

Την έσυρε όξω από τ' αμπέλι σ' έναν όχτο πρασινοντυμένο. Περίγυρα τα βουνά ψήλωναν γαλάζια και διάφανα σαν αχνοκάμωτα. Απάνου σε μια κορυφή τους το Ερωτόκαστρο, με τα χρυσά του τείχη και τους διαμαντένιους πύργους του έλαμπε, σα να πλουτίστηκε με δεύτερο ήλιο η πλάση. Δεξιά σε μιαν ομάδα, το παλάτι της Πεντάμορφης καθρέφτιζε στην άτρεμη λίμνη τους χιονάτους τοίχους του και τις δαντελωτές σκεπές του. Σ' ένα του παραθύρι καθότανε η κυρά του και έπαιζε τα χρυσόμηλα με το αντρειωμένο βασιλόπουλο, τον αφέντη της. Έλαμπε το παραθύρι, έλαμπαν τα χρυσόμηλα, έλαμπε και ο νιος γαμπρός από την ομορφιά της. Οι Δράκοι

και τ' αραπόπουλα και τ' άλλα κακότροπα στοιχειά που θέλησαν ν' αντισκόψουν το θριαμβευτικό δρόμο του νιου, τώρα δαμασμένα γύριζαν στην αυλή πρόθυμοι βιγλατόροι τους. Στη λίμνη ένα καράβι ολόχρυσο με μπρούτζινα κατάρτια και μεταξωτά πανιά αρμένιζε ίσα στο παλάτι. Ψυχή δεν είχε μέσα ούτε ναύτης ούτε κυβερνήτης, ούτε τιμονιέρης φαινόταν πουθενά. Μα το πλεούμενο αρμένιζε σα να είχε δική του ψυχή και δική του κυβέρνηση. Μην είναι τάχα το μαγεμένο καράβι πόρχειται να, πάρει άθελα το βασιλόπουλο και να κάμει χήρα την Πεντάμορφη; Εκείνη τ' αγναντεύει από το παραθύρι κι η θλίψη φυτρώνει σαν τσουκνίδα στην καρδιά της. Το βασιλόπουλο μπήκε σε πειρασμθέλει να κατεβεί για να μάθει το μυστικό του καρραβιού. Μα εκείνη χύνεται στον κόρφο του, δε θέλει να σαλέψει από κοντά της. Κλαίει και μαρογαριτάρια κυλούν από τα μάτια της γελάει και δροσερά τριαντάφυλλα πέφτουν από τα μάγουλά· ~~πη~~ στενάζει και στενάζει το παλάτι σα σπασμένη κιθάρα. Αμοιρη νια! Θα μπορέσεις τάχα ν' αλλάξεις το πικρό μοιρογράφημα.

Κάτω ξετυλίγεται απέραντο πανόραμα με λαγκαδιές, με κάμπους, με θάλασσες και με χωριά. Φαίνονται οι χώρες του Χαγάνου, οι χώρες του Θεομίσητου, του Ζάρακα, του Μήτρου Γλάμη κι αλλουνών. Ένα προς ένα ξεχωρίζουν τα παλάτια τα δικά τους και τα χαμόγια των κολίγων τους. Από πέρα στη ρίζα της ομάλιας τρεμολάμπει σα νιόβγαλτο αστέρι και το σπιτάκι του Ευμορφόπουλου. Δίπλα στο σπιτάκι κι απάνου σ' ένα θεόχτιστο κοτρώνι, ξεχωρίζουν κάτι χτίρια μισά και

σαραβαλιασμένα. Πίσω τους ένα μαύρο σύγνεφο σα δικέφαλος αϊτός με τις φτερούγες ολάνοιχτες έσκυβε απάνω τους σαν όρνιο στο ψοφίμι. Πότ' έδειχνε πως τα ξέσχιζε με το ράμφος του και πότε πως ήθελε να τα σηκώσει στις φτερούγες του και να τα πάρει μαζί του. Μα και το σύγνεφο δεν έκανε άλλο παρά να δείχνει την ομορφιά, και τη χάρη τους. Τα μάρμαρα έπαιρναν ένα χρώμα κιτρινόλευκο σα να ήταν από ελεφαντοκόκαλο. Οι σπαθισμένες κολόνες του έλεγες πως στήριζαν τον ουρανό.

- Δε σου φαίνεται πως και τα δυο βγήκαν απ' τον ίδιον τεχνίτη; Ρώτησε η κόρη το Δημητράκη, δείχνοντας τα χαλάσματα και το παλάτι της Πεντάμορφης.

- Ναι, μοιάζουνε σαν πατέρας με παιδί, είπε κοιτάζοντάς τα στοχαστικά. Αχ, πώς ήθελα να σκότωνα τον πατέρα! Πρόσθεσε άξαφνα. Να μπορούσα να τον σκότωνα.

-Τι λες; Τον ρώτησε ξαφνισμένη από τις άγριες ματιές του η κόρη.

- Είναι ασέβεια ο λόγος μου; ξέρω, μα ήθελα να το 'κανα. Να σκότωνα τον πατέρα για να ζήσει το παιδί. Αυτός ο Παρθενώνας μας στέρεψε όλες τις βρύσες της ζωής.

- Ενώ μπορούσε να τις πληθύνει.

- Μπορούσε, δε λέω τ' όχι. Μα δεν το 'καμε.

- Δεν είναι δικό του το σφάλμα.

- Σπολλάτη που με φώτισες, είπε με πικρό χαμόγελο. Δεν ξετάζω την αφορμιβλέπω τ' αποτέλεσμα, το θλιβερό αποτέλεσμα!... Αχ, πώς ήθελα να μην είχα δοξασμένους προγόνους!...

Ξαπλώθηκε στον όχτο και τράβηξε την Ελπίδα κοντά του.

- Μα τώρα μου φαίνεται πως ξανανιώνω είπε κοιτάζοντάς την στα μάτια.

Εκείνη χαμογέλασε.

- Κι εγώ δεν ξέρεις πόσο χάρηκα; Εδώ θα είμασ' ελεύθεροι να τα λέμε.

- Εσύ να λες κι εγώ να μαθαίνω δεν είν' έτσι; Πού είναι η μάνα μου;

- Κοιμάται δε μου φαίνεται καλά· είναι πολύ αδύνατη και κλαμένη.

- Πως να μην είναι: Έπειτ' απ' αυτά που είδε στα γεράματα της· να ξεσπιτωθεί!...

- Κι εδώ σπίτι της δεν είναι; Τον έκοψε η κόρη με παράπονο. Εσείς μπορεί να μη θέλετε μα εγώ το θέλω είναι μάνα μου και κάτι καλύτερα είναι κυρά μου.

- Όχι, Ελπίδα, με συμπαθάς δε θέλω να ειπώ αυτό. Μα για συλλογίσου στην ηλικία της να πάθει τέτοιο κακό; Ξέρεις ο Αριστόδημος το ρήμαξε όλο το μετόχι· δεν άφηκε κούρβουλο.

- Δεν το ξέρω, μα το περίμενα. Ο δρόμος που πήρε έδειχνε πού θα 'φτανε.

- Έχεις δίκιο κι εγώ το 'ξερα. Μα βλέπεις, η γριά πάντα κάτι έλπιζε. Ε, ας πάει να κουρεύεται! Είπε άξαφνα θέλοντας ν' αλλάξουν κουβέντα. Για δείξε μου τι κεντάς αυτού;

- Βρίσκουμαι στο τέλοςείπε απλώνοντας το κέντημα στα γόνατά της και παίρνοντας το βελόνβιά ζομαι να τελειώσω σήμερα. Από δω κι ομπρός ποιος ξέρει τι θ' αρχινήσω.

- Μπωμπώ! Τι σκούρα κλωστή! Έκαμε ο Δημητράκης ανατριχιάζοντας.

- Σκούρα ναι ταιριάζει με την υπόθεση.

Και σύγκαιρα το παχουλό χεράκι εράμφισε το μεταξωτό, σαν άσπρο περιστέρι απάνω στη χλωροσιά. Έπαιζε το χέρι αστόχαστα και το κέντημα γινότανε, θαρρείς μοναχό του.

- Μα είναι πόλεμος βλέπω! Είπε ο Δημητράκης με θαυμασμό.

- Ναι, ο πόλεμος πο' καμαν οι δικοί μας. Πίστεψαν πως με τις παλάβρες θα νικήσουν τον Τούρκο. Μα κείνος ρίχτηκε αφύς, τους πήρε του κυνήγου και τους αφάνισε. Δεν ήταν τόσοσ ο αφανισμός όσο η ντροπή. Για τούτο έβαλα σκούρα κλωστή. Κάτω απ' τη μαύρη σκέπη κλαίει ανόχλητα τη χαμένη παρθενιά της η κόρη.

- Σωστά είπε ο Δημητράκης θλιμμένος. Άνοιξέ το όλο να ζήσεις. Όλο το κέντημα είναι για τον πόλεμό μας;

- Α μπα εδώ είναι κεντημένη όλη η ιστορία της γενιάς σας.

- Της γενιάς μας ήθελες να πεις.

- Όπως θες.

Και σύγκαιρα ξετύλιξε απάνου στο χορτάρι ένα κομμάτι ατλάζι πλατύ και μακρύ σαν σεντόνι. Ήταν όλο γεμάτο από κεντήματα. Πούλιες, τριτίρια, χρυσογάιτανα έσμιγαν εκεί με κάθε λογής πετράδι. Τα πετράδια εθάμπωναν, τα χρυσάφια γυάλιζαν· μα της κεντήστρας η τέχνη έκανε το μεγαλύτερο θαύμα. Κάθε σταυροβελονιά και γινόταν σχήμα και το σχήμα έδειχνε ό,τι δεν ήταν. Κάστρα δεν ήταν και κάστρα φαίνονταν πολεμιστές δεν ήταν και πολέμους άνοιγαν· αλλπιστές δεν ήταν και σάλπιγγες ηχολογούσαν. Έβλεπες το τριαντάφυλλο κι άρπαζες σύνωρα το μοσκοβόλημά· έβλεπες έσ θέρο κι ένιωθες το ψωμί δίπλα σοι· έβλεπες φονικό κι ανατρίχιαζες σύψυχος· έβλεπες εχτροτσάκισμα και φώναζες: απάνω τους!

- Ωραίο κέντημα! Είπε ο Δημητράκης. Νόμιζα πως μονάχα η φύση μπορούσε να μας δώσει τόσο τέλειο κέντημα.

- Και μήπως εγώ δεν είμαι γέννημα της φύσης! Κι εγώ κι εσύ κι όλοι μας. Μην κοιτάς που ψευτίζουμε με τον καιρό. Φεύγουμε από τη μάνα και πάμε στην παραμάνα γι' αυτό. Δόξα σοι ο Θεός, εγώ δεν το 'παθα τέτοιο κακό. Έμεινα πάντα στον κόρφο της μάνας μου.

- Αλήθεια δόξα σοι ο Θεός! Είπε ο Δημητράκης με λύπη. Μα εγώ δε μπορώ να το καυχηθώ για τον εαυτό μου. Εγώ έφυγα έφυγα κι είναι ζήτημα αν θα μπορέσω να την ξαναβρώ. Για τούτο τώρα δε μπορώ να νιώσω το κέντημα σου. Δε μου το ξηγάς!

- Γιατί όχι χαρά μου είναι να σε ξαναφέρω πάλε στη μάνα σου. Για ποιον άλλον το 'καμα το κέντημα παρά για σένα. Να, βλέπεις εδώ το μεγάλο κύκλο με τα ρουμπίνια;

- Ναι, τον βλέπω· παίζουν γλυκόχρωμα στα μάτια μου τα ρουμπίνια· μα στέλνουν και κάποια αρμονία στην ψυχή μου. Μην είναι αίματα και χλαλοή πολέμου;

- Είναι ο κύκλος ο Ακριτικός· κάθε ρουμπίνι και ήρωας. Να ο Διγενής· να ο Αρμούρης, ο Ξανθίνος, ο Σαββατογέννητος. Διαβάζεις τα γράμματα;

- Ναι, στάσου· είπε σκύβοντας στο κέντημα ο Δημητράκης και συλλαβίζοντας. Δράκοι και δρακοντόπουλα Ρωμαίικα παλικάρια. Ποιοι είναι;

- Όλοι από τη γενιά μας. Πριν κατεβεί ο Χαγάνος καταδώθε. Άνοιγαν πολέμους νύχτα και ημέρα. Πολεμούσανε με τους ανθρώπους, με τα θεριά και με το Χάρο ακόμα.

- Θα είναι πολύ παλαιοί.

- Όχι και πολύ στην εποχή που το μετόχι μας έφτανε κάτω στη Μεσοποταμία. Έπειτα ήρθαν οι Τσιμισκίδες, οι Κομνηνοί, οι Φωκάδες, οι Βουλγαροχτόνοι. Να εδώ βλέπεις;

- Ναι, τι μεγάλο ποτάμι! Και μες τα κύματα του κυλάει κεφάλια. Τι άσκημα κεφάλια που είναι!

- Είναι βουλγάρικα. Τα 'κοψε ο Βασίλειος κι από τότε η γενιά του Θεομίσητου δούλευε σκλάβα στη δική μας.

- Τι αθάνατοι εψιθύρισε ο Δημητράκης.

- Αθάνατοι μα και άγνωστοι σε σας.

- Αλήθεια εγώ διάβασα το Δημοσθένη.

- Το λογά το Δημοσθένη! Είπε η κόρη με αποστροφή. Και όμως τούτοι είναι σιμότερα στην ψυχή μας τόσο στην ψυχή μας όσο και στη δόξα και στην τύχη της γενιάς μας.

- Μα δεν τους άκουσα ποτέ.

- Δεν τους άκουσες γιατί έτσι θέλησε ο Αριστόδημος. Παίρνει τη ρίζα του δέντρου και τα φύλλα. Τον κορμό τον απαρνιέται. Δεν του φαίνεται τόσο ζηλευτός. Και δεν συλλογίστηκε ποτέ. Πρόσθεσε η κόρη θυμωμένη, δε συλλογίστηκε πως ο κορμός είν' εκείνος που δένει τη ρίζα με τα φύλλα.

- Να σου ειπώ την αλήθεια, Ελπίδα; Είπε ο Δημητράκης αφοσιωμένος στο κέντημα θλίψη και πόνος με πιάνει με το κέντημά σου. Η σκούρα κλωστή βασιλεύει ολούθε. Πού και

πού φαίνεται τ' ασήμι και το χρυσάφι. Αλήθεια φαίνεται πιο λαμπρότερο σα να 'ναι σκεπασμένο από καταχινιά.

- Είναι η καταχινιά που πλάκωσε τους Μορφόπουλους. Ναδές εδώ αυτόν το καβαλάρη.

- Α! τι περήφανη ζωγραφιά. Τ' άλογό του πατάει απάνου σε κουφάρια. Η ματιά του σφάζει περυσότερο από το σπαθί του. Έχει κορώνα στο κεφάλι. Ποιος είν Ελπίδα, ποιος είναι;

- Είναι ο πρώτος μας εκείνος που αντίκρισε άφοβα το σπαθί του Χαγάνου. Ρίχτηκε με τ' άλογό του μέσα στο σίφουνα κι άδραξε την αθανασία.

- Δεν διάβασα τέτοιο θάνατο πουθενά.

- Δε διάβασες γιατί δεν έγινε. Ζει ο Βασιλιάς μας, ζει και μας προσμένει! Φώναξε η κόρη με αστραφτερά μάτια σαν προφήτισσα.

- Το πιστεύεις;

- Το πιστεύω! Βέβαια και το πιστεύω αφού στο λέω.

- Έπειτα;

- Έπειτα θρήνος κι αίματαίπε η κόρη σέρνοντας ανάλαφρα το χέρι της απάνου στο κέντημα βλέ πεις; Αίματα και λαχτάρεις απ' άκρη σ' άκρη. Μα η ψυχή του πρώτου μας διαβαίνει απάνω τους και τα στολίζει σαν αχτίνα στο μακελειό. Να κοίταξε...

- Ένας ιππότης! Φράγκος είναι, Ελπίδα;
- Γί' Ατθίδα με πήρες που θα κεντήσω Φράγκους; Είναι Μορφόπουλος. Είναι η ψυχή της σκλαβωμένης γενιάς μας Μερκούριος Μπούας. Ένας σίφουνας που αν φύσαγε καταδώθε, θα σάρωνε για μας το Χαγάνο και τη γενιά του. Μα δεν ήταν θέλημα Θεού. Τράβηξε κατά τη Δύση και στήριξε μια ολάκερη αυτοκρατορία με τη λόγχη του.
- Αλίμονο! Εμουρμούρισε ο Δημητράκης δακρύζοντας.
- Ναι, αλίμονο και τρισαλί! Έχεις δίκιο να κλαίω και να βλέπεις πρέπει είπε η κόρη σοβαρά. Βλέπεις εκείνα τα φεγγοβολήματα; Είναι τ' αρματολίκια· ο Ζήδρος, ο Ζαχαρίας, οι Κατσαντωναίοι, ο Νικοτσάρας. Λαμπάδες ετοιμάζονται για τη μεγάλη Ανάσταση.
- Κι εκείνη δεν έγινε.
- Πώς δεν έγινε; Είπε η κόρη παραξενεμένηνα εδώ.
- Φρίκη! Έκαμε ο Δημητράκης γυρίζοντας αλλού το πρόσωπο.
- Το Εικοσιένα μας είπε η κόρη φέρνοντας στανικά το κέντημα στα μάτια του. Γύρισε, φοβιτσάρη, να ιδείς τον εαυτό σου. Καθρέφτη σου 'καμα να καθρεφτίζεσαι, μέσα.
- Ο Δημητράκης γύρισε αργά αργά και κοίταξε πάλε το κέντημα. Ήταν κίτρινος σαν το φλωστία μάτια του έριχναν παράξενες αστραπές. Τα μαλλιά πεσμένα στο μέτωπό του τον

έδειχνε σαν να σηκώθηκε από αρρώστια πολυκαιρινή. Τα χείλη του άσπρα έτρεμαν από τη συγκίνηση.

- Άξιζε τάχα τέτοια θυσία; Εμουρμούρισε αργά και στοχαστικά σα να ρώταε τον εαυτό του.

- Άξιζε δεν άξιζε εκείνοι δεν το λογάριασαν. Είπαν να κάμουν κράτος και το 'καμαντ' άλλα τ' άφηκαν στα παιδιά τους... Μα σα να κουράστηκες βλέπω· πρόσθεσε η κόρη βλέποντας το Δημητράκη αφαιρεμένο. Σε ζάλισα με το κέντημά μου.

- Όχι, Ελπίδα, όχι είπε βιαστικά εκείνος εμποδίζοντας την να τυλίξει το μετάξι. Δε με ζάλισε το κέντημά σου το εναντίο μάλιστα, μ' έβαλε σ' έγνοιες. Βλέπω τους πρώτους μας στις δυο άκρες και με πιάνει απελπισία. Ένας εκεί πάνου βουτημένος στα αίματα κι άλλος εδώ κάτω βουτημένος στην ντροπή. Δεν είναι κρίμα, Ελπίδα, δεν είναι κρίμα! Γιατί και Τούτος να μη μοιάσει Εκεινού;

- Έχεις δίκιο να θλίβεσαιμα δε φταίει και Τούτος. Όλοι μας φταίμε και περσότερο από όλους η εποχή μας.

- Όλοι, όλοι; Είπε ο Δημητράκης σα να ρωτούσε τον εαυτό του μπορεί. Μα και σε κείνον έφταιξε η εποχή του. Όμως φάνηκε ανώτερος. Σα δεν την εύρισκε τη δόξα στη ζωή, πήγε και την αγκάλιασε στο θάνατο. Για ιδές τον πώς τη σέρνει πίσω από τ' άλογό του. Απ' τις πλεξίδες τη σέρνει, απ' τις πλεξίδες! Θα το ιδούμε τάχα στις μέρες μας κι εμείς τέτοιο θέαμα. Ω ευλογημένο χεράκι, που μου 'δωσες τέτοια συγκίνηση.

Και πριν η κόρη προφτάσει ν' αντιληφθεί το κίνημα του, ο Δημητράκης άδραξε το χέρι της και το κόλλησε στα χείλη του.

- Ευλογημένο κι αγιασμένο χεράκείπε κοιτάζοντάς την με ταπεινώση και λατρεία σα να 'βλεπε εικόνισμα.

Εκείνη έσυρε το χέρι της βιαστικά και χαμήλωσε τα μάτια της κατακόκκινη. Πρώτη φορά ένιωθε του Δημητράκη τα χείλη απάνου της. Και πρώτη φορά ένα μαγνητικό ρευστό χύθηκε απ' άκρη σ' άκρη στο κορμί της και φούντωσε το αίμα της. Για μια στιγμή της ήρθε λιγοψυχιά. Ο ανασασμός της έγινε δύσκολος τα μέλη της βάρουναν και χαλαρώθηκαν. Έμοιαζε ολόγυμνο κορμί παραδομένο στου ήλιου τα φλογερά φιλήματα. Είδες το λαγουδάκι πώς τρέμει και σπαρταρά κάτω από το χνώτο του λαγωνικού; Έτσι έμοιαζε η Ελπίδα που ένιωθε κοντά της το Δημητράκη. Άξαφνα όμως αντρειεύτηκε έσεισε πεισματικά το κορμί και τινάχτηκε ολόρθη, στυλώνοντας απάνου του μάτια αυστηρά και παραπονιαρικά. Ο νέος αιστάνθηκε τη ματιά εκείνη σαν δάκρυ αρμυρό και πικρό στα φυλλοκάρδια του.

- Συμπάθησέ με, Ελπίδα, συμπάθησέ με είπε με θλιμμένη φωνή. Δεν ήθελα να δείξω άλλο από το θαυμασμό μου. Το θαυμασμό μου σε σένα και στο έργο σου. Έλα, κάτσε κοντά μου κι έχω κάτι να σου μιλήσω ακόμα. Έλα, να ζήσεις...

- Τι θες; Είπεν η κόρη πισωγυρίζοντας.

- Πες μου σε παρακαλώ. Μα θα μου ειπείς την αλήθεια!

- Γιατί όχι; Εγώ ψέματα δεν έμαθα. Η αλήθεια είναι το μοναχό στολίδι μου. Ρώτα ό,τι θες και θα σ' αποκριθώ.

- Ήθελα να μάθω, είπε ο Δημητράκης με δισταγμιά όλα που κέντησες...

- Ε.

- Σε τι βιβλίο τα διάβασες;

- Σε βιβλίο! Του είπε η κόρη σκάζοντας τα γέλια.

Μα δεν έχεις άδικο. Ο Αριστόδημος θαρρεί πως στο βιβλίο βρίσκονται όλα τα πράματα.

- Ναι έτσι μ' έμαθε.

- Μπορεί να 'χει δίκιο. Μα εγώ δεν τα διάβασα σε βιβλίο δεν ξέρω γράμματα.

- Δεν ξέρεις γράμματα!

- Ναι, δεν ξέρω! Όσα σου είπα τ' άκουσα από τη μάνα μου.

- Κι η μάνα σου πού τα διάβασε;

- Πουθενά απ' τη μάνα της τα 'μαθε κι εκείνη. Απ' τη μάνα της κι από τον πατέρα της. Δεν ξέρεις το λοιπόν πως κρατάμε από την ίδια ρίζα;

- Το ξέρω, Ελπίδα, το ξέρω και το παραξέρω. Και γι' αυτό καταλαβαίνω πόσο μεγάλοι ήταν οι παππούδες μας. Ενώ εκείνος ο αδερφός μου!...

- Α, ο αδερφός σου! είπε η κόρη κουνώντας το κεφάλι με συγκατάβαση. Εκείνος πήρε τα βιβλία τους μοναχά. Μα εμείς κληρονομήσαμε την ψυχή τους.

- Εγώ θαν τα πάρω και τα δυο είπε ο Δημητράκης με αυτοπεποίθηση ναι;

- Δεν ξέρω... δεν ξέρω... Πώς να το ειπώ το ναι. Δεν ξέρω ψιθύρισε μακραίνοντας από κοντά του.

- Δεν ξέρεις, την ρώτησε κείνος ρίχνοντας τα χέρια του παράλυτα. Ποιος το ξέρει λοιπόν;

- Εσύ εσύ και κανείς άλλος.

- Εγώ λοιπόν το θέλω.

- Δε φτάνει χρειάζονται κι άλλα ακόμα. Έχεις ν' απαντήσεις πολλές δυσκολίες. Την πρόληψη, την παράδοση, τα συμφέροντα, τη φτωχοπερηφάνια, και τόσα άλλα. Κι είναι κάτι στοιχειά! Φοβερότερ' από κείνα που λεν τα παραμύθια μας. Θυμάσαι το σκλαβάκι; Δίχως το σκλαβάκι δε θα κέρδιζε ποτέ την Όμορφη του Κόσμου το βασιλόπουλο.

- Να την η Όμορφη του Κόσμου! είπε ο νέος αρπάζοντας το χέρι της και κοιτάζοντάς την κατάματα. Ξέχασες τίνος πατέρα

είμαι γιος; Αλήθεια ο αδερφός μου πάσκισε να μου ψαλιδίσει τα φτερά μα δε μου τα μάδησε κι ολότελα. Πάλε θα φυτρώσουν με τον καιρό αν και νιώθω πως φύτερωσαν από τώρα με τα λόγια σου. Έλα, έλα μαζί μου, αγαπημένη. Κάτι μέσα μου τρανολαλεί πως μαζί σου όλα μπορώ να τα τολμήσω και να τα κατορθώσω... Εγώ το χέρι και συ το σπαθί. Έλα και θα ιδείς...

- Αμποτε ευχήθηκε κείνη αφήνοντας το κεφάλι της στην αγκαλιά του. Και τότε ποιος θα μπορέσει πια να μας αντισταθεί; Επρόσθεσε σιγαλά, στυλώνοντας τα μάτια ψηλά σε κάποιο μέλλον φωτεινό και τρισένδοξο.

- Αψού!... ακούστηκε πίσω τους ένα δυνατό φτάρισμα.

Οι νέοι χωρίστηκαν βιαστικά μ' ένα ξεφωνητό γεμάτο από λύπη και οργή. Ο Δημητράκης τα σάστισε, σα να τον πιάσανε κλέφτη σε κάποιο πολυάκριβο καρπό. Κατακόκκινος έριξε κάτω τα μάτια του κι έκανε πως ψάχνει, πασπατεύοντας τις τσέπες του για να κρύψει τη ντροπή. Η Ελπίδα όμως συνήρθε γρήγορα κι έβαλε τα γέλια και τα ξεφωνητά, θέλοντας να χύσει γύρω τριγύρω τη χαρά της.

-Κάτι κατσουφιασμένος, πατέρας τρέχει; Είπε στο γέρο Μαλαματένιο παύοντας τα γέλια της.

- Μπα! Εδώ είστε; Είπε τάχα ξαφνισμένος ο γέρος φαγα τον κόσμο να σας γυρεύω. Σας γύρευα εκεί ψηλά κι άξαφν' ακούω το λάλημα στα πόδια μου. Φαντάσου! να γυρεύω το πουλί στο

κλαρί και να το βλέπω χωμένο στ' αγκάθια. Φαντάσου! Είπε εξακολουθώντας να γελά, ενώ τα δάκρυα τρέχανε από τα μάτια του.

- Φαντάσου! Είπε κι ο Δημητράκης γελώντας.

- Μα τι τρέχει; Θεσ τίποτα; Τον ρώτησε η Ελπίδα.

- Ξέρω κι εγώ να, είπε κείνος λαβαίνοντας ύφος πικραμένο, η Κυρά δε μου φαίνεται καλά. Όλο βογκάει και ταράζει σαν το φαρί απάνου στο κρεβάτι. Της ρίξαμε ρούχα, της ρίξαμε, μα δε μπορεί να συνέρθει. Άσκημα μου φαίνεται άσκημα, πολύ άσκημα!

Δεν είχε τελειώσει την κουβέντα του και οι δυο νέοι έτρεχαν χέρι με χέρι προς το σπίτι. Η Ελπίδα ούτε το κέντημα της δε σκέφτηκε να πάρει. Τ' άφηκε απλωμένο εκεί απάνω στα χόρτα κι ο ήλιος φιλούσε αχόρταγα τις όμορφες κλωστές, έδινε κι έπαιρνε χρώματα. Ο γέρος έσκυψε και το κοίταξε για πολλή ώρα. Έμοιαζε σαν διψασμένο ζωντανό που πίνει αχόρταγα στην ξάστερη γούρνα του.

- Α! έκαμε τέλος σηκώνοντας το κεφάλι. Όσες φορές το βλέπω τούτο τ' αργόχερο, όλο τραγούδια έρχονται στα χείλη μου. Θα πεις τα περισσότερα είναι λυπητερά. Μα τάχα κι η ζωή μου όλο με λύπη δεν πέρασε;

Έπιασε μ' ευλάβεια το κέντημα, το τύλιξε απαλά και κίνησε για το σπίτι. Αξαφνα καθώς πέρναε στο στρατώνι είδε μέσα στ' αμπέλι την αξίνα του και το σκαμμένο χώμα.

- Μπρε! Έκαμε μ' απορία.

Έπειτα κούνησε συλλογισμένος το κεφάλι του και χαμογέλασε πονηρά.

- Που θα πει, κυρά μου, είπε στην αξίνα του, και συ και το κορίτσι βρήκατε σήμερα τον αφέντη σας. Ήλιος λοιπόν στο γέρο Μαλαματένιο.

Έριξε την αξίνα στον ώμο του και τράβηξε το δρόμο του σιγοτραγουδώντας:

Τούρκοι, κρατείτε τ' άλογα λίγο να ξανασάνω...

Ε

Ο Περαχώρας κι ο Γκενεβέζος ετοιμάζονται σήμερα για ταξίδι. Ο σύντροφός τους έφυγε από προχτές. Ένα σύντομο τηλεγράφημα τον ανάγκασε ν' αφήσει στη μέση τις μελέτες του. Για τούτο λυπήθηκε ~~πολύ~~ και τι να κάμει: Ο άνθρωπος του νου, όσο κι αν θελήσει, δε θα πάψει ποτέ να είναι άνθρωπος και της σάρκας. Κι η σάρκα – πανάθεμά τη! – έχει πολλές απαιτήσεις. Σήμερα τούτο, αύριο εκείνο. Όσο προχωρούμε στη ζωή, τόσο το χαλκιάδικο που κλειούμε στην ψυχή μας σφυρηλατεί αλυσίδες. Και τι αλυσίδες, Θεέ μου! Δυνατές κι άλυτες, σαν του Ήφαιστου το δίχτυ γύρω στους θείους μοιχούς. Ο αράθυμος πολεμιστής, που κρύβει καθένας μέσα του, μπουχτίζει της Αφροδίτης τα κάλλη και θέλει να πετάξει στους γαλάζους κόσμους της γνώσης και της σπουδής. Μα του κάκου αγωνίζεται! Οι αλυσίδες τον κρατούν εκεί και τον παραδίνουν στα χασκογελάσματα και στην περιφρόνηση των συνόμοιών του.

Έτσι την έπαθε τώρα ο Αλαμάνος. Θεσ αρρώστια των γονιών του, θεσ ο πόθος της ερωταριάς – γιατί, όχι – το ανέλπιστο άνοιγμα μιας έδρας δασκαλικής κι η Σοφία ζάρωσε σα χελώνα μπροστά στη σιδερένια φτέρνα της Ανάγκης. Και όμως ο νέος σοφός είχε μεγάλα σχέδια στο κεφάλι του. Από την ώρα που

πρωτόειδε την Ελπίδα σκίρτησε το φιλέρευνο πνεύμα του σα διψασμένο λάφι στην όψη δροσερού κεφαλαριού. Ήταν δυνατό μυαλό με πλατύ και ξάστερον ορίζοντα μπροστά του. Η μεγάλη και πολύμορφη σπουδή του δεν έγινε πυκνό μαντρί να κλείσει τ' άστρα και το φως από τα μάτια έβγαζε ψηλή κορφούλα κι απάνω ανεβασμένος εκείνος, βίγλιζε τον κόσμο με μάτι σταυραϊτούσταυραϊτού που χυμά στον κάμπο κ ι αδράχνει το εκλεχτότερο κυνήγι. Ούτε η πρόληψη τον σταματούσε ούτε η αλήθεια τον τρώμαζε.

Πριν να βγει από τον τόπο του είχε ακουστά για το τρυφερό λατσούδι που φύτρωσε λάου λάου δίπλα στο γερο-έλατο. Μα τ' άκουσε και το πίστεψε ασήμαντο. Το 'λεγε κι εκείνος μούσκλι που φύτρωσε απάνω στο θεϊκό κορμό των Ευμορφόπουλων από τα βρομόνερα και τον κουρνιαχτό της ανεμοζάλης. Μα τώρα που το είδε με τα μάτια του άλλαξε γνώμη. Και σκέφτηκε μόλις τελειώσει τα βιβλία του Αριστόδημου να τραβήξει για το σπίτι της Ελπίδας. Ήξερε πως εκεί δε θα βρει ούτε βιβλία ούτε χερόγραφα. Μα πίστευε πως η κόρη με την ανοιχτή καρδιά της θα τον γνώριζε άσφαλτα με την ψυχή των Ευμορφόπουλων. Όχι του περασμένου καιρού τους Ευμορφόπουλους παρά τους τωρινούς. Και λογάριαζε να σμίξει τις μελέτες του και να γράψει ένα έργο που να αποδείξει στον κόσμο μια γενιά με όλες τις αλλαγές που έκαμαν οι καιροί, ως τα σήμερα. Φανταζότανε πως ένα τέτοιο έργο αν έφτανε στο τέλος του, θα ήταν αρκετό να τιμήσει και

να δοξάσει κάθε σοφό της εποχής του. Μα τώρα αναγκάστηκε να τ' αφήσει ή να τ' αναβάλει. Για πόσον καιρό ποιος το ξέρει;

- Κι εγώ λυπούμαι που φεύγαίπε στον Αριστό δημο, όταν τον αποχαιρέτησε. Μα να έχετε πεποίθηση πως κι από μακριά θα παρακολουθώ την αγαπημένη πατρίδα σας. Εκείνο που θα λάβω την τόλμη να σας συστήσω – και να ξέρετε πως τη σύσταση την κάνει αληθινός φίλος σας – είναι ν' ακούσετε τη μάνα σας και το Δημητράκη. Φροντίστε ν' αγαπήσετε με την Ελπίδα. Είναι αίμα σας, καθάριο αίμα σας και μη την περιφρονείτε. Μ' εκείνη θα ζήσετεόχι μ' εμάς τους ξένους.

Εκείνος τον ευχαρίστησε για τη συμβουλιά της θηκε επιφυλαχτικός. Δεν μπορούσε να του το υποσχεθεί. Εχτιμούσε τις γνώσες και τη μεγάλη του πείρακολουθούσε όμως την παροιμία της γενιάς του: Όσα ξέρ' ο νοικοκύρης, δεν τα ξέρ' ο κόσμος ούλος. Ω διάβoλε! Τι ανακατώνεται αυτός στα οικιακά του; Θεσ από τα πολλά παθήματα θεσ από την αδυναμία του ο Αριστόδημος κατάντησε να υποψιάζεται όλον τον κόσμο. Τους γειτόνους του, ακόμα και τους φίλους του, δεν τους φανταζότανε παρά ένα κοπάδι από λύκους, έτοιμους να χυθούν και να διαγουμείσουνε τον τόπο του. Όσο του έδιναν ήταν καλοί και τους αποθέωνε. Άμα όμως έκαναν πως θα κοιτάξουν και τα δικά τους συμφέροντα τους έβαζε στο βρισίδι. Επίστευε ακλόνητα πως η γενιά του ήταν η πιο ξεδιαλεγμένη της γης κι οι γειτόνοι του είχαν υποχρέωση να δουλεύουν και να ιδρώνουν για λογαριασμό της. Κι επειδή

αυτό δε γινότανε συχνά ενόμιζε πως όλοι τον φτονούσαν και φρόντιζαν με κάθε τρόπο να τον ξεκάμουν.

Το ίδιο έπαθε τώρα με τον Αλαμάνο. Ποιος μπορούσε, σκέφτονταν, να του εγγυηθεί πως δεν ήταν πληρωμένος από τους εχθρούς του για να τον σπρώξει με της σοφίας τα πλανόλογα σ' ένα τέτοιο γκρεμό; Γιατί βέβαια τι άλλο ήταν παρά γκρεμός, γκρεμός κι αφανισμός του αυτό που τον συμβούλευε να κάμει; Άμα παραδεχότανε για αίμα του το γέννημα μιας σκοτεινής και άτιμης εποχής δεν είν' αλήθεια πως θ' ατιμαζότανε κι ο ίδιος; Άμα σμίξει κανείς με το λωβιασμένο, δε θα λωβιάσει; Μα τότε ποιος θ' απλώσει να του σφίξει το χέρι; Ο Θεομίσητος αφορμή γυρεύει για να χύση απάνου του το φαρμάκι. Τώρα στα καλά καθούμενα δεν παύει να τον διαβάλει και να τον βρίζει ξετσιπίωτα. Πλαστογραφεί την ιστορία του, αλλάζει τη γεωγραφία του, αρνιέται τη γενιά του, τον λέει ξενοπάτη στον τόπο του. Κάθε μεγάλος Ευμορφόπουλος γίνεται με τα στανιό Θεομίσητος· κάθε αιματοποτισμένη γωνιά του μετοχιού γίνεται με το έτσι θέλω δική του. Και τα παλάτια του Χαγάνου, που φωνάζει ακόμη το αίμα των Ευμορφόπουλων, αυτός σώνει και καλά να τα ονοματίσει δικά του. Φαντάσου λοιπόν αν του 'δινε και τέτοιο πάτημα! Θα σήκωνε τον κόσμο στο ποδάρι με τις φωνές του; - Πού βρέθηκε απόγονος του Ευμορφόπουλου αυτός ο λωβιασμένος; «Φυλαχθείτε λέω να μη σας πάρει με τα ψέματα την ελεημοσύνη σας!» Και τότε τι θα γινότανε ο Αριστόδημος;

- Λοιπόν κύριε Αριστόδημε το χέρι σας; Για τ ελευταία φορά του είπε ο Περαχώρας μπαίνοντας στο γραφείο με το καπέλο στο χέρι.

- Και σας ευχαριστούμε για την τόση σας φιλοξενία! Επρόσθεσε ο Γκενεβέζος από πίσω του.

- Ω κύριοι εψιθύρισε ο Αριστόδημος, σκύβοντας ταπεινότατα το κεφάλι του. Λυπούμαι πολύ που χάνω την πολύτιμη συντροφιά σας.

- Κι εμείς το ίδιο, κι εμείς το ίδιο, είπε ο Περαχώρας· ποιος μπορεί να φύγει απ' αυτήν τη γη χωρίς να λυπηθεί; Να λυπηθεί όχι να δακρύνει θέλω να ειπώ.

- Εδώ σε κάθε βήμα, επρόσθεσε ο Γκενεβέζος, ακούαμε τους λόγους του Δημοσθένους του Σωκράτους τη φιλοσοφία. Οι Κίμωνες, οι Μιλτιάδαι, οι Θεμιστοκλείς, εβάνιζαν εμπρός μας πάντοτε.

- Και πάλι θα σας το ειπώ και πάλι και πάντοτε, είπε ο Περαχώρας: είσθε ευτυχής ότι εγεννήθητε σ' αυτό τον τόπο, ότι έχετε τοιούτους προγόνους.

- Ότι μιλείτε την μελίρρυτον γλώσσαν εκείνων πρόσθεσε ο Γκενεβέζος.

- Και είσθε θεματοφύλακες των λαμπρών στοχασμών· των ξανάειπε ο Περαχώρας.

- Παρακαλώ να μη μας λησμονείτε είτε με ταπεινοσύνη ο Αριστόδημος.
- Να σας λησμονήσομεν! Εφώναξε ο Περαχώρας. Να λησμονήσομεν την γην του Πλάτωνος, του Περικλέους, του Αισχύλου; Α! μας αδικείτε νη τον Δία, μας αδικείτε πολύ.
- Όχι, κύριε Αριστόδημεεπρόσθεσε ο Γκενεβέζος: Η κλεινή πατρίδα σας από βρεφικής ηλικίας ήτο στη φαντασία μου τώρα που την ε γνώρισα, βεβαιωθείτε πως είναι και στην καρδιά μου.
- Και γυρίζετε στον τόπο σας, βέβαια; Τους ρώτησε με δισταγμό ο Αριστόδημος.
- Όχι, όχι αποκρίθηκε στενάζοντας ο Περαχώρας: δεν ήρθε ακόμα η ευλογημένη ώραπλησιάζει, άλλα δεν ήρθε· έχουμε αλλού εργασία.
- Ο φίλος μου έλαβε διαταγή να πάει στου Πέτρου του Θεομίσητου κι εγώ στου Βασίλη του Ζάρακαίπε βιαστικά ο Γκενεβέζος.
- Ναι· είπε κι ο Περαχώρας μαντεύοντας το ξάφνισμά του. Έχουν, βλέπετε, κι εκείνοι τη σημασία τους.
- Σημασία! Εψιθύρισε αφαιρεμένος ο Αριστόδημος.
- Α! αγαπητέ είπε ο Περαχώρας προσπαθώντας να γελάσει. Πως φαίνεστε ότι παίρνετε τη ζωή από τη μια της όψη! Μα

έχετε άδικο, μεγάλο άδικο, σας βεβαιώ. Η ζωή είναι πολύμορφη και κάθε μορφή της αξιομελέτητη. Αλλιώς εζήσατε σεις, αλλιώς ζουν τώρα εκείνοι. Εσείς βρίσκεσθε στο τέλος, κι εκείνοι στην αρχή. Μα κι η αρχή εκείνων όπως και το τέλος το δικό σας είναι ίσα για τη μελέτη μας.

- Τι σύγκριση! Σκέφτηκε ο Αριστόδημος, έτοιμος να δακρúσει.

- Α! βέβαια, καμία σύγκριση καμία βέβαια βιάστηκε να προσθέσει ο Περαχώρας. Μα είναι, βλέπετε, νέοι λαοί, ολωσδιόλου νέοι. Και το ξύπνημα του βρέφους είναι πολύ σημαντικότερο από του γέρου το ψυχομάχημα. Κρίμα που δεν το καταλάβατε ακόμα!

- Μπορεί έκαμε ο Αριστόδημος χωρίς να διώξει από το μέτωπό του τη θλίψη. Οπωσδήποτε θα σας παρακαλέσω, επρόσθεσε ζητιάνικα, να έχετε υπόψη σας τα δικάιά μας.

- Τα δικάιά σας! Τα δικάιά σας! Εφώναξε ο Περαχώρας. Και ποιος μπορεί ποτέ ν' αρνηθεί τα δικάιά σας! Ποιος τολμά ν' τ' αμφισβητήσει ποιος είναι τόσοσ άμουσος να τα λησμονήσει!...

- Αι περγαμηναί σας εξασφαλίζουν τη νίκη σας, να είσθε βέβαιος του είπε ο Γκενεβέζος σφίγγοντας το χέρι του.

- Ο πνευματικός κόσμος είναι δικός σας το είπα και άλλοτε ο πνευματικός κόσμος είναι αναφαίρετο κτήμα σας τον βεβαίωσε ο Περαχώρας κάνοντας το ίδιο.

Ο Αριστόδημος παρηγορήθηκε. Έτρεξε πριν από κειους στ' άλογα· έσφιξε τα χαλινάρια, εδοκίμασε τα σκαλόλουρα, τις σέλες· τρόπο ήθελε να βρει για να δείξει την ευγνωμοσύνη του. Εκείνοι άμαθοι από καβάλα δυσκολεύτηκαν πολύ να βάλουν το πόδι τους στη σκάλα. Ο Αριστόδημος παρουσίασε πρόθυμα το γόνα του. Οι σοφοί αρνήθηκαν. Α, μπα! Δεν είναι δυνατόν. Μα ο Ευμορφόπουλος επίμενε. Καθώς έστεκε με το καπέλο στο χέρι και το γόνα μπροστά, έλεγε πως έκανε δέηση. Οι σοφοί κατάλαβαν πως η άρνησή τους δεν έκανε άλλο παρά να μακραίνει τον εξευτελισμό του, και τον λυπήθηκαν. Πάτησε ο Γκενεβέζος πρώτος και γοργά κάθισε στη σέλλα. Μα δεν έγινε το ίδιο και με τον Περαχώραχοντρός και αδέξιος ο καθηγητής μόλις ανέβηκε στο γόνα του Αριστόδημου έγειρε να πέσει. Από το φόβο του όμως άπλωσε τα χέρια όπου τύχει κι αρπάχτηκε από τα μαλλιά του αρχαιολόγου. Εκείνος τον αγκάλιασε σφιχτά, τον σήκωσε ψηλά και τον απίθωσε στη σέλλα.

- Συγγνώμην... συγγνώμην... φαίνεται πως σας χτύπησαείπε ο Περαχώρας.

- Μπα, καθόλου...

Και για να κρύψει τον πόνο του, άρχισε τα γέλια και τους μορφασμούς σαν παλιάτσος. Σύγκαιρα τον πήραν τα αίματα κι έφερε το μαντήλι στη μύτη του.

- Ω! σας μάτωσα λοιπόν! Είπε με θλίψη ο Περαχώρας, προσπαθώντας να κατεβεί από τ' άλογο. Μα τι αδέξιος καβαλάρης που είμαι!

- Παρακαλώ, μην ανησυχείτε, δεν είναι τίποτα, κύριε καθηγητά είπε ο Αριστόδημος. Άλλωστε, σας βεβαιώνω, το φταίξιμο δεν είναι δικό σας. Μόνος μου εχτύπησα στη σέλλα. Να έτσι...

Και για να τον πείσει κουτούλησε πάλε τη σέλλα δυο και τρεις φορές δυνατά. Οι σοφοί δεν πίστεψαν τους ισχυρισμούς του, εγέλασαν όμως πολύ με την ευγένειά του.

- Δεν είναι ανάγκη, δεν είναι ανάγκη, είπε ο Περαχώρας σφουγγίζετε το αίμα σας για το θεό!

- Μα τι έχουν τα δισάκκια μας; Ερώτησε ο Γκενεβέζος απορώντας σαν πολύ φορτωμένα φαίνονται τ' άλογα.

- Δεν ξέρουμε, αφεντικόεμείς έτσι τα πήραμε από το σπίτι, είπε ο αγωγιάτης.

- Με συγχωρείτε που δε ζήτησα πρώτα τη συγκατάθεση σας είπε συνεμπαίνοντας ο Αριστόδημος. Μα είχα πεποίθηση πως σαν καλοί φίλοι των προγόνων μου δεν θ' αρνηθείτε να μου κάμετε την τιμή να δεχθείτε μερικά ενθύμια των. Έβαλα λοιπόν στα δισάκκια σας από ένα σπάνιο χειρόγραφο και λίγα μάρμαρα από τις ανασκαφές μας.

- Ω!... έκαμαν σύγκαιρα κι οι δυο ξαφνισμένοι. Μα σεις επεράσατε τον Αλκίνοο στη μεγαλοδωρία. Σας ευχαριστούμε, σας ευχαριστούμε πολύ.

- Έτσι, εξακολούθησε ο Αριστόδημος θα είμαι βέβαιος ότι οι πρόγονοι θα σας θυμίζουν και λίγο τους απογόνους.

- Βεβαίως, βεβαίως· χαίρε απόγονε του Λεωνίδα.

- Λεωνίδα του εν Θερμοπύλαις! Ευχήθηκε ο Περσώρας κεντώντας τ' άλογό του.

- Αι σκιαί των ενδόξων προγόνων σας να είναι πάντα βοηθεί σας· είπε κι ο Γκενεβέζος.

- Αντιχαίρετε, κύριοι· είπε ο Αριστόδημος προ σκυνώντας ταπεινότατα.

Τους ακολούθησε με το μάτι κάμποση ώρα και σαν τους είδε να τραβούν για τους τόπους των εχτρών του τον κυρίεψε αγανάχτηση. Ο καλπασμός των αλόγων ήρθε σαν χασκογέλασμα και πλήγωσε την περηφάνια του.

Όσο οι ανασκαφές προχωρούσαν στο μετόχι. Η αξίνα μέρα με την ημέρα έβγανε εις το φως αξιοτίμωτα ηυρέματα. Καθετί που χρησίμευε στη ζωή των αρχαίων Ευμορφόπουλων και καθετί που στόλισε τη θανή τους, κείτονταν οργιές του βάθου και πρόσμενε υπομονητικά το σκαφτιά, σαν την κοιμάμενη βασιλόπουλα στο σκοτεινό της πύργο το βασιλόπουλο.

Ναοί και θέατρα, σαρκοφάγοι και σταμνιά, δακρυδόχοι κι αγάλματα κάθε λογής, θάμπωναν τώρα τον ήλιο με την αμολόγητη χάρη τους. Κι ο Αριστόδημος βρισκόντανε σε αδιάκοπο μεθύσι. Αισθανόταν ευγνωμοσύνη στην αξίνα, υποχρέωση στους σκαφτιάδες, τυφλή λατρεία στη γη που του έδωκε τόσα και τόσα προγονικά κειμήλια. Η γη προπάντων με την άμετρη φροντίδα της του σκλάβωνε το λογικό. Πόσα και πόσα δε μεταχειρίστηκε για να φυλάξει στους κόρφους της τ' απομεινάρια μιανής ζωής σβησμένης από τον άγριο κατακτητή! Εκείνος πίστεψε πως με τη ζωή έσβησε και κάθε ιχνάρι της. Εκείνη όμως όχιτα φύλαξε στο πείσμα του και τώρα να, τα παραδίνει στον απόγονό του, όπως η Αίτνα τη φωνή του Εγκέλαδου. Τι είναι τάχα η χλόη, τα δέντρα, οι καρποί μπροστά σε τούτα που βγαίνουν αμβροσία για το αίσθημα του ανθρώπου; Καν τίποτα! Κι ένιωθε κάποια ορμή να γονατίσει να φιλήσει το χώμα το καλόβουλο, να δείξει με χίλιους τρόπους τη χαρά και την ευγνωμοσύνη του.

Ο Κουτρομπής κι οι άλλοι κολίγοι αναγκάστηκαν να κάμουν το θέλημά του. Από γεωργοί έγιναν μεροκαματάρηδες άφηκαν τ' αλέτρι και πιάσανε την αξίνα. Πάσα ημέρα, από την αυγή ως το βράδυ, άλλο δεν έκαναν παρά ν' ανοίγουν γουβιά και χαντάκια, να ψιλοκοσκινίζουν χώματα. Μα δεν το 'καναν με όρεξή τους. Όταν βρίσκονταν μακριά από τ' αφτί του Αριστόδημου, δεν έπαυαν να κοροϊδεύουν τη δουλειά τους και να κλαίνε τη μοίρα τους.

- Μα το σταυρό, μου φαίνεται πως κατάντησε χοίρος· έλεγε σήμερα ο Μπαλαούρας με σιχασιά στο διπλανό του. Τι οργή Θεού είν' τούτη, μωρέ παιδί! Τι οργή Θεού!...

- Τι χοίρος; Δε λες γουρούνι, συμπέθερε! Γουρούνι και κάτι χειρότερα. Εκείνο βρίσκει το ελάχιστο κάτι να φάει και στη βρόμα. Εμείς τι βρίσκουμε;

- Πέτρες! Απάντησε άλλος από πέρα δε βλέπεις;

- Τρώγονται οι πέτρες;

- Σα χάλασες τα δόντια σου στην κουρκούτη ποιος σου φταίει; Τήρα ο Αριστόδημος που τα 'χει γερά πώς τις ροκανάει σαν φτάζυμο.

- Τρώει πέτρες λοιπόν τ' αφεντικό;

- Έτσι φαίνεται πώς αλλιώς θα ξηγήσεις την τρεμούρα του για δαύτες; Δώσ' του πέτρες και παλιόχαρτα και πάρ' του την ψυχή.

- Ούτε την ψυχή του θέλω, ούτε τη γνώση του. Τούτος, μωρέ μάτια μου, ψηλοκρατιέται.

- Και για τούτο χαμηλοπέφτει.

- Κατάντησε μπαλόνι κι αρμενίζει στ' ανοιχτά. Πού θέλει να φτάσει κι εγώ δεν ξέρω.

- Γένου και συ μπαλόνι να μάθεις.

- Να πάω απόκοντα; Α! δεν το 'χω σκοπό. Εδώ που βρίσκουμαι καλά βρίσκουμαι. Πατάω γερά σα να 'χω θεμέλια. Πατάω γερά και βλέπω γερότερα.

- Τι βλέπεις;

- Βλέπω πως τούτα δω που ξεθάφτουμε θα 'καναν σ' άλλα χέρια τον καλύτερον ασβέστη. Βλέπω και το σπίτι μου χάρβαλο. Κι αν ήμουν Αριστόδημος, θα 'βανα με τούτον τον ασβέστη να ξεγονατίσω το σπίτι μου. Τάχα σαν πέσει απάνου μου τι θα κερδίσω με τούτα; Μόνο που θα τα 'χω συντροφιά στη θανή μου. Μα τι κρύο που θα 'ναι να ψυχομαχάς μες στα μάρμαρα! Το συλλογιέμαι μονάχα κι ανατριχιάζω...

- Ε συ αποκεί του φώναξε ο Κουτρομπής αυστη ρά· πάψε πια τις γρουσουζιές σου. Είναι τρόπος, λέω, και το σπίτι να ξεγονατίσεις και τα μάρμαρα να φυλάξεις. Κεφάλι χρειάζεται, κεφάλι και τίποτ' άλλο.

- Μωρέ πώς φαίνεσαι πως δεν είσαι Μορφόπουλος! Του φώναξε άλλος απέκει.

- Μακάρι να μην ήμουνα ανέπει ο Μπαλαούρας επιμένοντας στο στοχασμό του. Α στο διάβολο τέτοια ζωή τότε να κλείσει κανείς τα μάτια του για να ησυχάσει!

- Μην τον λες τέτοιο λόγο, συμπέθερε, και κολάζεσαι. Τι μας φταί' η ζωή να την αναθεματίζω. Καλή κακή εμείς την κάνουμε τέτοια μοναχή της δε γίνεται.

- Εμείς; Και τι έχουμε να κάνουμε μεις! Εγώ και συ τι είμαστε; Δουλευταδες, σύνεργα που θα πει στ' αφεντός τα χέρια. Αλέτρι θέλει; Αλέτρι αξίνα; Αξίνα δαυλί; Δαυλί; Μπορείς να ειπείς όχι;

- Πώς; Άμα θέλω το λέω.

- Για δεν το 'πες ως τώρα;

- Δεν το σκέφτηκα.

- Να εγώ που το σκέφτηκα και δεν το λέω.

- Είσαι μπούφος το λοιπόν.

Εκείνη την ώρα η αξίνα έσκουξε κουφά σα να φώναζε: «βρήκα!». Φως φανερά πως χτύπησε στο μάρμαρο. Οι σκαφτιάδες έγιναν για μιας κίτρινοι σαν το θειαφοκέρι. Τη φωνή της μάνας τους ν' άκουγαν από το μνήμα δεν θα χλόμαιναν έτσι. Άφηκαν τη δουλειά τους και τριγύρισαν όλοι το λάκκο με την ψυχή στα μάτια. Ένα βαθύ και πολυάκριβο μυστικό τους έδενε. Ο Κουτρομπής πρώτος κι έπειτα ο Μπαλαούρας κατέβηκαν φυλαχτά μέσα κι άρχισαν να πετούν με τις φούχτες τα χώματα. Την ίδια στιγμή φάνηκε μακριά κι ο Αριστόδημος. Ερχόταν αργά με το κεφάλι κάτω, αναμαλλιάρης κι αχνός σα να γύριζε από κηδεία.

- Έσπασε η μύτη σας αφεντικό; Τον ερώτησε με σεβασμό ένας βλέποντας τα αίματα.

- Μπα, δεν είναι τίποτα αποκρίθη κε με φανερό μετριοφροσύνη εκείνος σφουγγώντας τη μύτη του σαν να 'κρυβεται παράσημά του. Να, εκείός ο Περαχώρας, δεν ξέρεις τι αδέξιος καβαλάρης που είναι! Μα είναι σοφός! Μεγάλος σοφός! Και μας αγαπάει, ου! Μας αγαπάει φοβερά! Αν μπορούσε, λέει, θα 'ρχότανε να πεθάνει στα χώματά μας.

- Για να σε ματοχειλίζει συχνότερα προαρμούρισε ο Κουτρομπής από το λάκκο.

Ο Αριστόδημος δεν άκουσε ή κι αν άκουσε δεν έδωκε προσοχή. Πήδησε μέσα κι άρχισε νευρικά να πετάει χώματα. Στην κατάσταση που ήταν έμοιαζε με βρικόλακα π' ανασκαλίζει τον τάφο των γονιών του. Παιδεύτηκαν κάμποση ώρα κι οι τρεις τους πέταξαν χώματα ένα σωρό. Οι άλλοι απόξω τα πασπάτευαν, τα ζουλούσαν, τα λίχνιζαν και για κάθε χαλίκι άνοιγαν συζήτηση. Κάποτε μάλιστα μεταχειρίζονταν κι επιστημονικούς όρους. Κολακεύονταν να δείξουν πως ένιωθαν από αρχαιολογία.

Τέλος κατάφεραν να ξεθάψουν ένα μαρμαρένιο άγαλμα. Φαινόταν αλήθεια θαυμαστό καλλιτέχνημα. Ήταν μια γυναίκα μεγαλόκορμη, κατσουφιασμένη και φοβερή. Τα χείλη της σμιχτά και φουσκωτά, μοιάζανε με σάλπιγγα έτοιμη να τρανολαλήσει κατορθώματα. Τα ορθάνοιχτα μάτια της προξενούσαν τρομάρα τα σμι χτά φρύδια της έριχναν κάποια έγνοια στο αρμονικό σύνολό της. Τα μαλλιά της φουντωτά κι ελεύθερα είχανε το θράσος και το θυμό πεινασμένων φιδιών.

Το ζερβί χέρι της έλειπε μα τ' ανασήκωμα του νόμου έδειχνε πως κάτι κρατούσε και σε κάποιον το πρόσφερε με κίνημα προσταγής. Το δεξί στηριζότανε απάνου σε σπαθί που έλειπε η λεπίδα του. Ένα κομμάτι χούφτας κρατούσαν μόνον τα δάχτυλα της.

- Η Αρετούσα είναι! Εφώναξε με θαυμασμό ο Μπαλαούρας, μόλις το είδε ολόρθο.

- Τι λες, συμπέθερε! Είπε αναμπαίζοντάς τον ο Κουτρομπής για γυναίκα το πέρασες! Δε βλέπεις που κρατάει σπαθί;

- Θα είναι ο Ρωτόκριτος, λέω είπε άλλος σκαφτιάς.

Ο Αριστόδημος τους έριξε άγριες ματιές κι έπειτα χαμογέλασε.

- Τι λέτε, μωρέ βλάκες; Τους είπε. Τι Ρωτόκριτος και Αρετούσα! Είναι η Δόξα μας η αθάνατη Δόξα μας!

- Μπα, η Δόξα! Είπε ο Μπαλαούρας στραβοστομιάζοντας κρίμα!

- Αλήθεια κρίμα! Είπαν κι οι άλλοι.

- Μα θαρρώ, αφεντικό, τη Δόξα την έκαναν πάντα με φτερά οι παλιοί μας είπε θαρρετά ο Κουτρομπής, λυπημένος για την απάτη του.

- Με φτερά ναι είπε ο Αριστόδημος παίρνοντας θέση διδάχου-
μα ο παππούς μου της τα 'κοψε για να την αναγκάσει να
μείνει πάντα μαζί μας.

- Και το κατάφερε;

- Η ιστορία λέγει όχι μα εγώ δεν το πιστεύω. Η Νίκη μας
έφυγε η Δόξα όμως μένει και θα μένει στους αιώνες δική μας.
Ναι· είναι ωραίο, είναι τέλειο καλλιτέχνημα!

Χύθηκε απάνου στ' άγαλμα, τ' αγκάλιασε σφιχτά και του
φίλησε με πάθος το κρύο μέτωπο.

- Για σένα τους χαρίζω κάθε αληθινή δόξα εψιθύ ρισε τρυφερά
κοιτάζοντας το μάρμαρο. Πού είσαι τώρα, Περαχώρα,
Γκενεβέζο, Αλαμάνο! Εφώναξε απλώνοντας το χέρι του. Καλά
κάματε και φύγατεπολύ καλά. Του Κρούμου το ποτήρι και
του Σαράφωφ οι μαχαιριές πρέπουν καλύτερ' από τούτο στη
σοφία σας... Ελάτε, παιδιάείπε γυρίζοντας στους σκαφτιάδες·
στο νόμο και σπίντδε θέλουμε άλλο ηύρεμα σήμερα· μας
φτάνει η Δόξα...

Τράβηξε μπροστά με το κεφάλι ολόρθο, ακατάδεχτος πια στη
γη και τους κατοίκους της. Τον ακλούθησε ο Κουτρομπής κι ο
Μπαλαούρας συζητώντας, ακόμη για τ' όνομα του
αγαλμάτου. Πίσω οι σκαφτιάδες έφερναν το βαρύ μάρμαρο,
τρικλίζοντας κι αγκομαχώντας. Γύρω και πέρα το ηλιοψημένο
χώμα άχνιζε και λαύριζε σαν τη στέρφα γη της Αφρικής.

- Μητέρα!... μητέρα!... έβγα να ιδείς μητέρα! Ε φώναξε ο Αριστόδημος καθώς πλησίασε στο σπίτι φέρνω τέλος πάντων!.

Δεν είχε αμφιβολία πως κι εκείνη θ' αναγάλιαζε για το ηύρεμά του. Το σπίτι όμως έμεινε κλειστό κι έρημο. Αμέσως πάγωσε. Άθελα θυμήθηκε το κρανίο που ηύρε την αυγή σε μια σαρκοφάγο· ένα κρανίο γυμνό και άδειο με το γέλιο στα δόντια του. Προχώρησε στην πόρτα, χτύπησε, την έσπρωξε δυο τρεις φορές· μα η πόρτα έμεινε σφαιλιστή. Κοίταξε τριγύρω του χωρίς να ξέρει τι γυρεύει κι είδε άξαφνα το κλειδί σε μιαν άκρη. Κι εκείνο είχε κάποιιο γέλιο απάνω του. Γελούν λοιπόν και τ' άψυχα μαζί του; Έσκυψε με θυμό, άδραξε το κλειδί, το 'βαλε στην κλειδαρότρυπα, άνοιξε.

- Μητέρα! Φώναξε με ολότρεμη φωνή.

Έτρεξε στην κρεβατοκάμαρα, στη σάλα, στο δωμάτιό του, στο μαγειριό. Κατέβηκε τρεχάτος στο κατώι, έψαξε στην αυλή, στο κοτέτσι.

• Μάνα! Ξαναφώναξε δυνατότερα.

Πουθενά απόκριση. Τον έπιασε αποκαρωμάρα. Έκλεισε την πόρτα σιγά και γύρισε στο δωμάτιό τ'αυ πεσε, παρακάθισε στο γραφείο του, έβαλε τα κεφάλι στα χέρια και μπήκε σε συλλόηση.

Τις άλλες μέρες που ήταν αφοσιωμένος με τη συντροφιά των σοφών και τις ανασκαφές δε λογάρισε καθόλου την απουσία

της μάνας του. Γυναικεία πείσματα, είπε, θα περάσουν. Τώρα όμως που δεν είχε σε ποιον να μεταδώσει τη χαρά του ανησύχησε. Ήταν αλήθεια το λοιπόν! Το είπαν και το 'καμαν: Η μάνα του έφυγε αδερφός του το ίδιο. Και πού πήγαν; Ποιος ξέρει. Το βέβαιο είναι πως έφυγαν, τον παράτησαν, δε θέλουν να ζουν μαζί του δε θέλουν να τον ξέρουν ούτε να τον ακούν! Μα γιατίγιατί αυτή η συφορά; Τι κακό έκανε; Σε τι του; Έβλαψε; Καλά ο αδερφός ταίπειος που ήταν, καλά έκαμε κι έφυγε. Αν έμενε, εμπόδιο θα του έφερνε και τίποτ' άλλο. Ωρα του καλή! Μα η μάνα του γλυκιά, η πονετική, η άγια του μανούλα! Πώς έκαμε κι άφηκε έρμο το παιδί της! Πάντα ήταν καλή, περιποιητική, αφοσιωμένη σε δαύτον. Κι εκείνος το ίδιο λόγο δεν της γύρισε ποτέ, παράπονο δεν της έκαμε. Η αγάπη του δεν ήταν από κείνες που έχουν τα παιδιά στη μητέρα τους. Ήταν λατρεία φανατικού στη θρησκεία του. Από τα μικρά του χρόνια κάθε σκέψη του σ' εκείνη την αφιέρωσε. Πώς να την ιδεί ευτυχισμένη και δοξασμένη, καμάρι των φίλων, αγκάθι των οχτρών της. Ακόμα και οι τωρινοί κόποι του για κείνη γίνονταν. Να δείξει στον κόσμο τη σειρά της να την θαυμάσουν και να την προσκυνήσουν οι αιώνες. Μα εκείνη αντί να τον συντράμει στον αγώνα, τον άφησε μάρμαρο. Είναι ή δεν είναι ν' απελπίζεται κανείς!

- Γιατί, μανούλα μου, γιατί· εψιθύρισε παραπονεμένα.

Σήκωσε το κεφάλι και τήραξε γύρω του. Πίστεψε πως θα λάβαινε απάντηση. Μα τίποτατο σκοτάδι βασίλευε μέσα στο δωμάτιο. Οι βιβλιοθήκες διαγράφονταν στον τοίχο πιο μαύρες

και σκοταδερές σαν πένθια παραπετάσματα. Τα κεφαλοκόλωνα, οι λήκυθοι, τα χτερίσματα, με την υγρασία και το χώμα τους, έβγαζαν οσμή ανυπόφερτη σαν ξεθαμμένα κόκαλα. Και αυτό το άγαλμα της Δόξας τον αναγούλιαζε. Σηκώθηκε βιαστικά κι άνοιξε το παράθυρο. Έξω χαμόφεγγε ακόμη. Ο ήλιος βασίλεψε, μα η φεγγοβολή του έβαφε χρυσά και μενεξεδένια τα συγνεφάκια. Η βρύση της αυλής μουρμούριζε συγκρατητό και βαθύ παράπονο. Τ' ανθισμένο αγιόκλημα κι οι τριανταφυλλιές έχυναν άρωμα δυνατό και του πείραζαν τα νεύρα. Αντίκρου του η μουριά με τα κλαδιά ολόρθα και άτρεμα τα φύλλη της, έμοιαζε σβησμένο μανουάλι απάνω στον τάφο των πάππων του. Πέρα κι απόπερα μαυριδερά απλώνονταν τα χτήματα με τους φράχτες, με τις φυτιές, με τα σπίτια και τα μαντριά τους. Όλα μαυριδερά σαν ν' άπλωσε καλόβουλη κυρά η νύχτα τον πέπλο της για να κρύψει το μυστικό της Πλάσης. Ποιο μυστικό; Θα πεις. Τ' άγιο και τ' ολοφάνερο. Μάντευε τώρα κι ο Αριστόδημος πως κάτω εκεί φύτρα και φύλλα και καρποί αναπιάνονταν, χυμοί έτρεχαν, χρώματα και μύρα ζυμώνονταν κι η μάνα Φύση ετοιμάζε ακούραστη τα λούλουδα και τα πούλουδα. Φωνές έβγαιναν εκείθε, γέλια και χαρχάτουρα, κάπου τραγούδια, αλλού ξεφαντώματα.

- Η ζωή ξεχειλίζει σαν το γάλα από της μικρομάνας τον κόρφο· εψιθύρισε μελαγχολικά. Ξύπνησε, μικρομάνα, το παιδί σου και κλαίει ξύπνησε!

Γύρισε στο δωμάτιο μ' αποστροφή. Η μοναξιά του φαίνονταν μεγαλύτερη και πιο αβάσταγη τώρα. Έριξε τα μάτια στο μετόχι του κι ανατρίχιασε. Το σκαμμένο χώμα ασπρολόγαε. Ανάμεσα στους σωρούς, τα χαντάκια έχασκαν σαν τάφοι ορθάνοιχτοι. Από πάνω τους ανάδευαν τα σκοτάδια με σιγαλό και κρύο ανάδεμα. Κάποτε φωσφορισμός έβγαίνετο ασπροκίτρινο φως άρπαζαν τα μάτια του και το 'χαναν αμέσως. Άναβε κι έσβηνε κι έφτανε στην ψυχή του σα νεκροσήμασμα. Μην είναι τάχα κι εκείνο προγονικό λείψανο; Σκέφτηκε. Μήπως μαζί με τα έργα της τέχνης θάφτηκε κι εκείνο εκεί και τώρα βγήκε να του φωνάξει: «πιάσε με!» Και τι να 'ναι τάχα; Τι να 'ναι; Μήπως το πνεύμα του το δυνατό, μήπως η ψυχή του η μυριοπρόσωπη; Κι αν ήταν τ' ήθελε; Προσήλωσε τα μάτια του και άπλωσε τ' αφτιά του. Σείστηκε φύλλο γρούλλος έτριξε. Ο Αριστόδημος ανατρίχιασε. Μιλούνε λοιπόν; Μιλούνε. Και τι λένε; Ακούμπησε στο παράθυρο, βγήκε ο μισός έξω και τήραξε περίεργα το σκοτεινό μαγνάδι των λάκκων. Το φεγγάρι πρόβαλε ξαφνικά πίσω του κι έχυσε φως κάτασπρο στην απλωσιά. Ολόγυρα τα ξεριζωμένα κορμόδεντρα, τα κούτσουρα των αμπελιών, τα στάχυα, τα κωλορίζα του καπνού, οι ελιές κείτονταν πτώματα. Το μετόχι έμοιαζε μ' ανθρωπομακελειό. Μαύρα αίματα τρέχανε, χάσκανε πληγές, άσπριζαν σπασμένα κόκαλα, φοβέριζαν τον ουρανό γροθιές σφιγμένες χάλευαν σπασμοί, τάραζαν τη σιγαλιά βόγκοι. Η γη ανάδινε ολούθε οσμή σαπίλας. Η οσμή εκείνη του φάνηκε παράξενη. Σήκωσε τα μάτια μ' αηδία μα τό τε πάγωσε. Καταμεσής στο μετόχι και

στη θέση που άγιαζε πριν ο γεροπλάτανος, ένας ίσκιος άσπριζε γονατιστός σα συντρίμμι ταφόπλακας. Ο ίσκιος φίλησε μ' ευλάβεια τον πεσμένο κορμό πειτα σηκώθηκε βιαστικά, γύρισε τα μάτια ολόγυρα και κούνησε αργά το κεφάλι σα να 'κλαιγε την τόση καταστροφή.

- Μάνα! Φώναξε δυνατά ο Αριστόδημος, απλώνοντας τα χέρια.

- Ήταν ίδια η κυρα-Πανώρια η κορμοστασιά, το μέτωπο, το βλέμμα εφανέρωναν πως ήταν εκείνη. Δεν έδωκε όμως απάντηση στη φωνή του γιου της. Ούτε έδειξε πως τον άκουσε.

- Μανούλα, έλα πίσω! Δε μ' ακούς! Έλα πίσω, μανούλα!... Ξαναφώναξε δυνατότερα.

Και σύγκαιρα έτρεξε στην πόρτα, την άνοιξε να κατεβεί για να την καλοδεχτεί. Στο κατώφλι όμως στάθηκε αποσβολωμένος. Η κορμοστασιά της μάνας του είχε γίνει θεόραση γη τα πόδια της και το κεφάλι στον ουρανό. Κι ανάμεσα στα χυτά μαλλιά της σιγοτρέμανε τ' αστέρια. Του έριξε μια ματιά πονετική, ένα χαμόγελο γεμάτο από συγχώρεση κι άξαφνα σβήστηκε.

• Και πάλι φεύγεις και πάλι! Είπε ο Αριστόδημος πνιγμένος στα δάκρυα.

ΣΤ

Την αυγή σαν ξύπνησε ο αρχαιολόγος του κάστηκε πως ήταν δέκα χρόνια γεροντότερος. Δεν είχε δύναμη να σηκωθεί από το κρεβάτι. Όχι δεν είχε δύναμη, αλλά το 'βρισκε ολωσδιόλου περιττό. Τι είχε να κάμει τάχα; Να διαβάσει; Δεν είχαν νόστα τα βιβλία του. Να εργασθεί; Όχι! πολύν καιρό θα κάμει να πατήσει στο χτήμα. Εκείνο το χτεσινοβράδινο θέαμα πλάκωσε με πάγο τον ενθουσιασμό του. Έμεινε λοιπόν ανασκελωμένος στο κρεβάτι με τα μάτια ορθάνοιχτα και ακίνητα σαν υπνωτισμένος. Το αυγινό φως χυνότανε ψόφιο από τα παράθυρα και του 'δειχνε τα σωθέματα λερά, σαν κουρελόπανα. Απόξω ούτε φωνή, ούτε θόρυβος. Μόνον της βρύσης το μουρμούρισμα έφτανε μέσα μονότονο και του 'φερνε λιποψυχιά. Όχι νερό το αίμα της καρδιάς του έχυνε απ' τον κρουνό της η βρύση.

Αλήθεια πολύ άχαρο είν' έτσι το σπίτι! Άλλοτε μόλις άνοιγε τα μάτια του, άκουε το αλαφρό περπάτημα της κυρα-Πανώριας, το πασπάτεμά της εδώ κι εκεί, τη φωνή της. Έκραζε «πτου!...» στα ορνίθια κι έτρεχαν από τις τέσσερες άκρες της αυλής με φτεροκοπήματα και κακαρίσματα σα να της φώναζαν «φτάσαμε!...» Πα! Πα! Πα!... σκούζανε τα παπιά, σαλεύοντας το στρουμπουλό κορμί απάνου στα ποδαράκια

τους, λες και διάταζαν: «μην απλώσει κανείς στο φαγί μας!» Μπερδεύονταν όμως πολλά κι ανασκελώνονταν στο δρόμο σαν ασκοτύρια. Γλου!... γλου!... γλου!... οι διάνοι πρόβαιναν μεγαλόπρεπα, κινώντας επαναστατικά το κόκκινο λειρί τους, με φανερή πρόθεση να τσαλαπατήσουν όλα τα πάντα. Χι! Χι! Χι! Σφύριζαν ανόητες οι χήνες, τινάζοντας ξέμακρα τις μύτες τους να μυρισθούν, ενώ το φαγί κείτονταν στα πόδια τους. Τσι! Τσι! Τσι! Τα κλωσσοπούλια ζητιανεύοντας λίγο πίτουρο, απομεινάρι της αχορταγιάς των μεγάλων. Και τέλος κου! Κου! Κου!... πλάκωνε βαρυπατώντας ο κόκορας ο κόκορας ο κουρσάρος κι ο δαμαστής όλης της γειτονιάς. Κι ήταν σε όλα του αξιόπρεπος· στη στάση του, στο βάδισμα, στο λάλημα και στη ματιά του. Ακόμα στο φαγί του τέτοιος φαινότανε. Δεν έδειχνε πείνα ούτε αχορταγιά. Ταπ! Ταπ! Εράμφιζε τ' αραποσίτι κι έπειτα ψήλωνε το κεφάλι του και βίγλιζε την τάξη στους υποταχτικούς του. Άμα έβλεπε κανένα σερνικό ν' αρπάξει του θηλυκού τη τροφή, χυνότανε σα μπόρα στη μέση κι ο αδικητής άλλαζε δρόμο πριν δοκιμάσει την άσπλαχνη μύτη του. Και συχνότερα, απλώνοντας ριπίδι το ένα του φτερό, έφερνε γύρω την αγαπημένη του, νταής παρασάνταλος και κούτσαβος των πουλιών μεθυσμένος. Και η κυρα-Πανώρια η μανούλα του, ορθή ανάμεσα στον πεινασμένο λαό της, σκόρπιζε πρόθυμα την τροφή, καλόβουλη και γελαστή σαν την Κυρά τη Φύση που σκορπά για όλους τ' αγαθά της. Τώρα ποιος ξέρει τι να κάνουν κι εκείνα; Σε τι ανυπομονησία θα βρίσκονται που δεν βλέπουν ακόμη να προβάλει η τροφοδότρα τους. Άκου πως τσιμπούν και χαργαλεύουν την πόρτα! Τη

μύτη, τα φτερά, τα νυχοπόδαρά τους όλα τα 'χουν σε κίνηση. Ποιος φαντάζεται πώς ν' αλυχτά η πείνα στα σωθικά τους και τα βάνει να μαδιώνται μεταξύ τους, ώστε να ιδούν τ' αγαπημένο χέρι ν' απλωθεί απάνω τους! Κακόμοιρα! Πού να 'ξεραν πως δε θα το ιδούν πια αυτό το χέρι! Πού να φαντασθούν τη μοίρα που τα περιμένει! Αύριο μεθαύριο θα τα σκορπίσει η πείνα μέσα στο χωράφι να τρέξουν απ' αυλή σ' αυλή κι απ' αχειριώνα σ' αχειριώνα για κάνα ψίχουλο. Και τότε; Κλαίγε τα τότε! Άλλα θα πάνε από τα πετροβολήματα των παιδιών κι άλλα απ' το λεπίδι καμιάς χωριάτισσας! Να το κακό που γίνεται στο σπίτι σα λείψει η νοικοκυρά!...

- Έτσι σβήνει το νοικοκυριόκ έφτηκε ο Αριστόδημος με πίκρα.

Τ' άρεσε τώρα να μένει σ' αυτήν τη θέση και να κλωθογυρίζει στο νου του την ίδια σκέψη. Αρχιζαν να τον τέρπουν τα μελαγχολικά συναισθήματα. Το πείραγμα και τ' αφόρμισμα της πληγής του, του προξενούσε πόνο και σύγκαιρα ευχαρίστηση. Μα εκείνη τη στιγμή ακούστηκε χτύπος δυνατός στην πόρτα, σα να 'πεσε κορμί τρεχάτο απάνω της. Αμέσως έπειτ' άρχισαν χτυπήματα πεισματικά κι ανυπόμονα.

- Ποιος; Ερώτησε ο Αριστόδημος από τη θέση του.

- Άνοιξε!

- Τι θες;

- Άνοιξε σ' λέω επρόσταξε η φωνή λαχανιάζοντας. Η μάνα σου... η κυρά Πανώρια...

- Ε;

- Πέθανε.

- Πέθανε!

Ο Αριστόδημος έμεινε ξυλιασμένος στο στρώμα του. Πέθανε; Αλήθεια; Και γιατί!

Άξαφνα πήδησε ορθός, έτρεξε μισόγυμνος στην πόρτα. Ένα χωριατόπουλο φάνηκε στο κατώφλι, βγάζοντας αφρούς από το στόμα του.

- Τ' είπες μωρέ; Το ρώτησε ο Αριστόδημος ελπίζοντας να ακούσει διαφορετική απάντηση.

- Ο Δημητράκης μ' έστειλε να σου ειπώ: η κυρα-Πανώρια πέθανε... η μάνα σου, λέει, πέθανε.

- Πότε.

- Ψες βράδυ... κοντά στο σούρουπο...

- Αλήθεια;

- Να, μα το σταυρό!

Έσκυψε έκαμε δυο βήματα μέσα, άρπαξε με τα χέρια το κεφάλι και ρίχτηκε στο κρεβάτι βογκώντας. Το χωριατόπουλο

άνοιξε τόσα τα μάτια του. Έπειτα σιγά κι ανάλαφρα τραβήχτηκε στη σκάλα, την κατέβηκε στα τέσσερα κι έκλεισε την ξώπορτα πίσω του. Στο χτύπο ξαφνίστηκε ο Αριστόδημος γύρισε τα δακρυσμένα μάτια του και δεν είδε το χωριατόπουλο. Θυμήθηκε πως δεν το ρώτησε πού πέθανε η μάνα του. Μπορεί στο σπίτι της Ελπίδας δεν ήταν και βέβαιος. Πήδησε, έτρεξε στην πόρτα, βρέθηκε στην αυλή.

- Παιδί!... παιδί... έβαλε τις φωνές.

Πού παιδί! Έπρεπε να βγει έξω για να μάθει. Πλύθηκε ντύθηκε γοργά. Δυο πόνοι του σφάζανε τώρα την καρδιά. Η λύπη που έχασε τη μάνα του κι η ντροπή που πέθανε όξω από το σπίτι της. Ο άντρας της παιδεύτηκε να την σπιτώσει κι ο γιος της την ξεσπίτωσε! Τι καταφρόνια στη γυναίκα του Ευμορφόπουλου να πεθάνει σε ξένα χέρια.

Την ώρα που κατέβαινε τη σκάλα να σου ο πάρεδρος του χωριού με το δικαστικό κλητήρα. Έρχονταν συζητώντας κι οι δυο και γελώντας ποιος ξέρει γιατί. Μόλις όμως τον είδαν, σοβαρεύτηκαν κι ο πάρεδρος με θλιμμένη φωνή του είπε σφίγγοντας το χέρι του.

- Το μάθαμε... ζωή σε λόγου· ~~σπιν~~ καλή γυναίκα η μακαρίτισσα.

- Ζωή σε λόγου σου του είπε κι ο κλητήρας.

- Ναι...ευχαριστώ εψιθύρισε ο Αριστόδημος.

- Είναι αλήθεια λυπηρό μα τι να γίνει; Του ξανάειπε ο πάρεδρος, κοιτάζοντάς τον με τα μικρά και πονηρά ματάκια του· αυτά 'χει ο κόσμος. Πέθανε στα σπίτι της Ελπίδας ναι, το μάθαμε προτίμησε το μικρότερό της γιο. Ε, έτσι είναι οι μανάδες τη μοιράζουν και την αγάπη τη μοιράζουνε. Και όχι σαν ανθρώποι· σα Θεοί, σα Θεοί· σ' άλλον περισσότερη, σ' άλλον λιγότερη. Μα τι να γίνει; Ήταν καλή γυναίκα η αγιοχώματη καλή γυναίκα! Μήπως πηγαίνετε στην κηδεία;

- Ναι· εκεί πάω· αποκρίθηκε στενοχωρημένος ο Αριστόδημος.

- Πηγαίνετε, πηγαίνετε· μην εμποδιζώστε καθόλου· μα καθόλου. Εμείς θα κάνουμε τη δουλειά μας. Τι να γίνει; Αυτά 'χει ο κόσμος· άλλοι πεθαίνουν κι άλλοι γεννιούνται. Ξέρετε, οι οχτώ ήμερες έληξαν και θα κάμω κατάσκεψη.

- Κατάσκεψη! Είπε πισωπατώντας ο Αριστόδημος.

Τώρα θυμήθηκε πως εδώ κι οχτώ ήμερες του κοινοποίησαν την τελευταία προθεσμία που δίδει το Δικαστήριο στο χρεοφειλέτη. Μα ούτε τη διάβασε ούτε τη θυμήθηκε ως σήμερα. Πού να δώσει προσοχή σε τέτοια μικροπράματα!

- Ναι, κατάσκεψη του ξανάειπε ο κλητήρας· είναι για το χρέος του κυρ Κουρδουκέφαλου. Μα μην εμποδιζώστε διόλου, σας παρακαλώ. Θα τα κάνω όλα στην εντέλεια είστε ήσυχος. Εσείς πηγαίνετε στην κηδεία της μάνας σας.

- Ναι, πηγαίνω κάμετε όπως ξέρετε.

Ο Αριστόδημος έφυγε βιαστικά, λες και τον απόλυσαν από τα σίδερα. Ήταν ανυπόμονος να ιδεί τη μάνα του. Ο θάνατός της τον ξάφνισε σαν κάτι παράδοξο κι αφύσικο.

- Ας όψεται έλεγε κάθε στιγμή στενάζοντας.

Κι ο στεναγμός μαζί με το στοχασμό του τον αλάφρωσαν για καλά. Είχε την πεποίθηση πως η μάνα του επλάσθηκε κι ήταν αληθινά αθάνατη. Ούτε αρρώστια, ούτε φόνος, σκοινί παλούκι, ό,τι κι αν μεταχειρίζονταν τα παιδιά της είτε οι ξένοι εναντίον της, ήταν ικανά να την πεθάνουν. Αν πέθανε τώρα, δεν ήταν αίτιος αυτός, όχι. Αυτός σε τίποτα δεν έφταιγε. Ο αληθινός φταίστης ήταν ο Δημητράκης με τη λιγομυαλιά και με τα πείσματά του. Αυτός ο μισοπάλαβος, ο αγράμματος, ο προδότης! Και τι έκαμε; Την πήρε μαζί του και να! Την πέθανε. Αν έμενε στο σπίτι της, θα ζούσε ακόμα!... Και τη θέση της λύπης πήρε τώρα το μίσος τομίσος κι αποστροφή για τον αδερφό του.

Έτσι πήρε τον ανήφορο κι έφτασε λαχανιάζοντας στο σπίτι της Ελπίδας. Μα το σπίτι δεν έδειχνε καθόλου πως είχε λείψανο. Τα πορτοπαράθυρά του ήταν ορθάνοιχτα και μπαινόβγαινε ο ήλιος σα χρυσοφορεμένος γαμπρός. Στην αυλή μελισσολόι ο κόσμος ντόπιοι και ξένοι ανάκατα. Γιατί μέσα στο χωριό και στ' άλλα περίγυρα δεν ήταν άνθρωπος που να μην ήξερε την κυρα-Πανώρια. Άλλος απ' ακουή κι άλλος από ιδεί όλοι την ήξεραν κι όλοι τη λάτρευαν. Κι οι οχτροί της

ακόμα – όχι δικοί της παρά τ' αντρός και των παιδιών της
οχτροί – κι εκείνοι δεν είχαν κακό λόγο για δαύτη.

Η κρεβατοκάμαρα της Ελπίδας έγινε νεκρικός θάλαμος.
Καταμεσής η κυρα- Πανώρια ξαπλωμένη στην κάσσα τηδε
φαινότανε παρά το πρόσωπό της. Το άλλο σώμα της ήταν
σκεπασμένο από χίλιων ειδών λουλούδια και βότανα. Κάτι
μεγάλα και κόκκινα τριαντάφυλλα, κάποιες ωχροόδροσες
μοσκιές και ρόδα απριλιάτικα, έζωναν τους τίμιους λαγόνες
της, σαν ουράνιο τόξο. Κάτω οι μυρτιές και οι βιόλες και
παρακάτω τα δαφνόκλαδα ψήλωναν και θέριευαν, λες και
βρήκαν εκεί την αληθινή πατρίδα τους. Μα στο χλομόδροσο
πρόσωπό της κάθονταν ανάλαφρα ο πόνος κι η θλίψη του
χωρισμού. Για κείνη όχι αλλά για κείνους που άφηνε.
Ζερβόδεξα κοντά στο κεφάλι της, κάθονταν σταυροπόδι ο
Δημητράκης κι η Ελπίδα. Κάθονταν ακουμπώντας στην
παλάμη το πρόσωπο και κοιτάζοντάς την προσεχτικά, σα να
πρόσμεναν τα λόγια της. Επίσης ζερβόδεξα στα πόδια της
κάθονταν ο γερο-Μαλαματένιος κι η γριά του σκυφτοί κι
αμίλητοι, σα να κρατούσαν τη σκεπή απάνου τους. Η Ελπίδα
έλεγε το μοιρολόι της σιγά και ταπεινά, σα βρυσούλα που
κλαίει την ερμιά της μες στο δάσος. Τα λόγια της ήταν απλά
και συνηθισμένα μα τους έδινε τέτοιο αίσθημα η λαλιά της
που τα 'κανε ουρανοκατέβατα. Ο πόνος πάλευε με το πάθος
και το πάθος με το θρίαμβο μέσα τους. Και κάθε φορά που
τέλειωνε ο στίχος, το γέρικο αντρόγυνο έβγαζε κάποιο
στενάγμα βαθύ κι ατέλειωτο, λες κι ανάσαινε ο Κάτου κόσμος.

- Ωχ ωχ! Ωιμένανε!...

Γύρω στη νεκρή κάθονταν οι τρανοί ένας κι ένας. Ο Χαγάνος με το γιό του Βασίλης ο Ζάρακας, ο Μήτρος ο Γλάμης κι ο Θεομίσητος. Ανάμεσά τους κάθονταν ο Περαχώρας κι ο Γκενεβέζος και πίσω απ' το Δημητράκη, σκυφτός προς την Ελπίδα ο Αλαμάνος. Ήταν όλοι συναγμένοι εκεί, επίσημα ντυμένοι, σοβαροί στα καθήκοντά τους.

- Νεκρή είναι, και θαρρεί κανείς πως κοιμάται; είπε ο Χαγάνος σιγανά στο διπλανό του.

- Όπως η ζωή της ήταν ύμνος στη Δημιουργία, έτσι κι ο θάνατος της είναι ύμνος στο Χάρο επρόσθεσε ο Περαχώρας.

- Αν είν' ο Χάρος να στολίζει έτσι το θάνατο, βέβαια ο θάνατος είναι προτιμότερος από τη ζωή εσυμπέρανε ο Βασίλης ο Ζάρακας.

- Τη βλέπει κανείς και νομίζει πως άμα κρυφθεί στη γη θα κρυφθεί κι ο ήλιος μαζί της είπε ο Μήτρος ο Γλάμης.

- Ήταν στην όλη Δημιουργία κάτι από τα πιο σημαντικά και δοξασμένα μέρη της κι είναι φόβος με τον αφανισμό της να χαλάσει τώρα κι ο κόσμος; θύρισε με θλίψη του ο Γκενεβέζος.

Ο Θεομίσητος δάγκωσε τα χείλη του. Δε θα πάψουν πια αυτά τα λιβανίσματα σ' ένα κουφάρι! Ο φθόνος με το φόβο έσμιγαν και βασάνιζαν την αράθυμη ψυχή του. Και νεκρή ακόμα την

έτρεμε την κυρα-Πανώρια. Βέβαια δεν πίστευε πως μπορούσε να ξαναζήσει. Το θετικό μυαλό του δεν πίστευε στα φαντάσματα. Η ζωή της όμως είχε ακόμα επιρροή στην κοινή συνείδηση κι ήταν κακή δικλοποδιά στην πρόοδό του.

- Ψε!... είπε κουνώντας το κεφάλι μεγάλη μάνα, αλήθεια μα τι παιδιά έκαμε!...

Ο Αλαμάνος γύρισε και τον κοίταξε με περιφρόνηση. Ούτε κι ο θάνατος, λοιπόν, δε στόμωνε το μίσος του! Με τη θαυμαστή επιμονή του κατόρθωσε ο Αλαμάνος να τα ισάξει όλα στην πατρίδα του και να τρέξει πάλε στο μεγάλο του σκοπό. Έτυχε απάνω στο ψυχομάχημα της κυρα-Πανώριας μα κι εκείνο ήταν σημαντικό για την υπόθεσή του. Το ψυχομάχημα, ο θάνατος, το πένθος, οι ετοιμασίες όλα ήταν για τη σκέψη του ψηφίδες που του 'δειχναν μια θαυμαστή και μεγαλόπρεπη εικόνα. Σκυφτός άκουε το μοιρολόγι της Ελπίδας κι ένιωθε το πνεύμα του να γυρίζει μέσα στα χερόγραφα των παλιών Ευμορφόπουλων.

- Εγώ σε βεβαιώνω, είπε άξαφνα με φαρμάκι στο Θεομίσητο, πως και τα παιδιά έχουν την ψυχή της μάνας τους. Το μόνο κακό είναι πως δεν ξέρουν ακόμα τον τρόπο για να τη φανερώσουν. Να, για πρόσεδε σου φαίνεται πως η Αντρομάχη κλαίει τον Έχτορά της;

Μάνα μ', να σε ρωτήσουμε και να μας μολογήσεις,

Τίνος αφήνεις τα κλειδιά από τ' αρχοντικό σου;

Ρώταγε παραπονετικά η Ελπίδα. Εκείνη τη στιγμή φάνηκε στην πόρτα ο Αριστόδημος. Μόλις πάτησε το κατώφλι θέλησε να πέσει και ν' αγκαλιάσει το φέρετρο.

- «Μάνα, μανούλα μου γλυκιά!» του ήρθαν οι λέξεις στα χείλη. Κρατήθηκε όμως μόλις είδε τους ξένους. Σκέφτηκε πως έπρεπε να φανεί επιφυλαχτικός, σοβαρός, επίσημος μπροστά τους. Μέσα του υπόφερνε πολύ κατόρθωσε όμως να σφίξει τον πόνο του. Έβγαλε το καπέλο του, προχώρησε, στάθηκε κοντά στο λείψανο και σταύρωσε τα χέρια.

- Κείσαι λοιπόν νεκρά, ω μήτηρ Θεών και κοιτίς ημιθέων! Είπε άξαφνα με βροντερή και άτρεμη φωνή. Ναι κείσαι! Επρόσθεσε κατεβάζοντας στα λείψανο το χέρι του και κοιτάζοντας αυστηρά όλους. Και εκείνοι, οίτινες εβύθισαν το εγχειρίδιον εντός της τιμίας σου πλευράς ίστανται νυν ενώπιόν σου προσπεπασσαλευμένοι και ευτελείς ως παίδες λαθροχειρούντες. Άλλα καίτοι νεκρά ζεις, ναι ζεις αθάνατος και από του αδαμάντινου βάθρου της αθανασίας σου περιφρονείς ως εμπρέπει τους δολοφόνους και τους τυμβωρύχους σου!..

Έτσι εξακολούθησε το λόγο του για πολύ ακόμη ο Αριστόδημος. Το προαιώνιο όπλο της γενιάς του είχε τώρα στα χέρια του και πίστευε μ' εκείνο να σαρώσει τους εχτρούς του. Κι ήταν όλοι εχτροί του εκεί μέγαΧαγάνος, ο Γλάμης, ο Ζάρακας, ο Θεομίσητος. Κι όχι μόνον αυτοί αλλά κι οι παλιοί φίλοι του. Όσο τους έβλεπε να κάθονται μαζί με τους εχτρούς

του και να συνομιλούν σκυφτά και μπιστεμένα, τόσο άναβε η φιλυποψία του. Ήθελε να τους δείξει με το λόγο του ποιοι ήταν εκείνοι και ποιος ήταν αυτός. Άρχισε λοιπόν να υμνολογεί τη γενιά του. Είπε για τους Ευμορφόπουλους, για την καταγωγή, για τη δόξα, για την τέχνη τους. Ότι κατόρθωμα σημαντικό από χιλιάδες χρόνια είχε η γενιά το ανάφερε με βροντές και πάταγο. Όχι μόνον τα σημαντικά μα και τα ελάχιστα. Τ' άρπαζε στον καταρράκτη της πολυλογίας του, τα ψήλωνε στα μεσούρανα, τα 'λεγε δυσκολόβρετα στην παγκόσμια ιστορία. Εμακάριζε τη μητέρα που είχε την τιμή να γεννήσει τέτοια παιδιά και συγχαιρότανε τα παιδιά που είχαν τύχη να γεννηθούν από τέτοια μητέρα. Προσκαλούσε τους προγονικούς ίσκιους να παρασταθούν περίλυποι στην κηδεία της. Τα μάτια του δεν είχαν δάκρυα ούτε το πρόσωπό του συγκίνηση. Αχτινοβολούσε όλος από χαρά και περηφάνια. Τα χέρια του γρονθοκοπούσαν τον αέρα, σα να πάλευε με αόρατο δαίμονα.

- Υμνεί τη μητέρα του ή ρητορεύει: εψιθύρισε στ' αφτί του Γκενεβέζου ο Περαχώρας.

- Είναι φυσικό του αποκρίθηκε με τον ίδιον τρόπο εκείνος. Χρειάζεται, να σου ειπώ, λίγη ιλαρότητα. Το μοιρολόγι της Ελπίδας μου 'σφιξε την καρδιά.

Η θλίψη τώρα είχε φύγει από το νεκρικό θάλαμο σαν πουλάκι φοβισμένο. Το αίσθημα υποχώρησε στα λόγια. Δεν ήγρε θέση να τρυπώσει παρά στα στήθη της Ελπίδας και του Δημητράκη.

Οι ξένοι μ' ένα στεναγμό έβγαλαν και το βάρος από πάνω τους. Σήκωσαν το κεφάλι, κοίταξαν προσεχτικά το ρήτορα και τα πρόσωπά τους δείχνονταν γαληνεμένα σα να μην έγινε τίποτα.

Δεν ήταν όμως έτσι και τα δυο παιδιά. Η Ελπίδα με το κεφάλι σκυμμένο στη νεκρή φαινότανε βυθισμένη στους κόσμους τους δικούς τηφύτε πρόσεχε ούτε άκουε το λόγο. Ο Δημητράκης όμως είχε άλλες σκέψεις.

Από την ώρα που είδε στο κατώφλι τον Αριστόδημο εμάντεψε το σκοπό του ο θυμός του άναψε. Δεν έφτανε που την πέθανε με τις αμυαλιές, του ήρθε και να την ρεζιλέψει! Μα βαστάχτηκε χαμήλωσε στο λείψανο το κεφάλι και φρόντιζε να μη βλέπει και να μην ακούει το ρήτορα. Ήταν όμως αδύνατο. Ο Αριστόδημος έλεγε κι έλεγε κι έδειχνε πως δεν είχε σκοπό να τελειώσει. Και τα λόγια του έκαναν στο Δημητράκη ολωσδιόλου αντίθετη εντύπωση απ' ό,τι έκαναν στους άλλους ακροατές. Τον συγκινούσαν γιατί ήταν τέτοια, μωρά κι ανάξια για το θέμα που είχαν. Ποιος μπορούσε αλήθεια να φαντασθεί πως η γυναίκα του Ευμορφόπουλου θα είχε ένα τέτοιο επικήδειο; Και η σκέψη εκείνη, πολύ θλιβερότερη από το θάνατο τού έφερε δυνατό λυγμό κι έπεσε απάνω στο λείψανο.

- Αχ! Μανούλα μου!... μανούλα μου!...

Εκείνη τη στιγμή τελείωσε κι ο Αριστόδημος το λόγο του. Έριξε βλέμμα γιομάτο περιφρόνηση στον αδερφό του κι ήρθε και στάθηκε μπροστά του ψιθυρίζοντας:

- Ανάξιε!

Οι ακροατές σηκώθηκαν μονόγνωμοι κι ήρθαν να συγχαρούν και να συλλυπηθούνε τον Αριστόδημο.

- Ευχαριστώ... ευχαριστώ....απαντούσε στον καθένα εκείνος, σφίγγοντας τους τα χέρια. Ξέρετε, ηθέλησα να πλησιάσω το δαιμόνιον ύφος του Περικλέους, είπε μπιστεμένα στον Περαχώρα.

- Και να σας ειπώ το κατορθώσαστε είπε με πικρό χαμόγελο ο Γκενεβεζός.

- Αλήθεια! Εφώναξε ολόχαρος εκείνοσφι! με κο λακεύετε, με κολακεύετε πολύ... ευχαριστώ!

Κανείς όμως από τους τόσους ακροατές δεν μπόρεσε να καταλάβει τα λόγια του. Εκείνο το «ευχαριστώ» ήταν τάχα για τα συλλυπητήρια η για τα συγχαρητήρια τους;

Z

- Που θα πει, μωρέ γυναίκα, μοιάσαμε τους Οβριούς στην κακοτυχιά είπε ο γέρο Μαλαματένιος στη γριά του, απιθώνοντας κάτω ένα πόδι αργαλειού.

- Φτου τς' αντίχριστους! Μη μου τους μελετάς! Φώναξε κείνη αγαναχτισμένη. Σε καλό σου γέρο! Τι σου 'ρθε κι έπιασες να μας παρομοιάσεις με τς' αλάδωτους!...

- Τ' έπαθα λέει! Τ' έπαθα! Και τι άλλο μας μένει να πάθουμε; Έχω ακουστά πως κι εκείνους τους κακορίζικους έτσι τους τυραννούσαν. Τς' άρπαζε ο ένας από δω και χοπ! Στη Βαβυλώνα. Τς' έπαιρνε άλλος από κει χοπ! Στη Δαμασκό. Ερχόταν τρίτος χοπ! Πάλε στα Γεροσόλυμα. Από τον Άννα στον Καγιάφα που θα ειπεί. Το ίδιο και μεις. Τη μια φορά ο Χαγάνος μας παίρνει απ' το καλύβι μας και μας ρίχνει στο σπίτι της Ελπίδας. Τώρα μας παίρν' η Ελπίδα χοπ! Στο σπίτι του Μορφόπουλου. Να τι θα ειπεί να ζει κανείς πολλά χρόνια! Ά, μα το ψωμάκι τη βαρέθηκα τέτοια ζωή...

- Μα τώρα δεν έχει πια να μας κουνήσει κανείς από κει.

- Κανείς! Δεν έχει να μας κουνήσει κανείς! Τι λες άραχλη;

- Εκειό που σου λέω τώρα θα ησυχάσομε για καλά.

- Για καλά; Βέβαια, σα να 'χεις δίκια από 'κει θα φύγουμε με ξένα πόδια.

- Τι; Καβάλα;

- Ναίσκε καβάλα στο ξυλάλογο· σα να λέμε στην κάσσα. Ξέχασες, βλέπω, το στερνό σου ταξίδι.

- Ου!... έκαμε η γριά μ' ανατριχίλα, βάζοντας μπροστά το χέρι της για να διώξει το κακό.

- Ω, διάτανε! Το φοβάσαι βλέπω το θάνατο σα να ήσουν α χίλιω χρονώ. Μα στην πίστη μου σου λέω έχεις άδικο, γριά! Έχεις μεγάλο άδικο. Εκεί να ιδείς σπίτι μια βολά. Θεμέλιο δεν έχει και θεμελιωμένο είναι κλειδωνιές δεν έχει και κλειδωμένο είναι. Ούτε Χαγάνος έρχεται να σε νοχλήσει ούτε Μορφόπουλος ούτ' Ελπίδα. Αν και να σου ειπώ την αλήθεια, για την Ελπίδα πρόθυμα θα βασανιζόμουνα και στον τάφο... Μα σου δίνω το λόγο μου, μωρή γριάαν είναι τυχερό σου και πας πρώτη, θα σου χτίσω ένα σπίτι όχι και καλύτερο...

- Ου, καημένε! Πάψε πια τις σαχλαμάρες κι ανάγκασε. Δε βλέπεις που μας πήρε η νύχτα!

- Σαχλαμάρες... σαχλαμάρες... μα τι οργή Θεού τούτος ο κόσμος! Και την πιο φανερή αλήθεια, τη σιχαίνεται!...

Ο γερο-Μαλαματένιος σήκωσε πάλι στο νώμο τον αργαλειό και πήρε τον κατήφορο. Σήκωσε κι η γριά του το μπόγο κι άρχισε να κατεβαίνει τρικλίζοντας κι αγκομαχώντας.

Η Ελπίδα μετακόμιζε τώρα οριστικά στο σπίτι του Ευμορφόπουλου. Από την ώρα που πέθανε η κυρα-Πανώρια άλλαξαν πρόσωπα και πράματα. Μα πιο πολύ άλλαξε ο Αριστόδημος. Πρώτα ο θάνατος της μάνας του κι η ερμιά του μέσα στο σπίτι έπειτα η χρηματική στενοχώρια τον έφεραν κάπως σε θεογνωσία. Έβαλε μεσίτες στο Δημητράκη για να

κατεβεί στο χωριό, να κοιτάξουν τις δουλειές τους. Εκείνος επρότεινε τους όρους τουθα κατεβεί ναι, αν κατέβουν μαζί του κι η Ελπίδα με τους Μαλαματένιους. Αλλιώς δε γίνεται. Ο Αρχαιολόγος αναγκάστηκε να δεχτεί.

- Ας έρθουν, είπεφτάνει να μην έχουν μαζί μου κουβέντες· δικό μου και δικό τους. Μονάχα ένα τραπέζι – ας το βάλουν στο νου τους – μονάχα ένα τραπέζι θα μας σμίγει...

- Ας είναι κι ένα τραπέζι παραδέχτηκε ο Δημη τράκης.

Έτσι η Ελπίδα πήρε τη θέση της κυρα-Πανώριας στο νοικοκυριό· πήρε και το δωμάτιό της. Μα δεν άλλαξε τίποτα από τα σωθέματά του. Τ' άφηκε όπως τα 'χε τοποθετημένα η γριά κι έμπαινε μέσα όπως μπαίνει ο καλός χριστιανός στην εκκλησιά του. Στο παραμέσα κελάρι έστησε το κρεβάτι του Δημητράκη τους Μαλαματένιους τους έβαλε από κάτω και φρόντιζε να μη τους λείψει τίποτα. Ο Αριστόδημος κράτησε το γραφείο του με τα βιβλία και τις αρχαιότητες. Όσο για ζωή περνούσε όχι και καλύτερα. Τα τετράδια που σύναζε τις προπατορικές λέξεις είχαν γίνει σωροί χρειαζότανε άλλες δυο βιβλιοθήκες για να τα βάλει. Μα κι εκεί έμεναν οι λέξεις άκαρπες και νεκρές σαν τους σπόρους στην ξηρασιά. Πού και πού καμιά να βλαστοβολήσει στην ψυχή τ'αυ με τούτο έχανε το είδος· τηγνότανε του συρμού. Εκείνος δεν απελπιζότανε είχε τις ελπίδες του στον καιρό και στην επιμονή του.

- Θα ξαναζήσουν, έλεγεθα ξαναζήσουν δε γίνεται. Μια, δυο, τρεις το πολύ γενεές κι έπειτα: Μήνιν άειδε Θεά... οι Ευμορφόπουλοι θα ζηλεύουν τα παιδιά τους.

Την ίδια επιμονή έδειχνε και στις αρχαιότητες. Μόνος του τις καθάριζε, έφτιανε στρίποδα, βάθρα, τραπεζάκια και τις έβαζε απάνου. Έπειτα στεκότανε μπροστά τους ώρες ολάκερες και τις καμάρωνε. Κι εκεί που τις καμάρωνε ξεχνιότανε ώσπου τα μάτια του βασίλευαν και δεν έβλεπε τίποτα. Κανόνι να 'ριχνες δίπλα του δε σάλευε. Και όταν τέλος ερχόταν στον εαυτό του, εύρισκε πως δεν ήταν καλά βαλμένες κι άρχιζε πάλε να τους αλλάζει τη θέση. Μα πιο πολύ απ' όλα τον βασάνιζε η τοποθέτηση της Δόξας. Ήθελε να 'βρει για κείνη ένα βάθρο πολύτιμο, ολωσδιόλου άξιο για τέτοιο καλλιτέχνημα. Της έφτιασε ένα από μάρμαρο λευκό και την τοποθέτησε δίπλα στο τραπέζι της δουλειάς του. Μα το μάρμαρο του φαινότανε πρόστυχο. Αντί να δείχνει την ομορφιά της την έκρυβε. Παράγγειλε λοιπόν ένα κορμό καρυάς ψηλόν ως ένα μέτρο και τον έφεραν στο γραφείο του. Τον είχε κάπου μια βδομάδα εκεί κι ακόμα δεν αποφάσιζε. Γύριζε γύρω τριγύρω στον κορμό, τον κοίταζε και τον ξανακοίταζε, μια πήγαινε κοντά και τον ψηλαφούσε, μια στεκότανε μακριάότε τον εύρισκε καλόν και χαμογέλαε, πότε άσχημον και σούφρωνε τα φρύδια του έτοιμος να κλάψει.

- Γιατί μου τα κάνουν αυτά!... γιατί μου τα κάνουν!... φώναξε άξαφνα πιάνοντας το κεφάλι με τα χέρια του.

Άνοιξε βιαστικά την πόρτα του γραφείου του και βγήκε στην ταράτσα. Κάτω στο χτήμα του αξίνες έλαμπαν σαν ασημένια φύλλα και χώνευαν στο χώμα πεισματικά σα να το πρόσταξαν: δώσε! Σκαφτιάδες έσκαφταν τους σωρούς, έχωναν τους λάκκους, ίσαζαν τα χαντάκια της ανασκαφής, με τραγούδια και γέλια. Ένας μηχανικός μετρούσε τη γη κι οι βοηθοί του φύτευαν νέα δεντρικά στη γραμμή και σε ορισμένη απόσταση. Μα κι ο μηχανικός κι οι σκαφτιάδες ήταν ξένοι κι απόξενoi. Του Αριστόδημου το πρόσωπο αγρίεψε.

- Είναι ατιμίες αυτές! Να που στο·λάι να ατιμί ες!... θα τρέξω· θα το φωνάξω ολούθε... Είναι ατιμίες τα όσα μου κάνεις· με κλέβεις!... φώναζε κουνώντας πέρα δώθε τα χέρια και τρέμοντας ολόκορμος.

Ένας εργάτης σήκωσε τα μάτια και τον κοίταξε προσεχτικά. Έπειτα παραίτησε την αξίνα του κι ήρθε κάτω από την ταράτσα. Ήταν ο Κουρδουκέφαλος ο δανειστής κι ο νοικοκύρης τώρα του μετοχιού. Όταν βγήκε στη δημοπρασία επλειοδότησε και το μετόχι κατακυρώθηκε στ όνομά του.

- Σε κλέβω; Εγώ σε κλέβω, κύριε Αριστόδημε! Ρώτησε μαλακά τον αρχαιολόγο. Μα το σταυρό μ' αδικείς.

- Δε σ' αδικώ καθόλου με κλέβεις! Με κλέβεις! Με κλέβεις!... φώναξε πεισματικά εκείνος.

- Μα γιατί σε κλέβω, βρε αδελφέματα είναι πως σε δάνεισα;

- Με δάνεισες το ξέρω πως με δάνεισες· με δάνεισες ναι!
- Δεν είχαμε συμφωνία να μου τα δώκεις στα έβγα του χρόνου;
- Ναι, στα έβγα του χρόνου το θυμάμαι.
- Και πέρασαν δυο χρόνια ή όχι;
- Ναι, πέρασαν δεν τ' αρνιέμαι. Μα ό,τι κάνεις δεν το κάνεις από λόγου σου. Μπορούσες να περιμένεις, ακόμα. Μα δε σ' αφήνουν οι άλλοι οι απόξω δε σ' αφήνουν.
- Τι απόξω, αδερφέ; Θέλω να πάρω τον παρά μου.
- Το ξέρω ποιος σε βάνει το ξέρω! εξακολούθησε με πείσμα ο Αριστόδημος. Κείνος ο Θεομίσητος, το χτήνος, ο παλιάνθρωπος! Α, θαν του δείξω γω! Επρόσθεσε κινώντας φοβεριστικά το χέρι του κατά κείθε. Θαν του δείξω γω... θαν του στρίψω το καρύδι έτσι να!.. έτσι να!..
- Έβαλε τα δάχτυλα στο λαιμό του κι έσφιγγε δυνατά σα να 'σφιγγε το καρύδι του Θεομίσητου. Μα ο Δημητράκης έτρεξε και του ξεκόλλησε με δυσκολία τα χέρια.
- Βρε, αδερφέ, τι σου φταίει ο κόσμος και τον φορτώνεσαι; Του είπε αυστηρά.
- Έπειτα σκύβοντας κάτω.
- Έχεις δίκιο κ. Κουρδουκέφαλε έχεις δίκιο είπε μαλακά. Μας δάνεισες, να πάρεις πίσω τα λεφτά σου... Το χτήμα

κατακυρώθηκε στ' όνομά σου να το χαιρέσαι. Τι μας φτάνουν οι ξένοι σα δεν μπορούμε μεις να κυβερνηθούμε.

- Δε γύρεψα παρά τα λεφτά μου, σε βεβαιώνω, είπε ο Κουρδουκέφαλος γυρίζοντας στο Δημητράκη. Εγώ, ξέρεις, τη φαμίλια σου την εχτιμώ τους προγόνους σας τους θαμάζω. Ότι ανθρωπισμό έχουμε σήμερα σε κείνους τον χρωστάμε. Μα τι να κάμω! Άνθρωπος είμαι και γω. Θέλω τα λεφτά μου να ζήσω.

- Σωστό... σωστό κ. Κουρδουκέφαλε να κοιτάξετε τη δουλειά σας δε σας αδικεί κανείς.

Ο Αριστόδημος έτρωγε τα νύχια του από λύσσα. Ήταν το μόνο αίσθημα που του έμεινε πια. Στην παραμικρή ταραχή που γινότανε γύρω του, θες στον εαυτό του θες σε ξένον, του φαινόταν πως κάποιος τον τραβούσε από τα μαλλιά. Τον τραβούσε και τον έσερνε, λέει, σ' έναν κατήφορο στρωμένον με στουρναρόπετρα. Τώρα δεν του το 'βγαζε κανείς πως το πούλημα του μετοχιού προήρθε από το Θεομίσητο.

- Ο άτιμος! Εψιθύριζε, βηματίζοντας πέρα δώθ' άτιμος!
Όλες τις βαγαποντιές του κόσμου τις μεταχειρίζεται.

- Ναι, όλες είπε ο Δημητράκης μαντεύοντας τα λόγια του. Τον καιρό που στα 'λεγα εγώ δε μ' άκουες. Καμάρωσε τώρα! Βλέπεις; Επρόσθεσε δείχνοντας το χτήμα του Θεομίσητο¹λο και κοντοζυγώνει σε μας. Όταν πρωτόειδε ο Χαγάνος πως του πατάει το χτήμα ρίχτηκε να τον πετσοκόψει. Μα εκείνος με τις

μαγλειφιές του τον κατεπράυνε. Και τώρα; Όχι μοναχά τον συμπάθησε μα του παραχώρησε κι άλλο να καλλιεργήσει. Κολίγα του τον έκαμε. Μερδικό θέλει, κι ας γίνει ό,τι γίνεται. Για ιδές.

Ο Αριστόδημος σύλωσε τα μάτια του κατά το χτήμα του Χαγάνου. Ο κυπαρισσώνας έλειπδεν εί χε πια ανάγκη να δουλεύει μυστικά ο Θεομίσητος και τον έκοψε. Πρόβαινε καταδώθε σα νοικοκύρης και σαν καταχτητής.

Κι αν ήταν μόνον ο Θεομίσητος λίγο το μακρόρα ξεφυτρώσανε κι άλλοι. Το παράδειγμά του κέντησε την όρεξη όλης της γειτονιάς. Ο Μήτρος Γλάμης μόλις ειρήνεψε το δικό του πέρασε στο ξένο το ίδιο κι ο Βασίλης ο Ζάρακας· το ίδιο κι άλλοι, κοντινοί και μακρινοί. Καθένας που ένιωθε δύναμη στα χέρια του κι αχορταγιά στην ψυχή του, πήδαγε με το έτσι θέλω στο χτήμα του Χαγάνου κι έκανε ό,τι ήθελε. Άλλος ξεριζωνε τ' αμπέλια και τα 'σπερνε σιτάράλλος έκοβε τα λιοστάσια και φύτευε αμπέλια άλλος έκαие τα δάση και τ' άφηνε λιβάδια. Ό,τι καλό δεντρί χαιρότανε ακόμη τη ζωή του από τον καιρό των Ευμορφόπουλων, πέθαινε τώρα με ληστρικό πελέκι. Και σύγκαιρα συνατοί τους ή καθένας μοναχός οι ακάλεστοι κολίγοι μοίραζαν το χτήμα, σα να ήταν πατρογονικό τους. Ο Χαγάνος τα 'βλεπε με θλίψη του και δεν τολμούσε να τους εμποδίσει. Όχι μόνον δεν τολμούσε μα και μέσα στην παμπόνηρη ψυχή του το 'βρισκε για καλό του αυτό το μαλλιοτράβηγμα. Οι πολλοί γαμπροί, έλεγε, κάνουν καμιά φορά τη νύφη και γεράζει στο σπίτι του πατέρα της.

- Μα είναι ατιμία! Φώναξε αγριεύοντας ο Αριστόδημος.

- Ατιμία ξατιμία, τι να κάνουμε;

- Τι να κάνουμε; Τώρα θα σου δείξω γω τι θα κάμω.

Έτρεξε μέσα, πήρε το καπέλο του και το ραβδί, του κι ετοιμάστηκε να κατεβεί τη σκάλα.

- Πού πας; Τον ρώτησε ο Δημητράκης, πιάνοντάς τον απ' το χέρι αλαφρά.

- Που πάω; Θα πάρω τους κολίγους και θα πάω ίσα ναν του χαλάσω τη σπορά. Δε θαν τον αφήσω γω να καλλιεργήσει μπροστά στη μύτη μου!

- Κάτσε ήσυχα, μωρ' αδερφέκάτσε ήσυχα να ζήσεις· του είπε με μαλακή φωνή ο Δημητράκης.

- Γιατί να κάτσω ήσυχα αφού πατάει τον τόπο μου;

- Μα καλά πούθε θα περάσεις για να πας ως εκεί; Ο Χαγάνος είναι στη μέση. Σ' αφήνει ο Χαγάνος να πατήσεις το χτήμα του;

- Εκείόν γιατί τον αφήνει;

- Γιατί δε μπορεί να τον μποδίσεινα γιατί. Δούλεψε από καιρό εκείνος το 'καμε σκοπό του τόσα χρόνια. Μια ξινιά στο ιδικό του μια στο ξένο. Και βλέπεις, απόχτησε δικαιώματα.

- Κι εγώ τα 'χω πατρογονικά.

- Τα 'χεις με τα λόγια τα έργα όμως τίποτα. Έσκαψες, έσπειρες, φύτεψες, ποτέ ως τα σήμερα; Όχι. Κάμε ρόκα σου το λοιπόν. Με το όπως όπως δε γίνεται τίποτα. «Των φρονίμων τα παιδιά πριν πεινάσουν μαγερεύουν», λέει ένας λόγος. Τώρα που πείνασες τώρα θες να μαγερέψεις;
- Τι θες να κάμω το λοιπόν! Ν' αφήσω το Θεομίσητο να μου πάρει την κληρονομιά!
- Όχι να τον αφήσειφεν είπα τέτοιο λόγο· μα πρέπει να δουλέψομε κι εμείς να φτιάσομε πρώτα το τοπάκι μας. Άμα δυναμώσομε και μεις, θα γυρέψουμε από το Χαγάνο τόπο να καλλιεργήσομε κι αν δε μας δώσει, τον παίρνουμε με το χέρι μας. Και τότε – που είσαι – δε θα 'ρθει ο Θεομίσητος σε μαςθα πάμε μεις γυρεύοντάς τον... Πρώτα όμως να κάτσεις να σκεφτείς κι έν' άλλο πράμα.
- Τι πράμα; Τον ρώτησε ο Αριστόδημος κοιτάζοντάς τον με σβησμένα μάτια.
- Ο Κουρδουκέφαλος θέλει να μας πάρει και το σπίτι.
- Το σπίτι!... τούτο δω;
- Ναι τούτο δω δεν το 'χεις και τούτο υποθήκη;
- Δεν ξέρω... δε θυμάμαι ψιθύρισε αφαιρεμένος ο Αρχαιολόγος.

- Το ξέρω γω το λοιπόν, με τον τόπο που πήρε δεν έπιασε τα λεφτά του. Τι λεφτά να πιάσει από μια σάρα; Τώρα σκέφτεται να κατασκέσει και το σπίτι.

- Για να κοπιάσεσαν του βαστάει ας κοπιάσει! Είπε κουνώντας το κεφάλι φοβεριστικά και πικρογελώντας. Πέντε κανόνια, πέντε τοπομαχικά θα στήσω στη σκάλα και θα τ' αδειάσω μπουμ!... καταπάνω του. Στάχτη μπούλμπερη θα τον κάνω όχι θα πατήσει τα χτίρια των προγόνων μου.

Κοίταξε περήφανα τον αδερφό του, σα να τον έβλεπε νάνο μπροστά του. Έπειτα έριξε χάμω το ραβδί του, σα να 'ριχνε το σπασμένο του σπαθί και μπήκε στο γραφείο ψιθυρίζοντας ακόμα:

- Στάχτη μπούλμπερη θα τον κάνωστάχτη μπούλμπερη, να μου το θυμάσαι.

Ο Δημητράκης τον ακολούθησε με θλιμμένα μάτια ώσπου έκλεισε πίσω του την πόρτα. Έπειτα σταύρωσε τα χέρια του, έγειρε το κεφάλι και κατέβηκε αργά τη σκάλα.

- Μα την αλήθεια μου φαίνεται πως είμαστε ολό τελα χαμένοι μπιτ ολότελα είπε γονατίζοντας μπροστά στην Ελπίδα.

Και λύθηκε στα δάκρυα. Η κόρη έριξε το χέρι απάνου του χαδιάρικα.

- Άκουσε Δημητράκη του είπε γλυκά· έχω ένα λόγο να σου ειπώ κάμε μου τη χάρη να μ' ακούσεις.

- Λέγε μου, Ελπίδα λέγε ό,τι θες· της είπε κεί νος φέρνοντας το χέρι στα χείλη του. Τα λόγια σου είναι για μένα όπως στους προγόνους μας της Πυθίας τα λόγια. Λέγε μου να ζήσεις.

- Το σπίτι μου τώρα είναι περιττά και το σπίτι και το κλήμα του! Έμειν' έρμο εκεί πάνου και θα χαλάσει με τον καιρό. Δεν το δέχεται τάχα ο Κουρδουκέφαλος και να ξοφλήσει το χρέος;

- Τι λες, Ελπίδα! Φώναξε ο νέος σφαλώντας ανάλαφρα με τα δάχτυλά του τα χείλη της. Όχι τέτοια θυσίδαεν τη δέχουμαι. Κάλλιο να ξεσπιτωθούμε μεις παρά συ, αγαπημένη. Για με τι σημαίνει εδώ η άλλου; Ο κόσμος είναι πλατύς κι ο άνθρωπος που θέλει να ζήσει μπορεί να το κάμει όπου κι αν βρεθεί. Δε λέω· καλά είναι τα περασμέδιπλασιάζουνε, τι λέω διπλασιάζουνε; Πολλαπλασιάζουνε το θάρρος τ' ανθρώπου. Και μάλιστα όταν είναι περασμένα σαν τα δικά μας. Μα και πόσες φορές το χαλαρώνουν!... Να παράδειγμα ο αδερφός μου. Στο χτήμα του ήταν, μα κατάντησε σήμερα ζητιάνος.

- Τα λόγια σου, Δημητράκη, είναι σωστά και φρόνιμα· τον έκοψε με ταπεινοσύνη η κόρη. Μα στον αδερφό σου δεν έφταιξε η γενιά του ούτε τα μεγαλεία της. Το ξέρεις καλύτερ' από μένα. Έφταιξε ο δρόμος που πήρε. Άγιος ήταν κι εκείνου ο σκοπός όπως κι ο δικός σομα πλανεύτηκε στα μέσα. Εσύ όμως δε θα φερθείς έτσι. Θα ζήτησης τη ζωή όχι στα κόκαλα των παππούδων σου παρά στα χέρια σου. Είσαι νέος δυνατός και θαυμαστός είσαι...

Τον κοίταξε από τα πόδια ως το κεφάλι κι οι ματιές της άστραψαν δυσκολοβάσταχτον πόθο. Το κυπαρισσένιο της κορμί ανάδευε απάνου του, σαν το διψασμένο δεντρί στις ζωής του τη βρύση. Είσαι ωραίος! Πήγε να προσθήσει παρθενική πορφύρα άναψε στα μάγουλά της και της τρόμαξε το αίσθημα.

- Άκουσέ με και θα ιδείς πως δε θα μετανιώσω
συμβούλεψε γυρίζοντας αλλού το πρόσωπο.

- Να μετανιώσω! Όχι, Ελπίδα δε φοβούμαι να μετανιώσω όταν το λες εσύ. Μα πρέπει πρώτα να ιδούμε αν το δέχεται κι ο Αριστόδημος.

- Α, όσο γι' αυτό μη σε μέλλει είναι δική μου δουλειά.

Η κόρη τράβηξε ίσα στο γραφείο κι άνοιξε θαρρετά την πόρτα. Μα στάθηκε στο κατώφλι ξυλιασμένη. Ο Αρχαιολόγος μ' ένα ψηλό ραβδί στη θέση του «φέρτε άρμ!» εβημάτιζε απάνου κάτου με βήμα στρατιωτικό, σα να οδηγούσε μια Μεραρχία πίσω του. Το πρόσωπό του ήταν αναμμένο, τα μάτια του άγρια και τα μαλλιά του σηκωμένα, λες και βάδιζε ίσα στον οχτρό. Ενώ βάδιζε, κουνούσε πέρα δώθε απειλητικά το ζερβί του χέρι και φώναζε ρυθμικά:

- Παίδες Ελλήνων!.. παιδιάς Ελλήνων!.. Παίδες Ελλήνων ίτε!... ίτε!... ίτε!...

Η φωνή του βροντερή κι άτρεμη στην αρχή καταντούσε σα λάλημα βραχνοκόκορα. Στο άνοιγμα της πόρτας στάθηκε

ακίνητος, κοιτάζοντας την κόρη με μάτια γουρλωμένα σα ν' απολιθώθηκε. Στάθηκε για πολλή ώρα έτσι κι έπειτ' άφησε να πέσει το ραβδί από τα χέρια του και πήγε τρικλίζοντας να κάτσει στην πολυθρόνα. Η Ελπίδα βρήκε τον καιρό κι έκαμε σύντομα την πρότασή της. Εκείνος την άκουσε προσεχτικά κι έπειτα έπεσε στο κάθισμά του ξερός από τα γέλια.

- Μωρέ κεφάλι που το 'χεις! Μωρέ κεφάλι που το 'χετε όλοι σας εδώ μέσα! Είπε βροντώντας τα πόδια του στο πάτωμα. Μωρ' ο βρωμοκουρδουκέφαλος να πάρει το σπίτι του Ευμορφόπουλου; Είσαστε καλά! Πέντε τοπομαχικά θα βάλω στη σκάλα πέντε τοπομαχικά...

Η Ελπίδα στεκόταν σοβαρή μπροστά του, μη γνωρίζοντας αν έπρεπε να κλάψει ή να γελάσει με τη θέση του.

- Μα καλά, Αριστόδημε, του είπε με φωνή μαλακή· αξίζει τάχα σε σένα, έναν Ευμορφόπουλο, ένα σοφό! Να κατακτήσει σε τέτοια μ' έναν παλιοκουρδουκέφαλο. Δεν είναι καλύτερα να τον περιφρονήσεις να φανείς μάλιστα και γενναιόδωρος;

- Α! μάλιστα αν είν' έτσι μάλιστα είμαστε σύμ φωνοι· είπε σοβαρά ας το πάρει. Να ξέρεις... εμείς οι Ευμορφόπουλοι, έτσι είμαστε πάππου προς πάππου – χαρίζαμε.

- Αυτό λέω και γω.

- Κι έπειτα, μωρέ κόρη μου, τι θα πάρει ο χαμάλης; Ένα παλιόσπιτο. Ότι αξίζει ένα χαλίκι του Ευμορφόπουλου δεν αξίζει όλο σου το χτήμα.

Η Ελπίδα ξαφνίστηκε σα να της έδωκαν μαχαιριάτην έγγιξε εκεί που την πόναγε. Το σπίτι της ήξερε τι αξιζόαι το σπίτι και το κλήμα της. Κι αν τα 'κανε θυσία, τα 'κανε μόνον για να βαστάξει ψηλά τ' όνομα της γενιάς του της γενιάς εκείνου και τη δική της. Ο Αριστόδημος είναι σημερινός μα η γενιά είν' αιώνια. Αύριο θ' αλλάξουν τα πρόσωπα θ' αλλάξουν και τα μυαλά μαζί. Το 'λπιζε τουλάχιστον.

- Λοιπόν, σύμφωνοι; Τον ρώτησε ανοίγοντας την πόρτα.

- Ε, και θέλει ρώτημα; Είπε ο Αριστόδημος παίρνοντας πάλι το ραβδί του και ξαναρχίζοντας.

- Παιδες Ελλήνων!... παιδες Ελλήνων! ίτε!... ίτε!... ίτε!...

Ο Δημητράκης περίμενε με καρδιοχτύπι την κόρη ήξερε καλά τη φτωχοπερηφάνια τ' αδερφού του και φοβότανε την άρνησή του.

- Ε, τι λέει; Δέχεται; Την ρώτησε μόλις την είδε.

- Ναι, δέχεται έκαμε η κόρη με το κεφάλι για να κρούσει τ' αναφιλητό της.

- Μα τι; Κλαις βλέπω!... επρόσθεσε κοιτάζοντάς την κατάματα μη σ' έβρισε;

- Τς... έκαμε κείνη άκου.

Τον έσυρε σιγά ως την πόρτα του γραφείου και στάθηκαν εκεί σκυφτοί και λυπημένοι για κάμποση ώρα.

- Πάμε, είπε ο Δημητράκης, σέρονοντας κατόπιν του την κόρη δε βαστώ πια. Μου φαίνεται πως ακούω ψυχομάχημα...

Η

Οι παλιοί κολίγοι του Ευμορφόπουλου σκόρπισαν από το χτήμα σαν του λαγού τα παιδιά. Ένας με τον άλλον πήγαν όλοι τα μάτια τους. Άλλοι πήγαν και ρογιάστηκαν σε γειτονικά χτήματα, άλλοι τράβηξαν πάρα πέρα, γυρεύοντας τύχη. Κι έκαναν ό,τι δουλειά εύρισκανάλλοι ζευγάδες, άλλοι βοσκοί, άλλοι ψιλικατζήδες, χαλκιάδες, και καλόγεροι ακόμα. Τι να κάμουν; Ο τόπος τους δεν έδινε πια ψωμί κι έπρεπε να το ζητήσουν στα ξένα. Το περίεργο είναι πως ό,τι δουλειά έπιαναν στα χέρια τους ήταν πρώτοι και καλύτεροι. Οι αφεντάδες που τους έβλεπαν τόσο προκομμένους έκαναν το θάμα τους.

- Τι διάβολο! Τους έλεγαν τόσο καλοί δουλευτάδες και να πεινάτε στον τόπο σας!

- Έχουμε κατάρα εμεί έχουμε κατάρ' από το Θεό! Απαντούσαν εκείνοι χασκογελώντας πικρά. Μας διώχνει το χώμα μας σαν τους αφορεσμένους.

Μόνον ο Κουτρομπής κι ο Μπαλαούρας δεν ξενιτεύτηκαν. Όχι δεν ξενιτεύτηκαν, μα ούτε το σκέφτηκαν τέτοιο πράμα. Πεινασμένοι χορτασμένοι αποφάσισαν να μη αρνηθούν τους προγονικούς αφεντάδες τους. Το είχαν γι' ατιμία να τους

αφήσουν τώρα στη φτώχεια τους. Τι θα ειπεί; Και τα καλά δεχόμενα και τα κακά δεχόμενα λέει ο λόγος. Πήρανε λοιπόν τα σύνεργα της δουλειάς και τις φαμίλιες τους κι έστησαν έριζα στον τοίχο του σπιτιού τις καλύβες τους, όταν ο Κουρδουκέφαλος έκαμε κατοχή το μετόχι.

Ο Δημητράκης συγκινήθηκε σαν είδε την αφοσίωσή τους και θέλησε να τους συμβουλέψει:

- Βρε, παιδιά, είναι άδικο να χαθείτε και σεις μαζί μας, τους είπε και το ξένο χώμα έχει ψωμί για τους δουλευτάδες· εδώ θα πεινάσετε...

- Ας πεινάσουμε αφεντικό, μαθημένοι είμα~~στε~~ ο Μπαλαούρας. Κάλλιο πεινασμένοι μαζί σου παρά με ξένους χορτάτοι.

- Έπειτα ποιος ξέρει; Επρόσθεσε ο Κουτρομπής με αστραπές στα μάτια του λόγου σου μπορεί να μας δώσεις πάλι τα καλυβάκια μας.

- Άμποτε...

Ο Δημητράκης με τους δυο κολίγους και με το γερο-Μαλαματένιο ρίχτηκε στη δουλειά με τα μούτρα. Δούλευε μεροδούλι στα ξένα χτήματα. Τόσον καιρό δουλεύοντας στ' αμπέλι της Ελπίδας κατάντησε από τους καλύτερους κι όλοι τον προτιμούσαν. Κι εκείνος δεν αρνιόταν σε κα~~δ~~ένα ξεχώριζε φίλους κι οχτρούς. Και στου Χαγάνου πήγαινε και στου Πέτρου Γλάμη και στου Βασίλη Ζάρακα πήγαινε κάποτε

και στου Θεομίσητου. Μάλιστα το 'χε χαρά του να δουλέψει στων οχτρών του τα χτήματα. Ασε που οικονομούσε το καρβέλι, μα ήθελε να δείχνει και την αξία του.

Δεν το αρνιόταν πως ο Θεομίσητος ήταν δουλευτής από τους πρώτους. Τι να τ' αρνηθεί που φαινότανε. Μα ήταν δουλευτής κι ο Ευμορφόπουλος. Αγώνας είναι η ζωδουλειά σου και δουλειά μου. Όποιος μπορεί και δουλεύει περισσότερο εύγε του και τρισεύγε του. Δε φτонуόσε κανένας τον φτонуόσε οι άλλοι. Είναι κι ο φτόνος παίνια καμιά φορά. Άλλωστε τι βγαίνει με το φτόνο; Η δουλειά φαίνεται και στο τέλος αναγνωρίζεται από φίλους κι οχτρούς. Έπειτα σαν εδούλευε στο χτήμα του Χαγάνου ή στο χτήμα του Θεομίσητου δεν ένιωθε κούραση ήταν όλος χαρά και τραγούδι νόμιζε πως καλλιεργούσε τον τόπο του πως τ' αποδοσίδια της η γη τα 'κανε για δαύτον.

- Μα δεν ξέρεις τι χώμα! Έλεγε το βράδυ στην Ελπίδα μάλαμα, καθάριο μάλαμα. Και να το 'χουν εκείνοι οι ακαμάτες!...

- Έ, αυτά 'χει ο κόσμος του απαντούσε η κόρη πραΰνοντας τον πόνο του φορά σου και φορά μου. Σφαίρα είναι και γυρίζει!...

Ο Αριστόδημος όμως δεν έμενε διόλου ευχαριστημένος από τον αδερφό του δεν τον ήθελε μεροκαματιστή και ξενοδούλη. Το να πηγαίνει μάλιστα να δουλεύει στου Θεομίσητου το χτήμα δεν το χώνευε.

- Ακούς να καταντήσει δούλος του δούλου του! Έλεγε συχνά στην Ελπίδα. Ξέρεις τ' ήταν μια φορά οι Θεομίσητοι στους Ευμορφόπουλους; Κοπέλια τουςναι ! και κάτι χειρότερ' από κοπέλια τους.

- Μα μην κοιτάς τ' ήταν μια φορά, του απαντούσε με χαμόγελο εκείνη κοίτα τώρα που είναι αφεντάδες.

- Αφεντάδες! Αφεντάδες; Φώναζε ερεθισμένος εκείνος τέτοιους αφεντάδες εγώ τους γράφω στην πατούσα μου. Ψε! Αφεντάδες! Κι αν είναι τι; Ο γιος του Ευμορφόπουλου δεν πρέπει να τους δουλεύει όχι, δεν πρέπει.

- Και τι θα φάμε; Τον ρώτησε μια μέρα πειστωμένη κι εκείνη.

Ο Αριστόδημος στάθηκε ξαφνισμένος και την κοίταξε κατάματα. Του φάνηκε ανέλπιστο το ρώτημά της. Γρήγορα όμως αναψοκοκκίνισε, βρόντηξε το ποδάρι του στη γη κι απάντησε.

- Δεν ξέρω. Ένας Ευμορφόπουλος ψοφάει της πείνας μα δε δουλεύει τους δούλους του όχι, δεν τους δουλεύει!

Και σηκώνοντας το κεφάλι περήφανα, εβάρδισε αργά και μεγαλόπρεπα και μπήκε στα γραφείο του, σκυλοβρίζοντας το Θεομίσητο και τη γενιά του.

- Αυτός, παιδί μου, είναι με το νου που γεννήθηκε ο Δημητράκης στην Ελπίδα το βράδυ που του διηγήθηκε την

κουβέντα τους τόσα κακά ξέσπασαν στο κεφάλι του κι εκείνος τίποτα το γουδί το γουδοχέρι.

- Τι σε μέλλει; Είπε η κόρη αφρόντιστα. Αυτά κι αυτά τον βαστούνε τώρα στη ζωή, άλλο τίποτα δεν έχει. Με τα λόγια χτίζ' ανώγεια και κατώγεια...

- Ναι, βέβαια, τι μας μέλλει; Είπε κι ο Δημητράκης γελώντας. Ότι, χάλασε χάλασε. Το μέλλον είναι για μας και μεις για κείνο· δεν είν' έτσι Ελπίδα;

Την κοίταξε στα μάτια τρυφερά με απεριορίστη, αφοσίωση. Άξαφνα της άρπαξε και τα δυο χέρια, τα 'σφιξε στη χούφτα του σα να 'σφιγγε βώλο χρυσάφι.

- Να σου ειπώ κατιτί, Ελπίδα; Τη ρώτησε κοντοζυγώνοντας.

- Λέγε· του ψιθύρισε κείνη με φανερή ανησυχία, σα να μάντευε πως το κατιτί του ήταν πολύ σοβαρό και για τους δυο.

Ο Δημητράκης στάθηκε λίγο σκυφτός, ξεροκατάπие κι έπειτα γρήγορα γρήγορα σα να φοβόταν μην τον αντισκόψει κανείς.

- Να γένεις γυναίκα μου είπε δυνατά.

Κι επειδή την είδε να χαμηλώνει τα μάτια ροδοπρόσωπη και ν' αναδεύει τα χείλη κάτι για να ειπεί, εκείνος άπλωσε το χέρι να την εμποδίσει.

- Άκουσε τι σκέφτηκα είπε. Τώρα μεις μπήκαμε σ' ένα δρόμο· ψηλά χαμηλά περνούμε. Μιλούμε για το μέλλομ'έλλον είναι

τα αύριο μα είναι και το με θαύριο. Εγώ – δε στο κρύβω – μεγάλο φόρτωμα πήρα στον ώμο μου κι ο δρόμος είναι μακρύς, μακρύς κι ανηφορικός!

Η κόρη χαμογέλασε άπλωσε το μεστωμένο χέρι της και του χάιδεψε το μέτωπο.

- Από τώρα δείλιασες; Του ψιθύρισε σκύβοντας απάνου του ανήσυχα.

- Όχι δε δείλιασα, διαμαρτυρήθηκε αμέσως εκείνος. Στη ζωή μας, Ελπίδα ούτε δείλιασα ούτε κουράστηκα. Θα ήταν ντροπή μου στην ηλικία μου. Μα σκέφτομαι, κι αυτό το αξετίμωτο δώρο μου το 'καμες εσύ όπως και τόσα άλλα σου αγαπημένη.

Και βρίσκω πως ο αγώνας είναι μακρύς κι η ζωή μας λίγη. Τ' είναι μια ζωή για τόσο μεγάλο σκοπό; Εγώ θ' αγωνιστώ, ναι μα φοβάμαι, Ελπίδα, φοβάμαι. Αν κατορθώσω μονάχα την όψη της αυλής μας ν' αλλάξω, θα είμαι χαισυχής παραπάνω δεν το πιστεύω. Είμαι κι εγώ αμαρτωλός, έχω κι εγώ το μπόλι της γενιάς μας στο αίμα μου. Ονειρεύομαι, Ελπίδα, δεν το πιστεύεις; Ονειρεύομαι πολύ και δουλεύω λίγο – λιγότερο απ' ό,τι έπρεπε. Γι' αυτό λοιπόν θέλω να γίνεις γυναίκα μου να μου δώσεις παιδιά, παιδιά γερά και δυνατά, πλουτισμένα με το αίσθημά σου το βαθύ, με την πραχτική σου σκέψη και με τη μεγάλη ψυχή σου. Εγώ συναίζω ένα ένα τα λιθάρια ας έρθουν εκείνα να χτίσουν το νέο Παρθενώνα μας.
Ναι;

Την κοίταζε κρεμώντας την ψυχή του στα χείλη της, σαν προσκυνητής προσμένοντας το θάμα. Εκείνη ξαναμμένη από τον πόθο χαμήλωνε τα μάτια της και με χέρια ολότρεμα έπαιζε με την άκρη της ποδιάς της.

- Ο λόγος σου είναι γλυκός και σωστός, σε λίγο βαριανασαίνοντας μου σκλαβώνει την καρδιά γιατί έχει και τα δυο σμιγμένα. Μα πώς να γίνει, πώς να γίνει τ' αταίριαστο; Ένας Ευμορφόπουλος να πάρει γυναίκα του μια ταπεινή...

- Κρίμα που δεν μπορώ να παινέψω κι εγώ τα λόγια σου την έκοψε ο Δημητράκης. Γιατί εσύ τόσο στοχαστική να μιλάς έτσι αστόχαστα; Ξέρω πως δεν τα πιστεύεις αυτά που λες, κι έχεις δίκιο να μην τα πιστεύεις. Όχι εσάγώ κερδίζω μ' αυτόν το γάμο. Κι όχι μόνον εγώ – αν ήταν για μένα, δε θα φρόντιζα τόσο. Ο σκοπός μας κερδίζει, η γενιά μας...

- Μα πώς, αφού έχω αίμα νοθεμένο; Του είπε κείνη, με πονηρό χαμόγελο.

- Σε μένα μιλάς ή στον αδερφό μου; Τη ρώτησε πειραγμένος ο Δημητράκης. Εγώ δεν είπα ποτέ τέτοιο λόγο γιατί με σκας!

- Γιατί σ' αγαπώ φώναξε η κόρη ακράτητη.

Την άλλη μέρα που ξεμυστηρεύτηκε την απόφασή του στον Αριστόδημο, εκείνος σούφρωσε τα φρύδια του κι έμεινε σκεφτικός για πολλή ώρα.

- Πφ... έκαμε τέλος με πολλή περιφρόνηση τη τι άλλη; Από σένα άρχισε το χαντάκωμα των Ευμορφόπουλων χαντάκωμα...

Και δεν ξαναμίλησε. Ο Δημητράκης ωστόσο βάλθηκε τώρα να καλλιεργήσει την αυλή του. Σήκωσε πρώτα ψηλόν όχτο γύρω να την αποκλείσει από τ' άλλα χτήματα. Ο Αρχαιολόγος σαν είδε τον όχτο ξίνισε τα μούτρα του.

-Τι τον ήθελε τέτοιον όχτο; Είπε στην Ελπίδα είναι σα να κλει την πόρτα να μην περάσουμε πια στο πατρικό μας' αρνιέται τα δικάιά μας.

- Μη φοβάσαι διόλου απάντησε ήσυχα ο Δημητράκης από μέσα τα δικάιά μας τίποτα δεν παθαίνουν· να είσαι βέβαιος. Άμα έρθει ο καιρός και δυναμώσουμε, εγώ τον γκρεμίζω τον όχτο όπως τον σήκωσα... Δεν κατάλαβες, λέω, μωρ' αδερφέ, του πρόσθεσε μαλακότερα, πως τα δίκαια είν ένας λόγος μονάχα!...

Ο Αριστόδημος κατάπие τη θλίψη του και δεν είπε τίποτα. Ένας λόγος ναι, ένας λόγος μα κάποτε και σημαντικός!...

Ο Δημητράκης έπειτ' από τον όχτο έσκαψε πέρα για πέρα την αυλή. Την έσκαψε, φύτεψε δεντρικά, έσπειρε όσπρια και κάθε άλλο χρειαζούμενο του σπιτιού. Το νεράκι της βρύσης του χρησίμευε για πότισμα. Κι η αυλή του σε λίγο έγινε αγνώριστη πρασίνισε όλη απ' άκρη σ' άκρη. Άρχισε και να σοδιάζει με τον καιρό. Ο Δημητράκης κρατούσε για το σπίτι

και τ' άλλα τα πουλούσε στην αγορά ή τ' άλλαζε με σιτάρι κι αραποσίτι που δεν έκανε η αυλή του.

Ο Αριστόδημος για τούτα όλα δεν έλεγε τίποτα ούτε ρώταγε πως κυβερνιέται το σπίτι. Έτρωγε καλά, ντυνότανε καλύτερα, έκανε τις ιδιοτροπίες του και το 'βρισκε φυσικό! Μάλιστα η καλοζωή κι οι περιποιήσεις της Ελπίδας τον έκαναν πολλές φορές πιο απαιτητικό και ιδιότροπο. Μιλούσε κάποτε σ' εκείνη με τρόπο βαρύ και προσταχτικό. Της έριχνε κατάμουτρα την ταπεινή καταγωγή της και της έδειχνε ξέσκεπα πως του ήταν βάρος μέσα στο σπίτι. Εκείνη δε θύμωνε είχε συνηθίσει πια. Δε θύμωνε μα του 'μπαινε πολλές φορές και στη μύτη. Μάλιστα ένα πρωί που ο Αριστόδημος έλειπε από το σπίτι, σοφίστηκε να τον σκυλιάσει στα γερά. Πήρε το κέντημα της, το μεγάλο κέντημα που είχε απάνω την ιστορία των Ευμορφόπουλων και το κάρφωσε φαρδύ πλατύ στον τοίχο του γραφείου. Το κρέμασε ίσα κοντά στο άγαλμα της Δόξας κι ανάμεσα στις βιβλιοθήκες. Έπειτα έκατσε στην ταράτσα κι άρχισε να πλέκει την κάλτσα της. Έπλεκε νευρικά και συχνοκοίταζε το δρόμο, ανυπόμονη πότε να φανεί ο Αριστόδημος.

Δεν πέρασε πολλή ώρα και νάτος ο καλός σου. Ερχόταν κορδωμένος και γελαστός σαν τραπεζίτης που ασφάλισε για καλά τα χρήματά του. Η μόνη θλίψη, που του θάμπωνε τη ζωή, ήταν που δεν εύρισκε το κατάλληλο βάθρο της Δόξας του. Είχε αληθινά τον κορμό της καρυάς, μα τώρα κάμποσες μέρες τον εύρισκε αταίριαστον κι αυτόν. Τι τα θες αδερφέ, δεν

πήγαινε καρδιά να βαστάει εν άγαλμα! Σκέφτονταν να ξεφλουδίσει τον κορμό και να τον περάσει με βάμμα. Τι βάμμα όμως να προτιμήσει; Γαλάζιο, μαύρο, κόκκινο, βυσσινί; Ή να βάλει καλύτερα ξανθό, καστανό, πράσινο, σταχτί; Μα τάχα και το κίτρινο δεν είν' όμορφο; Άμ' εκείνο το σοκολατί πάλε τι σου λέει!

- Γεια σου, κυρά νύφη είπε στην κοπέλα αναμπαιχτικά· δε μου δίνεις και συ μια γνώμη;

Σηκώθηκε ορθή.

- Τι γνώμη;

- Να, θέλω ένα χρώμα για το βάθρο της Δόξας ~~τόσον~~ καιρό παιδεύομαι κι ακόμα να το βρω.

- Πού ξέρω γω, η φτωχή, από τέτοια!

- Μ... βέβαια πού να ξέρεις εσύ από τέτοια! Είπε με λύπηση.

Έπειτα κοιτάζοντας το πρόστυχο πλέξιμό της επρόσθεσε ξαναβρίσκοντας την όρεξή του

- Δουλειά, βλέπω, δουλειά! Έτσ' είσαστ' εσείς οι προκομμένοι!...

- Τι να κάνουμε εϊπ' εκείνη χαμογελώντας πο νηρά.

- Καλά κάνετε δουλέψ τε τώρα που είστε νέοι... Έτσι δούλεψα κι εγώ στα νιάτα μου δούλεψα...

Και τέντωσε πίσω το κορμί του, θέλοντας να δείξει πως οι πλάτες του ήταν ακόμη πιασμένες από την πολλή δουλειά. Έπειτα ορθός και λυγιστός μπήκε στο γραφείο του κι έκλεισε την πόρτα. Ξεκαπελώθηκε, πήγε ίσα στ' άγαλμα της Δόξας και το κοίταξε για κάμποση ώρα.

- Γαλάζιο, άσπρο, μαύρο, κόκκινο ή βυσσινί; Εψιθύρισε σα να ρωτούσε το άγαλμα.

Μα τότε είδε το κέντημα κι έβγαλε δυνατή φωνή.

- Ποιος διάολος το κρέμας' εδώ μέσα!... Άπλωσε το χέρι του να το ξεκρεμάσει.

Η Ελπίδα που κοίταζε από την κλειδαρότρουπα, καθώς άκουσε τις φωνές ετοιμάστηκε να το βάλει στα πόδια. Μα η περιέργεια νίκησε το φόβο της και στάθηκε να ιδεί. Το κέντημα κι ο Αριστόδημος έμειναν καρφωμένοι στη θέση τους. Κοιτάζονταν και ξανακοιτάζονταν επίμονα, λες κι ήθελε ο ένας να μαγέψει τον άλλον. Λίγο λίγο ξεθύμωνε ο αρχαιολόγος και το πρόσωπο του ξεμούσκλωνε.

- Μωρ' είν' ωραίο! Εξαίσιο! Εφώναξε άξαφνα το Θεό είναι τέλειο! Και τι τέχνη! Τι αρμονία!... Αμ' δεν είναι κέντημα αυτό είναι ποίημα!... ποίημα κι από τα καλύτερά μας !...

Έπειτα πήγε μακρύτερα κι άρχισε να κοιτάζει ένα με τ' άλλο τ' άγαλμα και τ' αργόχερο θέλοντας να κάμει σύγκριση.

- Ουμ!... έκαμε πισωπλατίζοντας στη Δόξα και μορφάζοντας σα να δάγκωσε ξινόμηλα όχι, όχι· πρόσθεσε αμέσως, χαϊδεύοντάς την σα μικρό παιδί· είσαι το τέλειο και το πρότυπο...

- Έχασα! Είπε η Ελπίδα στο Δημητράκη που έφτασε κείνη τη στιγμή· εγώ είπα να τον πεισμώσω μα δεν πέτυχα.

- Κακή της είπε ο νέος χαϊδευτικά, δίνοντας της ένα φιλί.

- Δεν είμαι κακή διαμαρτυρήθηκε η κόρη γλαρωμένη· μα μου αρέσουνε οι θυμοί του είναι τόσο αστείο!...

Ο Δημητράκης δε ρίχτηκε με τα μούτρα μόνο στη δουλειά μα και στη μελέτη. Αλήθεια έδινε τα πρωτεία σε κείνη και τούτη όμως δεν την αμελούσε. Η μία ήταν απόλυτη ανάγκη για τη ζωή του μα κι η άλλη ήταν το ίδιο για το πνεύμα του. Στη μια αφιέρωνε όλες τις εργάσιμες ημέρες του χρόνου και στην άλλη τις σκολινές και τις νύχτες του χειμώνα. Το καλό είναι που κατόρθωσε να κρατήσει το εγώ του ασκλάβωτο κι από τις δυο κι έπεφτε από την μια στην άλλη με την ίδια ευχαρίστηση. Θεσ βιβλίο κρατούσε στα χέρι του θεσ αξίνα ήταν στη θέση του.

- Καθένα έχει το σκοπό του – σεβαστό και ιερό σκοπόδεν είν’ έτσι; Ρώταγε κάθε τόσο την Ελπίδα.

Πότε στον ίσκιο της ταράτσας, πότε δίπλα στο παραγώνι καθόντουσαν οι δυο αγαπημένοι και διάβαζαν ένα με τ’ άλλο τα παλιά χερόγραφα. Κάποτε διάβαζε ο Δημητράκης κι άκουε η Ελπίδα γνέθοντας τη ρόκα της. Μα τις περισσότερες φορές διάβαζε η κόρη κι άκουε ο νιος. Άκουε και κρεμότανε από τα χείλη της. Οι φράσες κυλούσαν ξάστερες, ζωντανές κι αρμονικές σαν το γάργαρο νερό από τα χείλη μιας βρύσης. Κι εκείνος έπινε έπινε διψασμένα κι αχόρ ταγα κι ένιωθε αμολόγητη χαρά. Τα λόγια κι οι πράξεις των προγόνων

αντρείευαν την ψυχήν του κι ατσάλωναν τα νεύρα του. Πότε του φέρνανε δάκρυα στα μάτια, πότε του χάριζαν γέλιο στα χείλη· πότε στο μέτωπό του άπλωναν σύγνεφα και πότε στο πρόσωπό του περηφάνια. Κάθε φράση ή στίχος του χερόγραφου άνθιζε μέσα του κι απόδινε γοργά τα φύλλα και τους καρπούς του.

- Μα τούτο είναι παραμύθι! Έκοψε ξαφνικά την Ελπίδα μια βραδιά που διάβαζαν τον Ηρόδοτο.

- Παραμύθι άμ τι θες να είναι; Τον ρώτησε κείνη μ' απορία. Κι ο Όμηρος που διαβάσαμε πριν είν' ένα μεγάλο αρματολικό τραγούδι κι ο Θεόκριτος τραγούδια τσοπάνικα....

- Με γελάς.

- Όχι να ζήσουμε να εδώ, βλέπεις τον Ησίοδο; Ξέρεις τι έχει μέσα;

- Τς...

- Λέει με στίχους τον τρόπο και τον καιρό που έπρεπε να σπέρνουν και να θερίζουν οι παλιοί μας.

- Έσπερναν λοιπόν κι εκείνοι; Ρώτησε ο νέος με παιδιάτικη αφέλεια.

Η κόρη τον κοίταξε κατάματα για να μάθει αν της μιλούσε σοβαρά.

- Έχεις δίκιο είπε σε λίγο κουνώντας το κεφάλι της θαμαίνουμαι μάλιστα πως δεν ρωτάς κι αν έτρωγαν ακόμη. Εσείς την πάθατε όπως οι κάτοικοι της γης με το φεγγάρι βλέπετε πάντα τη ζωή των Ευμορφόπουλων από τη μια της όψη, τη λαμπρή. Έτσι σας έφτιασε το σκολεϊό.

- Γιατί;

- Γιατί έτσι σας έθρεψε τη φαντασία και σας σκότωσε την πράξη. Σας έδειξε την αρχαία Ελλάδα ένα απέραντο τεμπελχανιό. Μα δεν ήταν τέτοια – μάθε το από μένα δεν ήταν τέτοια. Ήταν εν αργαστήρι, μεγάλο αργαστήρι απ' όλες τις τέχνες της ζωής.

- Μπα!...έκαμε εκείνος ανοίγοντας τόσο τα μάτια του.

- Μάλιστα κι αν δεν πιστεύεις άκουσε.

Πήρε ένα μικρό χερόγραφο κι άρχισε να διαβάζει αργά και δυνατά:

- Στις άλλες πολιτείες όλοι όσο μπορούνε χρηματολογούν ποιος κάνει το γεωργό, ποιος το ναύτη, ποιος τον έμπορο, άλλοι πάλιν ζουν από τη τέχνη τους...

- Κι είναι απ' τους παλιούς μας αυτά;

- Να δε βλέπεις τα λέει ο Ξενοφώντας, είπε η κόρη βάζοντας προς στα μάτια του το χερόγραφο.

Ο Δημητράκης έβαλε το κεφάλι στα χέρια του κι έμεινε σε βύθος για πολλή ώρα. Το τι ένιωθε δεν ήταν σε θέση να μολογήσει κι ο ίδιος. Μέσα στο κρανίο του κόσμοι χαλιόνταν και κόσμοι ανασταίνονταν με καταπληκτική γοργάδα. Σήκωσε τέλος τα μάτια του και κοίταξε την κόρη με φανερή απογοήτεψη.

- Ξέρεις τι συλλογιέμαι; Τη ρώτησε.

- Τι;

- Τα χρόνια πο 'χασα... Όλα όσα μου διάβασες, τα διάβασα, θυμούμαι κι εγώ σαν ήμουν παιδί. Μα ξέρεις πώς μου φαίνονταν; Μου φαίνονταν... πώς να στο ειπώ;... να, βιβλία!...

Από την άλλη μέρα άρχισε να συχνοπαίνει και στο γραφείο τ' Αρχαιολόγου. Το πνεύμα των βιβλίων τον έσπρωχνε ίσα στων μαρμάρων το πνεύμα. Πριν δεν ήταν γι' αυτόν παρά σωρός πέτρες, όγκοι μεγάλοι και θαυμαστοί. Δεν του κεντούσαν άλλο τι παρά την απορία. Απορούσε κι έλεγε συχνά τι διαβολοσύνεργα μεταχειρίσθηκαν οι πρόγονοί του για να τα μετατοπίζουν! Κι απ' αυτό εσχημάτιζε την ιδέα πόσο μεγάλοι και δυνατοί ήταν εκείνοι. Όλοι πέρα πέρα Ηρακλήδες και Βριάρεοι! Τώρα όμως του γεννούσαν άλλο αίσθημα. Έφτανε ένα και μοναχό λιθαράκι για να του φέρνει μπροστά απόφιο και ζωντανό το καλλιτέχνημα και κείνο πάλι έφτανε για να του δείχνει κινούμενη την προγονική ψυχή. Όσο που κατάντησε ατός και μοναχός του να σμίγει την ψυχή του

βιβλίου με του μαρμάρου την ψυχή και να βγάλει μια ζωή ολόχαρη παλικάρεια και δοξολοσμένη.

- Μπα!... έλεγε συχνά μισοκλείοντας τα μάτια του σα να θαμπώνονταν από το φως.

Η Ελπίδα που παρακολουθούσε άγρυπνα τη νιόβγαλτη σκέψη του άρχισε ν' ανησυχεί.

- Κοίταξε καλά, βαστάξου! Του είπε μια μέρα σοβαρά. Όποιος πολυβλέπει τον ήλιο σκοντάβει στο δρόμο του.

- Μη φοβάσαι, κοπέλα μου, μη φοβάσαι, την καθσύχασε κείνος· έχω δυο μάτια εγώ, δυο μάτια που βλέπω· ένα για τα ψηλά κι ένα για τα χαμλά... μη φοβάσαι.

- Δυο μάτια είχε κι ο αδερφός σου.

- Μα δεν είχε μαζί του το φυλαχτό.

- Ποιο φυλαχτό;

- Εσένα ψυχούλα μου...

Έφτασε ωστόσο κι η ημέρα του γάμου. Από την προπαραμονή άρχισαν να 'ρχονται πλήθος τα δώρα. Οι σκορπισμένοι κολίγοι σαν έμαθαν το συγκέσιο πήρανε θάρρος. Εκείνοι που δούλευαν στα κοντινά χτήματα έστειλαν τα κανίσκια τους κι ειδοποίησαν πως θα παρασταθούν κι οι ίδιοι, στα στέφανα όσοι ήταν μακριά στείλανε πλουσιότερα δώρα και μεγαλύτερες ευκές. Μα το δώρο που ευχαρίστησε περισσότερο

τους νιους ήταν του Αλαμάνου. Ήρθε από βραδύς με το ταχυδρομείο. Ο Δημητράκης χάλασε ανυπόμονα τις σφραγίδες του, έκοψε τα δεσίματα, έσκισε το τύλιγμα κι έβαλε τις φωνές.

- Ελπίδα, Ελπίδα έλα να χαρείς.

- Τ' είναι; Τι τρέχει; Τον ρώτησε κείνη ανεβαίνοντας τη σκάλα.

- Ο Αλαμάνος μας στέλνει το βιβλίο τουνάτο· Μωρέ το σκυλί! Πότε το κατάφερε κιόλας!

Κι έδειξε στην κόρη ένα μεγάλο τόμο από δυο χιλιάδες σελίδες σχήμα όγδοο.

- Η ψυχή των Ευμορφόπουλων ίδια κι απαράλλαχτη διάβασε κοιτάζοντας κατάματα την κόρη.

- Εύγε του είπε η Ελπίδα ενθουσιασμένη.

Ακούμπησε στον ώμο του κι άρχισαν να ξεφυλλίζουν το βιβλίο και να τρώνε με το μάτι τις σελίδες του. Ήταν αλήθεια βαθιάς σπουδής σύγγραμμα. Άρχιζε από τα Βυζαντινά χρόνια, πέρανε στα χρόνια της σκλαβιάς και τελείωνε στον Αντρέα τον Ευμορφόπουλο – Αντρέα τον Ελευθερωτή, όπως τον έλεγε. Δεν ήταν βιβλίο παρά καθρέπτης. Κάθε Ευμορφόπουλος φαινόταν εκεί μέσα ίδιος κι απαράλλαχτος όπως ήταν στην εποχή που έζησε. Ένας καταλαχάρης άνθρωπος θα 'λεγε πως αυτοί όλοι ήταν ξεχωριστοί κι άμοιαστοι μεταξύ τους. Ο Αλαμάνος όμως με τη βαθιά του κρίση απόδειχνε στο πρόλογο

και στα σχόλια του βιβλίου πως όλους τους ένωνε το ίδιο αίσθημα, ίδια αντίληψη της ζωής, κοινές ελπίδες και κοινές πρόληψες. Η διαφορά ήταν απ' όξω, μα από μέσα όχι.

Απάνω στη χαρά τους φάνηκε ο Αριστόδημος στη σκάλα. Μα ήταν σε κακή κατάσταση: το καπέλο του τσαλακωμένο, το φόρεμα του λασπωμένο κι ο λαιμοδέτης του λυτός. Είχε μάλιστα και μια γρατζουνιά στη μύτη.

- Τι έπαθες; Τον ρώτησε η Ελπίδα, τρέχοντας φοβισμένη κοντά του.

- Τίποτα, δεν είναι τίποτα. Μα τι κόσμος, μωρέ παιδιά, τι κόσμος!... να μη θέλει ν' ακούσει το συμφέρον του!

- Τι σου συνέβη; Τον ρώτησε κι ο Δημητράκης από την θέση του.

- Να, εκείνος ο παλιάνθρωπος ο Κουρδουκέφαλος. Ξέρεις μια βδομάδα τώρα καθόμουν απ' τη φράχτη μας κι έβλεπα την καλλιέργεια που 'κανε. Μα τι έκανε; Την κακή του ημέρα. Δέντρα, δέντρα, δέντρα τον αποδάσωσε τον τόπο. Και τι; Όλα ανάκατα, φύρδην μίγδην. Σήμερα λοιπόν δε βάσταξα! Να χαθεί, είπα ας πάω να τον συμβουλέψω. Τι θα ειπεί πώς μου πήρε το χτήμα αύριο πάλε το παίρνω.

- Σωστό· εψιθύρισε ο Δημητράκης σοβαρά.

- Πήγα λοιπόν και κι άρχισα να τον ορμηνεύω: όχι τούτο, όχι κείνο έτσι τούτο έτσι κείνο. Μα αυτός τη δουλειά του δεν ήθελε να μ' ακούσει...

- Δεν τον αφήνες να κάνη ό,τι θέλει του είπε η Ελπίδα.

- Ότι θέλει πώς να τον αφήσω να κάνει ό,τι θέλει! Πιάνω, που λες, μια μηλιά που είχε φυτεμένη δίπλα σε καρυά, την ξεριζώνω και τη βάνω παραπέρα. – Να, μωρέ κουλούκι, του λέω· εδώ είν' η θέση της. Εκείνος θύμωσε· αρπάζει τη μηλιά, απ' το χέρι μου και μου δίνει μια σπρωξιά. Να, έτσι έπεσα και λερώθηκα – Μα τι στραβόκοσμος! Τι στραβόκοσμος!..

- Τι ήθελες ν' ανακατωθείς του λόγου σου, είπε ο Δημητράκης.

- Γιατί, κύριε; Τον ρώτησε ο Αριστόδημος με θυμό. Το μυαλό δεν το 'χει κανείς μοναχά για τον εαυτό· τ'χει και για τους ξένους.

Έβγαλε από την τσέπη του ένα πούρο, τ' άναψε και κοίταξε περιφρονητικά τους δυο νέους.

- Τι διαβάζετε; Τους ρώτησε.

- Μόλις το λάβαμε για ιδές το και είπα ο Δημητράκης, δίνοντάς του το βιβλίο, περιεργος να ιδεί την εντύπωση που θα του 'κανε.

Εκείνος το πήρε μα μόλις διάβασε τον τίτλο και τ' όνομα του συγγραφέα το γύρισε πίσω.

-Αυτός είν' ένας επιπόλαιος, είπενας αγράμμα τος... Αυτό μας έμεινε, να μας δείξουν οι ξένοι το σπίτι μας!... Εγώ το είπα το λέω και θαν το λέω ως που να παίζονταν Ένας Ευμορφόπουλος μπορεί να γράφει για τέτοιο ζήτημα...

Ο Δημητράκης φουρκίστηκε του 'ριξε άγριες ματιές κι ήταν έτοιμος να λογοπιαστεί.

- Σς... του σφύριξε η Ελπίδα στ' αφτί ανασηκώνοντας τους ώμους της. Μπα! Βλέπεις τι γράφει στο γράμμα; Θα 'ρθει λείι στο γάμο και θα μας στεφανώσει αν θέλουμε...

- Αν θέλουμε! Ακούς αν θέλουμε! Είπε χαρούμενος ο Δημητράκης, παίρνοντας το γράμμα από τα χέρια της.

Ο Αριστόδημος πηγαινορχόταν απ' άκρη σ' άκρη στην ταράτσα, κουνώντας το ραβδί και καπνίζοντας το πούρο του αφρόντιστα.

- Δε μου λες από τους άλλους δ εν είχατε τίποτε; Στάθηκε άξαφνα και ρώτησε το Δημητράκη.

- Ποιους άλλους;

- Να τον Περαχώρα... το Γκενεβέζο...

- Όχι.

- Περίεργο! Πολύ περίεργο!... τους περιποιήθηκα τόσο και να μη στείλουν ένα γράμμα!

Κι άρχισε πάλε το σουλάτσο του νευρικός, μασώντας το πούρο του, τρικλίζοντας κάποτε και συχνοψιθυρίζοντας:

- Ούτ' ένα γράμμα!... ούτ' ένα γράμμα! Περίεργο!

- Θα 'χουν πολλές δουλειές είτε η Ελπίδα στο βρόντο.

- Α, ναι έχεις δίκιόχεις μεγάλο δίκιο! Θα έχουν δουλειές· αλλιώς δεν ημπορούσαν να μας λησμονήσουν.

Και αμέσως ησύχασε. Έκραξε ψι... ψι... φι... τη γάτα που 'βγαινε κείνη την ώρα από το γραφείο του, την πήρε στα χέρια κι άρχισε να την φιλεί τρυφερά να τη χαϊδεύει και να τρίβει το κεφάλι της στο πρόσωπό του. Εκείνη τον πλήρωνε με τα ίδια χαϊδολογήματα, σκάλωνε απάνω του με μισοκλεισμένα μάτια, λάου λάου σα να πήγαινε ν' αρπάξει κατιτί πίσ' από το κεφάλι του. Άξαφνα όμως έσκουξε δυνατά νιάου! Ο Αρχαιολόγος της έσφιξε την ουρά. Κι άμα την κατάλαβε πως πονεί την έσφιξε δυνατότερα για να γλιτώσει από τα χέρια του. Νιαούριζε, σπαρτάριζε, κάρφωνε τα νύχια της στα φορέματά του. Μα εκείνος ήσυχος, με κρύο χαμόγελο την κοίταζε και της τράβαε τ' αυτιά, της στραγγούλιζε τα πόδια, της έσφιγγε το κεφάλι.

- Μα τι σου κάνει το ζω και το πιλατεύεις; Του είπε ο Δημητράκης από τη θέση του.

Εκείνος τη δουλειά τουη γάτα παράδερνε στα χέρια του και νιαούριζε απελπισμένα.

- Μα είσαι τύραννος! Του φώναξε η Ελπίδα με θυμό, βγάζοντας το ζω από τα χέρια του.

- Μητρός τε και πατρός και των άλλων προγόνων απάντων, φώναξε ο Αριστόδημος μη δίνοντας προσοχή στα λόγια της, τιμιότερον και αγιότερον και σεμνότερον εστίν η πατρίς!...

- Μπράβο! Ξέσπασαν χεροκροτώντας οι νέοι.

Το τι γίνηκε ανήμερα δε μολογείται. Ήταν μέρα χινοπωριάτικη, κατσουφιασμένη και κρύα. Τα φύλλα πέφτανε αργά ένα ένα κι έστρωναν το χώμα με κόκκινο ταπί οι περικοκλάδες που σκάλωναν στους τοίχους ανατρίχιαζαν από τη γύμνια. Το κλήμα που γενιάστηκε από το σπίτι της Ελπίδας ο Δημητράκης σκέπαζε πέρα πέρα την αυλή. Ήταν άφυλλο από τον καιρό μα τα κλαριά του θρασομαν ούσαν ψηλά και χαμηλά, λες κι ανυπομονούσαν ν' αγκαλιάσουν το άπειρο. Δίπλα το ρέμα κύλαε θολά νερά, βροντομαχώντας κι αφρίζοντας. Η βρύση της αυλής έτρεχε ακόμη με μουρμουρητό, σα φλύαρο στόμα γριάς που λέει τα ευτυχισμένα χρόνια της. Και το σπιτάκι με τους μουχλιασμένους τοίχους και τη μαύρη του σκεπή, φαινόταν βυθισμένο σε συλλογή. Μα ήρθαν οι άνθρωποι κι άλλαξαν για μιας μέσα κι όξω την όψη του. Μπαμ μπουμ εδάμπαμ μπουμ εκεί φωνές, αντάρες, γέλια, κακό! Η χαρά ξεχείλιζε. Οι κολίγοι πλάκωναν μπουλούκια μπουλούκια παστρικάλλαγμένοι και καλόκαρδοι. Φέρνανε σφαχτά,

φέρνανε ψωμιά, κουβαλούσαν φορτώματα κρασί ξεδιαλεγμένο. Μερικοί οδηγούσαν βόδια ζωντανά, ταύρους άζευτους κι αμουνούχιστουάλλοι άλογα βαρβάτα· άλλοι κριάρια χρυσοκέρατα. Ήρθε κι ο γιος του Χαγάνου σταλμένος από τον πατέρα του με πολλή παρουσία. Καβαλίκευε χρυσοκάπουλη μούλα κι είχε γύρω του έξι κολίγους πεζούς μα χρυσοφορεμένους σα βασιλόπουλα. Άλλος κολίγας από πίσω οδηγούσε αράπικο άτι σελοχαλινωμένο για το γαμπρό. Ήρθε κι ο Μήτρος ο Γλάμης μαζί με το Βασίλη Ζάρακα με δώδεκα μουλάρια φορτωμένα όσπρια τ' αποδοσίδα της γης τους. Κοντά στο μεσημέρι φάνηκε κι ατός του ο Θεομίσητος φτοχώρουχα ντυμένος μα το κανίσκι του ήταν ολωσδιόλου αταίριαστο με τη φορεσιά τούταν ένα λάφι περήφανο με κέρατα χρυσά και με χρώματα αφύσικα.

Ο Ζάρακας πειράχτηκε που είδε τέτοιο δώρο κι ηθέλησε να τον κεντήσει.

- Μεγάλο δεντρί φυτεύται σήμερα δίπλα σου, κουμπάρε του είπε με κάκια. Σε κανα δυο χρόνια θα ρίξει τον ίσκιο του ίσα στο περβόλι σου. Να πάρεις, λέω τα μέτρα σου από τώρα μη σου ξεράνει τα κλήματα...

- Α ! τα 'χω φυλαμένα και δε φοβάμαι, τ' απήντησε μ' αδιαφορία εκείνος.

- Κι αν τα ξεράνει, τάχα δεν τα ξεκωλώνομε! Είπε ο Μπαλαούρας. Κι εμείς δουλειά θέλουμε.

- Δε θα σε βάλω σε κόπο είπε σ' εκείνον ο Θεομίσητος.

- Δεν ήθελε να δείξει πως το σκέφτεται καθόλου, μα μέσα του δούλευε το σκουλήκι. Δεν έβλεπε με καλό μάτι το γάμο. Η δραστηριότη του Δημητράκη από καιρό τον ανησυχούσστην προκοπή εκείνου έβλεπε φως φανερά το δικό του θάνατο. Το 'βλεπε αυτός όπως το 'βλεπε κι ο Χαγάνος. Μα δεν ήθελαν να το φανερώσουν.

Ο Αριστόδημος όμως έπιασε γι' αυτούς μεγάλη φιλονικία με τον αδερφό του. Ήθελε να τους διώξουν από το γάμονα μη δεχθούν ούτε αυτούς ούτε τα δώρα τους.

- Αυτοί, μωρέ παιδί μου, δεν ήρθαν γι' άλλο παρά να μας εξευτυλίσουν έλεγε θυμωμένος.

- Κάτσε ήσυχος, κάτσε ήσυχος, μωρ' αδερφέ που θα διώξουμε τον κόσμο! του 'λεγε ο Δημητράκης. Ταχιά και μεις τους τ' αποδίνουμε.

Τυχερό εκείνη την ώρα πλάκωσε κι ο Αλαμάνος κι έτσι κόπηκε η φιλονικία τους. Ο νέος σοφός έτρεξε αμέσως να σφίξει τα χέρια ολονών, να δικαιολογηθεί για την άρρηγιά του.

- Δεν ξέρετε, είπε γυρίζοντας από τον ένα στον άλλο χίλιες δυο δυσκολίες βρέθηκαν στο δρόμο μου. Φαντασθείτε! Το ποτάμι της Καμινίτσας το πέρασα μέσαέπλεξα σαν παπί.

- Θα είσαι βρεμένος; Είπε η Ελπίδα, κοιτάζοντας τα ρούχα του ανήσυχα.

- Όχι, άλλαξα είχα ρούχα μαζί μου.

- Α, εσείς! Όλα τα νικάτε όλα τα προβλέπετε και τα νικάτε! Είπε ο Δημητράκης θαμάζοντάς τον.

- Θα λυπούμαστε πολύ αν δεν ερχόσουνα, του πρόσθεσε η Ελπίδα· εγώ κι ο Δημητράκης ανησυχούσαμε.

- Κι εγώ το ίδιο, κι εγώ το ίδιαια μπορούσα να μην έρθω σε τέτοια χαρά!...

Ο Αριστόδημος συγκινήθηκε από την καλοσύνη του. Περίεργο! Δεν το 'λπιζε να 'χει τέτοια αισθήματα αυτός ο βάρβαρος σοφός! Ενώ εκείν' οι άλλοι ούτ' ένα γράμμα δεν έστειλαν ούτ' ένα γράμμα! Τι θα ειπεί; Μπορούσαν να 'χουν όσο ήθελαν αντίθετες ιδέες με το Δημητράκη. Άσε που 'πρεπε να 'ρθουνε και στο γάμο μα ούτ' ένα γράμμα!

- Εν τούτοις τους περιποιήθηκα τόσο! Έκαμα τόσας θυσίας προς χάριν τους· αχάριστοι! Είπε πικροκαταπίνοντας.

Και πήγε ίσα στον Αλαμάνσου 'σφιξε για δεύτερη φορά το χέρι, έπειτα στάθηκε αντίκρυ του κι ετοιμάστηκε να βγάλει λόγο. Ήθελε να συγχαρεί το νέο σοφό που έλαβε την τιμή να βρεθεί σ' ένα τέτοιο γάμο – γάμο του Ευμορφόπουλου! – και να κατηγορήσει τους άλλους για την αχαριστία τους. Έννοια σου και θαν τους έλουζε για καλά.

Μα εκείνη τη στιγμή μπήκε ο παπάς κι άρχισε το στεφάνωμα. Ο Αριστόδημος αναγκάστηκε ν' αναβάλει την εκδίκησή του για το βράδυ.

- Το βράδυ στο τραπέζι θα είναι καλύτερακέ φτηκε κι ησύχασε.

Μόλις όμως άρχιζε το Ησαΐα χόρευε, μπήκε χαρούμενος ο Κουτρουμπής και του σφύριξε στ' αυτί:

- Ηρθανε.

- Ποιοι;

- Ο Περαχώρας κι ο άλλος οι σοφοί...

- Αλήθεια! Φώναξε πηδώντας όξω από την πόρτα.

Έτρεξε, τους βοήθησε να κατεβούν από τ' άλογα, τους ρώτησε μην είναι κουρασμένοι, έκαμε χίλιους τρόπους για να δείξει τη χαρά του που τους ξανάβλεπε.

- Το έλεγα κι εγώ, το έλεγα δεν ημπορούν να λησμονήσουν τους παλαιούς των φίλους.

- Α! ποτέ!... ποτέ!... είπε ο Περαχώρας.

- Τους παλαιούς και τους νέους επρόσθεσε ο Γκενεβέζος.

Το βράδυ που ετοιμαζόταν το τραπέζι, τα δυο αδέρφια λογόφεραν πάλε. Ο Αριστόδημος ήθελε σώνει και καλά να βάλουν στην τραπεζαρία και το άγαλμα της Δόξας. Έτσι θα

το 'βλεπαν όλοι οι καλεσμένοι και θα τους καθόταν καρφί στα μάτια.

- Ηθέλησαν να μας δείξουν τα πλούτη τουςα τους δείξουμε και ημείς τα ιδικά μας.

- Μα τώρα θα μας μάθουνε! του 'λεγε μαλακά ο Δημητράκης τη Δόξα μας όλοι την ξέρουν.

- Ας την ξέρουν να την ιδούν πάλι επίμενε ο Α ριστόδημος. Τέτοιο αριστούργημα δεν το βλέπει κανείς μια φορά!...

Ο Δημητράκης δε βάσταξε.

- Επιτέλους εγώ δε γίνουμε γελοίος με τις παραξενιές σου! είπε οι άνθρωποι ήρθαν να γλεντήσουν· δεν ήρθαν να σπουδάσουν καλλιτεχνία.

- Καλά τότε κι εγώ δεν κάθημαι στο τραπέζι.

Ο Δημητράκης έτρεμε από τη φούρκα πτωμά τια του έβγαζαν σπίθες. Ήταν έτοιμος να σηκώσει το χέρι του και να του δώσει κατάμουτρα. Μα εκείνη τη στιγμή μπήκε μέσα η Ελπίδα με το νυφιάτικο φόρεμα της λάμποντας όλη από χαρά και νιάτα.

-Τι πάθατε; Είπε χαμογελώντας απόξω σας α κούνε δεν ντρεπώστε!...

- Να, άκουσε τον κι εσύ! Είπε ο Δημητράκης αφήνοντάς τους.

Η Ελπίδα σαν άκουσε το θέλημα του Αριστόδημου στάθηκε αποσβολωμένη. Μπα ντροπές μας! Γρήγορα όμως συνήρθε, τον έπιασε από το μπράτσο και του ψιθύρισε χαδιάρικα:

- Άς' τον αυτόν δεν ξέρει τι του γίνεται· εσύ έχεις δίκιο· καλά του λες...

Εκείνος φούσκωσε σα διάνος.

- Δόξα σοι ο Θεός! Φώναξε χαρούμενος να που εύρα άνθρωπο να συνεννοηθώ...

- Μα δεν κάνουμε καλύτερα ένα πράμα:

- Τι;

- Έπειτ' από το τραπέζι να δώσουμε τον καφέ στο γραφείο σου έτσι θα ιδούν όχι μόνο τη Δόξα μα και τ' άλλα τ' αρχαίασι είναι φυσικότερο έ, δεν είναι!

- Βέβαια παραδέχτηκε ο Αριστόδημος ημερώνοντας· μα θα γίνει· δε θα με γελάσεις.

- Να σε γελάσω; Τι λες; Να ιδείς που κι εγώ έλεγα κάτι τέτοιο να τους κάνουμε, μα δεν ήξερα πώς. Καλά που το σκέφτηκες. Μα εγώ πάντα το 'λεγα πως έχεις κεφάλι του λόγου σου, έχεις γερό κεφάλι!... Και τι φούρκα που θαν την πάρουνε! Του πρόσθεσε γελώντας και σέρνοντάς τον ευχαριστημένον στην τραπεζαρία.

- Τα κατάφερες; — μπράβο σου! της είπε σιγά ο Δημητράκης.

- Τι να κάμεις; Στα παιδιά πρέπει να μιλάει κανείς παιδιάτικα...

Στο τραπέζι κάθισαν ένας κι ένας οι επίσημοι. Η Ελπίδα είχε στα δεξιά της τον Αλαμάνο και στ' αριστερά το Δημητράκη. Ο Αριστόδημος κάθισε ανάμεσα στο γιο του Χαγάνου και στο Θεομίσητο. Τις άλλες θέσες τις είχαν ο Ζάρακας, ο Γλάμης, ο Περαχώρας, ο Γκενεβέζος, κι άλλοι. Έξω στην ταράτσα και κάτω στην αυλή οι κολίγοι ετρωγόπιναν και τραγουδούσαν παινέματα για τη νύφη και για τον γαμπρό. Κάθε τόσο έφταναν απάνω σαν ομοβροντία οι φωνές τους.

- Να ζήσουν τα παιδιά μας! Να ζήσουνε! Και με γιους!...

- Μακάρι Παναγιά μου, μακάρ και στ' αρχοντόπουλά σας! Τους εύχονταν οι Μαλαματένιοι.

Τρέχανε κι οι δυο από παρέα σε παρέα, έπαιρναν κι έδιναν ευκές, κουβαλούσαν φαγιά, κρασιά ό,τι ζηταγαν. Φρόντιζαν να μη φύγει παραπονεμένος κανείς. Ο γέρος κάπου κάπου τράβαγε και κανένα κρασάκι η γριά θύμωνε και μουρμούριζε:

- Πιε ντε! Πιε ναν το ξαραθυμίσεις.

- Και βέβαια θα πιω! Θα πιω! Γιατί όχι; το παιδί μου παντρεύω σήμερα το παιδί μου!

- Παιδί σου κι άλλη μια βολά.

- Μη με σκας, γυναίκα! Μη με σκας και θα στο φωνάξω. Μα τον ύψιστο θα στο φωνάξω...

- Τι θα φωνάξεις;

- Τι; Να, ξέρω γω γιατί είσαι θυμωμένη.

- Γιατί;

- Ζηλεύεις τη νύφη απόψε να γιατί ί!

- Να χαθείς, σκατζόχερα.

Την ώρα που πλησίαζε να τελειώσει το τραπέζι, ο Αλαμάνος σηκώθηκε να κάμει την πρόποση. Με το ποτήρι στο χέρι μίλησε απλά και σύντομα. Είπε πως ήταν σημαντικός στην ιστορία ο σημερινός γάμος. Αποδώ κι ομπρός άρχιζε νέα ζωή για τους Μορφόπουλους, Παίνεψε την προκοπή του γαμπρού παίνεψε την υπομονή και την ομορφιά της νύφης. Στο τέλος ανάφερε με τέχνη την αχορταγιά του Κουρδουκέφαλου και τη θυσία της Ελπίδας.

- Δε θέλω να προσβάλλω κανένα, είπα δίχως αυτή τη θυσία σήμερα ίσως δε θα είχαμε την τιμή να βρισκόμαστε κάτω από μια τόσο δοξασμένη στέγη.

Όλοι χεροκρότησαν το τέλος της πρόποσης ένας με τον άλλον άρχισαν ν' αδειάζουν τα ποτήρια και να συγχαίρονται τη νύφη για τη πράξη της. Μα ο Αριστόδημος πειράχτηκε πήρε για προσβολή τα υστερνά λόγια του Αλαμάνου.

- Να είστε βέβαιοι, είπε από τη θέση του, πως και άνευ της Ελπίδος το σπίτι των Ευμορφόπουλων δεν θα εγίνετο κτήμα ουδενός· ναι, ουδενός!

- Πιθανόν· είπε ο Αλαμάνος.

- Όχι πιθανόν είναι βέβαιον! Είπε ο Αριστόδημος ορθοστεκάμενος. Τόσο βέβαιον όσο πως είμ' εγώ που σας ομιλώ τώρα.

- Δεν υπάρχει αμφιβολία· είπε ο Μήτρος ο Γλάμης.

- Μάλιστα αφού το λέτε σεις το πιστεύω· πρεκι ο Θεομίσητος.

- Μάλιστα, το λέω γω γιατί· είμαι, γίμαι Ευμορφόπουλος! Φώναξε δυνατά ο Αριστόδημος. Κι οι Ευμορφόπουλοι – να το ξεύρετε – τ' όνειρο και την πράξη τα είχαν ένα να, έτσι δα, έτσι δα! Είπε σφιχτοπλέκοντας τα δάχτυλά του: Εγώ, άφες που το ήξευρα και πριν, μα μου το είπε κι ένα όνειρο προχθές, θέλετε ν' ακούσετε;

- Βέβαια, θέλουμε· είπαν όλοι μονόγνωμοι.

- Είμαστε περίεργοι επρόσθεσε ο Θεομίσητος χα μογελώντας.

- Ακούσατε λοιπόν: ο Κουρδουκέφαλος έρχεται και μου λέγει: ή τον παρά ή το σπίτι. – Ούτε παρά ούτε σπίτιτ' απαντώ εγώ αξιοπρεπώς. – Θα σε πολεμήσω! Μου λέγει. – Πολέμα! Του λέγω. Παίρνω αμέσως τους κολίγους, τους βάνω στον τράφο,

τους δίνω τους γκράδες στα χέρια. – Βαράτε, λέω, στο κρέας ίσα στα κρέας: ρουθούνι να μη μείνει! Βγάνω και πέντε κανόνια, πέντε τοπομαχικά και τα στένω στη σκάλα. Να σου κι ο Κουρδουκέφαλος με το φουσάτο του γιόμισαν οι ράχες: μπροστά τα κανόνια, πίσω το ιππικόν του. Δώς' μου το σπίτι να μη χυθεί άδικα αίμαμου ξανα λέγει. – Έλα ναν το πάρεις! τ' απαντώ, μολών λαβέ! – έτσιμίλαγαν οι πάπποι μου. Κι αρχίζει το κανόνι πιάνεται το λιανοτούφεκο: μ παμ! Μπουμ! Φς... φς... μπιμ! Μπουμ! Μπαμ!... Ορθός εγώ μπροστά στο κανόνι βροχή οι σφαίρες απάνω μου φα... φς... μπαμ! ... μπουμ!... μπιμ!...

Η Ελπίδα κι ο Αλαμάνος μετατόπιζαν ένα με τ' άλλο τα πιάτα, τα ποτήρια, τις λάμπες και τα κεφάλια τους τα λάχαιναν τα γρονθοκοπήματά του θα τα 'καναν σύψαλα. Ο Δημητράκης έμενε ακίνητος στη θέση του, χλομός σα θειαφοκέρι και κοίταζε τον αδερφό του με θλίψη. Τον κοίταζαν κι οι άλλοι κι έσφιγγαν τα χείλη τους να μη σκάσουν τα γέλια. Μα εκείνος σα να ήταν ολομόναχος εξακολουθούσε να γρονθοκοπάει τον αέρα και να μπομπαρδίζει τον οχτρό του.

- Μπαμ! Μπουμ!... φς... φς... μπαμ! Μπουμ!... μπιμ!...

Άξαφνα όμως βρόντησαν τα γέλια. Ο Δημητράκης εμάντεψε τη στενοχώρια των αλλουνών κι έκαμε την αρχή. Αμέσως εκείνοι άφηκαν ελεύθερη την όρεξή τους. Το σαράβαλο χτίριο βούιξε σαν ταβέρνα. Ο Αρχαιολόγος ξαφνίστηκε και τους

κοίταξε με θολά μάτια, σα να τους ρωτούσε την αιτία. Έπειτα όμως συνήρθε, κούνησε το κεφάλι...

- Γελάτε; Γελάτε; Είπε στα σοβαρά εκεί να σας είχα για να ιδώ αν θα γελούσατε...

Και με κίνημα περιφρονητικό βγήκε από την τραπεζαρία και πήγε στο γραφείο του. Μα εκεί θυμήθηκε τα σχέδια που έκανε με την Ελπίδα και γαλήνεψε αμέσως. Άναψε τη λάμπα του και κοίταξε περίγυρα. Τα προγονικά λείψανα ήταν όλα στη θέση τους. Πόδια, χέρια κεφάλια, κορμιά κάθονταν απάνω στα βάρθρα τους περήφανα, λες κι είχαν νικημένο το Χάρο. Σε μερικά διατηρούνταν ακόμα οι βαφές που τους είχε βάλει ο τεχνίτης. Άλλα έδειχναν μ' αναγέλασμα τις πληγές που τους έδωκε σε περασμένα χρόνια ο βάρβαρος κατακτητής. Άλλα κρατούσαν απαράλλαχτο τα χαμόγελο και τη χαρά του καιρού τους. Μάλιστα κάτι γυναικεία κεφάλια είχαν τόση γαλήνη στο πρόσωπο και το βλέμμα, που έλεγες πως ήταν σημερινές νυφάδες. Πέρα στις γωνιές κάθονταν τα τετράδια του, κιτρινοφυλλιασμένα και σκουντουφλιάρικά, σα μούμιες βασιλιάδων, στις γωνιές μιας πυραμίδας. Κοντά του έστεκαν οι βιβλιοθήκες κι απάνω στη μεσανή καθότανε σα Σφίγγα η γάτα του σπιτιού, ακόμα βουτηγμένη στο άγνωστο όνειρό της. Στον τοίχο κρεμότανε το κέντημα της Ελπίδας κι έλαμπαν πέρα δώθε τα χρυσάφια του, σαν διάφανο νερό στα μαύρα χάλαρα λαγκαδιού.

Ο Αριστόδημος το κοίταξε για πολλή ώρα σκεπτικός. Να το ξεκρεμάσει ή να τ' αφήσει; Τι θα 'λεγαν οι καλεσμένοι σαν το 'βλεπαν; Θα ντροπίαζε τους Ευμορφόπουλους ή θα τους τιμούσε περισσότερο; Η δική του γνώμη ήταν να τ' αφήσει μάλιστα το 'βρισκε πολύ ταιριαστό. Οι αρχαιότητες και το κέντημα έτσι πλάι βαλμένα, έμοιαζαν στη χάρη σα να ήταν αδέρφια. Έλεγες πως βγήκαν από μια πηγή μεγάλη και πολυπρόσωπη. Μα οι ξένοι; Τι θα 'λεγαν οι ξένοι;

- Μωρέ! Φώναξε άξαφνα χτυπώντας το μέτωπό του σα να 'παθε μεγάλη συφορά.

Η Δόξα δεν ήταν ακόμα στη θέση που της έπρεπε. Μα τώρα δεν του έμενε καιρός. Οι ξένοι όπου κι αν είναι θα 'μπαιναν να πάρουν τον καφέ τους κι έπρεπε όπως όπως να την τοποθετήσει. Το σπουδαίο ήταν να μη την ιδούν απάνου στο μαρμαρένιο βάθρο της. Προσπάθησε να σύρει τον κορμό της καρυάς κοντά στο τραπέζι του μα στάθηκε αδύνατου να μετακινηθεί τόσο βάρος! Κι η ώρα πλάκωνε. Σκέφτηκε τότε να σηκώσει τ' άγαλμα και να τ' απιθώσει στον κορμό. Ας ήταν κι εκεί που ήταν δεν πείραζε. Βέβαια κοντά στο τραπέζι ήταν η καλύτερη θέση μόλις άνοιγε κανείς την πόρτα τ' αντίκριζε· μα τι να γίνει; Τέτοια ώρα τέτοια λόγια. Αγκάλιασε λοιπόν το άγαλμα και θέλησε να το σηκώσει. Κι' εκείνο όμως ήταν βαρύ, πολύ βαρύ για τα χέρια του. Μα η επιμονή και τι δεν κάνει; Έδωσε πήρε, κατόρθωσε να το σηκώσει στην αγκαλιά του. Μόλις όμως θέλησε να κάμει δυο βήματα άρχισε να τρικλίζει κι άπλωσε το χέρι στον τοίχο να κρατηθεί. Μα δεν άδραξε

παρά μίαν άκρη από το κέντημα. Σύγκαιρα το πελώριο άγαλμα έγειρε ζερβά, εθρυσμάτισε τη μια βιβλιοθήκη και σωριάστηκε με το λάτρη του στο πάτωμα.

Σείστηκε το σπίτι συθέμελο. Οι τραπεζοκαθισμένοι πήδησαν χλομοί από το φόβο τους. Ο Δημητράκης με τον Αλαμάνο τρέξανε πρώτοι στο γραφείο.

- Α!... μια γάτα, μια γάτα! ... φώναξε ο σοφός, πισωπατώντας στην πόρτα.

- Δεν είναι τίποτα η γάτα της βιβλιοθήκης ξύπνησε· είπε ο Δημητράκης εμπρός;!...

Βρέθηκαν στο σκοτάδι η λάμπα είχε πέσει μαζί με το τραπέζι κι έγινε σύψαλα στο πάτωμα.

- Αριστόδημε!... που είσαι Αριστόδημε! Αδερφέ! Φώναξε ο Δημητράκης περιίτρομος.

-Α!... αίματα... πατάω αίματα!... είπε η Ελπίδα ανατριχιάζοντας.

- Φως!... ένα φως! ... πρόσταξε ο Δημητράκης τον Κουτρουμπή γρήγορα!...

Ο Αλαμάνος έτρεξε στο παράθυρο και τ' άνοιξε με μια γροθιά. Χύθηκε μέσα το γλυκοχάραμα ένα γλυ κοχάραμα κόκκινο σαν πυρκαγιά. Όλοι πισωπάτησαν αχνοί. Ο Αρχαιολόγος κείτονταν κατάχαμα και μόλις ανάσαινε. Το αίμα έτρεχε από

το στόμα και τ' αφτιά του και κοκκίνιζε τις ὄσπιδες μέτωπό του έχασκε φοβερή πληγή. Απάνω στο δεξί του μπράτσο σα σε προσκέφαλο αναπαυόταν άκορμο το κεφάλι της Δόξας. Το ζερβί του χέρι ανάερο έσφιγγε άκόμη την άκρη από το κέντημα. Στο στήθος, στην κοιλιά και στα πόδια του κάθονταν ανάκατα βιβλία και συντρίμμιάλλα συν τριμμια σκέπαζαν απ' άκρη σ' άκρη το πάτωμα σαν ποταμού κατεβασία.

- Θρήνος έγινε! Είπε με φρίκη ο γιος του Χαγάνου.

- Καταστροφή!... μεγάλη καταστροφή! Είπε κι ο Περαχώρας με θλίψη.

- Πέτρα στην πέτρα σπάσανε κι οι δυο ψιθύρισε στ' αφτί του Ζάρακα ο Θεομίσητος.

- Ντροπή επιτέλους! Του είπε κείνος αυστηρά.

Η Ελπίδα κι ο Δημητράκης γονατιστοί ζερβόδεξα στον Αρχαιολόγο του σφούγκιζαν τα αίματα κι έκλαιγαν σιγαλά. Ο Αλαμάνος σκεφτικός προσπαθούσε να τον απαλλάξει από τα συντρίμματα. Μια στιγμή άνοιξε τα μάτια εκείνος και τους κοίταξε περίεργα.

- Γιατί κλαίτε; Τους ψιθύρισε είναι ωραίος τέτοιος θάνατος, πολύ ωραίος!... είναι ζωή!

Και τα 'κλεισε πάλι.

- Αχ, κακομοίρη! Κακομοίρη! Ρέκαξε τ' αντρόγυνο με ψυχοπόνια.

- Μα στ' αλήθεια κλαίνε; Ρώτησε με απορία ο Θεομίσητος το διπλανό του.

- Έτσι φαίνεται και τέτοιος που ήταν τον ήθελαν. Το λένε αυτοί: Το αίμα νερό δε γίνεται.

- Έφτασε το φως! Είπε ο Κουτρομπής μπαίνοντας με μια λάμπα.

- Δε χρειάζεται του είπε ο Αλαμάνος με κρυφή χαρά· ξημέρωσε πια.

Πέθανε – τον έθαψαν τον Αρχαιολόγο.

Κι έμειναν εκείνοι καλά κι εμείς εδώ καλύτερα